

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ТРАНСПОРТУ**

Кафедра «Економіка та підприємництво»

В. П. Гудкова, О. Р. Приймук, О. В. Пацьора, Н. В. Устинович

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

**для студентів
спеціальності 8.18010016 «Бізнес-адміністрування»
денної та заочної форм навчання**

Київ 2016

УДК 330.5(075.8)

В. П. Гудкова, О. Р. Приймук, О. В. Пацьора, Н. В. Устинович

Економіка підприємств: Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 8.18010016 «Бізнес-адміністрування» денної та заочної форм навчання. – К.: Вид-во ДЕТУТ, 2016. – 153 с.

У навчально-методичному посібнику за кожною темою викладено методичні поради щодо вивчення теоретичного матеріалу. Для формування у студентів досвіду подані контрольні питання, приклади розв'язування типових задач, самостійна робота, тести, методичні рекомендації щодо написання курсової роботи, термінологічний словник.

Навчально-методичний посібник розглянуто та затверджено на засіданні кафедри економіки та підприємництва (протокол № 11 від 20.04.2016 р.) та на засіданні методичної комісії факультету економіки і менеджменту (протокол № 5 від 20.04.2016 р.).

Призначений для студентів спеціальності «Бізнес-адміністрування» денної та заочної форм навчання.

Укладачі: *В. П. Гудкова*, д.е.н.
О. Р. Приймук, к. е. н.;
О. В. Пацьора, ст. викл.;
Н. В. Устинович, ст. викл.

Рецензенти: зав. кафедри «Фінанси і кредит» ДЕТУТ,
д.е.н., проф. **Н. І. Богомолова**;
проф. кафедри «Економіка» НТУ,
д.е.н., проф. **А. П. Гречан**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
I. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ.....	6
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	6
Тема 1. ПІДПРИЄМСТВО І ПІДПРИЄМНИЦТВО.....	6
Тема 2. УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	8
Тема 3. ПЕРСОНАЛ, ПРОДУКТИВНІСТЬ, МОТИВАЦІЯ ТА ОПЛАТА ПРАЦІ.....	9
Тема 4. НЕОБОРОТНІ ТА ОБОРОТНІ АКТИВИ.....	11
Тема 5. ІНВЕСТИЦІЙНІ РЕСУРСИ.....	14
Тема 6. ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ.....	15
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА	17
Тема 7. ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНА БАЗА ТА ІНФРАСТРУКТУРА ПІДПРИЄМСТВА.....	17
Тема 8. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА.....	18
Тема 9. РЕГУЛЮВАННЯ, ПРОГНОЗУВАННЯ І ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ.....	19
Тема 10. ПОПИТ, ВИРОБНИЦТВО, ЯКІСТЬ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ.....	21
Тема 11. ВАЛОВІ ВИТРАТИ І ЦІНИ НА ПРОДУКЦІЮ.....	22
Тема 12. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ І ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ.....	24
Тема 13. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТА АНТИКРИЗОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА.....	26
Тема 14. РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ І САНАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ.....	28
Тема 15. БАНКРУТСТВО І ЛІКВІДАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ.....	30
II. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ.....	31
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	31
Тема 1. ПІДПРИЄМСТВО І ПІДПРИЄМНИЦТВО.....	31
Тема 2. УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	32
Тема 3. ПЕРСОНАЛ, ПРОДУКТИВНІСТЬ, МОТИВАЦІЯ ТА ОПЛАТА ПРАЦІ.....	33
Тема 4. НЕОБОРОТНІ ТА ОБОРОТНІ АКТИВИ.....	34
Тема 5. ІНВЕСТИЦІЙНІ РЕСУРСИ.....	36
Тема 6. ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ.....	37
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА...	37
Тема 7. ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНА БАЗА ТА ІНФРАСТРУКТУРА ПІДПРИЄМСТВА.....	37
Тема 8. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА.....	38
Тема 9. РЕГУЛЮВАННЯ, ПРОГНОЗУВАННЯ І ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ.....	39
Тема 10. ПОПИТ, ВИРОБНИЦТВО, ЯКІСТЬ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖ-	

НІСТЬ ПРОДУКЦІЇ.....	40
Тема 11. ВАЛОВІ ВИТРАТИ І ЦІНИ НА ПРОДУКЦІЮ.....	41
Тема 12. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ І ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ.....	42
Тема 13. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТА АНТИКРИЗОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА.....	43
Тема 14. РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ І САНАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ.....	44
Тема 15. БАНКРУТСТВО І ЛІКВІДАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ.....	45
ІІІ. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ.....	46
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І. РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	46
Тема 1. ПІДПРИЄМСТВО І ПІДПРИЄМНИЦТВО.....	46
Тема 2. УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	49
Тема 3. ПЕРСОНАЛ, ПРОДУКТИВНІСТЬ, МОТИВАЦІЯ ТА ОПЛАТА ПРАЦІ.....	52
Тема 4. НЕОБОРОТНІ ТА ОБОРОТНІ АКТИВИ.....	58
Тема 5. ІНВЕСТИЦІЙНІ РЕСУРСИ.....	71
Тема 6. ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ.....	76
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ ІІ. ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА	80
Тема 7. ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНА БАЗА ТА ІНФРАСТРУКТУРА ПІДПРИЄМСТВА.....	80
Тема 8. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА.....	85
Тема 9. РЕГУЛЮВАННЯ, ПРОГНОЗУВАННЯ І ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ.....	90
Тема 10. ПОПИТ, ВИРОБНИЦТВО, ЯКІСТЬ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ.....	93
Тема 11. ВАЛОВІ ВИТРАТИ І ЦІНИ НА ПРОДУКЦІЮ.....	95
Тема 12. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ І ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ.....	103
Тема 13. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТА АНТИКРИЗОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА.....	111
Тема 14. РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ І САНАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ.....	113
Тема 15. БАНКРУТСТВО І ЛІКВІДАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ.....	115
ІІІІ. МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО НАПИСАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ.....	117
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	126
ЛІТЕРАТУРА.....	150

ВСТУП

Радикальні перетворення в суспільстві та фундаментальна трансформація основ господарювання в Україні вимагають від кожного підприємства вміння грамотно визначати вимоги ринку, ефективно організовувати виробництво продукції, яка буде користуватися попитом на ринку, забезпечувати високий рівень заробітної плати працівників підприємства. Досягнення цих завдань можливе за наявності на підприємствах спеціалістів, які мають навички використання теоретичних знань у практичній діяльності.

Навчально-методичний посібник з дисципліни «Економіка підприємств» складений відповідно до навчальної програми і підготовлений з метою надання допомоги студентам у доскональному освоєнні теоретичного матеріалу та набутті відповідних практичних навичок виконання економічних розрахунків. Зміст вказівок та логіка їх побудови спрямовані на мотивовану самостійну роботу студентів при підготовці до практичних занять, на поглиблене опанування навчального матеріалу, вирішення практичних завдань згідно з наведеними рекомендаціями, проведення самоконтролю своїх знань.

Навчально-методичний посібник є складовою навчально-методичного комплексу з вивчення дисципліни «Економіка підприємств» за кредитно-модульною системою організації навчального процесу і призначений для студентів спеціальності «Бізнес-адміністрування», які навчаються за навчальними планами підготовки магістрів денної та заочної форм навчання.

Навчальний матеріал поданий згідно з кредитно-модульною системою, складається з двох змістових модулів, ґрунтується на положеннях сучасної економічної теорії, наукових розробках зарубіжних учених, законах та нормативно-правових актах, що діють в українській економіці.

У запропонованому навчально-методичному посібнику поданий матеріал розподілений за такими розділами:

- методичні рекомендації щодо вивчення курсу, які допоможуть студентам ознайомитися з порадами до вивчення тем навчальної дисципліни;
- завдання для самостійної роботи студентів містить питання для самоконтролю та тести для перевірки знань;
- завдання для практичної роботи студентів – розглядаються типові задачі та методичні поради щодо їх розв'язання;
- методичні рекомендації щодо написання курсової роботи, що дають можливість ознайомити студентів із методикою підготовки курсової роботи, навчити основним етапам її написання та підготовки до захисту.

Пояснюється система контролю рівня знань студентів, особливості поточного, проміжного і підсумкового контролю для всіх форм навчання.

Вивчення навчального матеріалу дисципліни сприятиме підвищенню рівня загальноекономічної підготовки студентів і формуванню в них практичних навичок з економіки підприємства в умовах ринкових відносин.

I. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 1. ПІДПРИЄМСТВО І ПІДПРИЄМНИЦТВО

Ключові терміни

Підприємство, майно підприємства, цілі та напрями діяльності підприємства, ознаки підприємства, індивідуальне підприємство, колективне підприємство, приватне підприємство, спільне підприємство, господарські товариства, акціонерне товариство, асоціація, корпорація, об'єднання підприємств, холдинг, фінансово-промислові групи, підприємництво, бізнес, одноосібне володіння, господарське товариство, функції підприємницької діяльності, типологія підприємницької діяльності, установчий договір, міжнародна підприємницька діяльність.

Вивчаючи дану тему, студенти знайомляться з визначенням підприємства. Підприємство – це організаційно відокремлена і економічно самостійна основна (первинна) ланка виробничої сфери економіки, що виготовляє продукцію (виконує роботу або надає платні послуги). Отже, підприємства створюються для забезпечення певних потреб суспільства, вони виникають тільки там, де потреба існує.

Основні цілі підприємства визначаються від встановленої місії і можуть бути: конкретними і вимірювальними, зорієнтованими у часі, досяжними, взаємно підтримуваними та чітко сформульованими по кожному виду (напрямку) діяльності підприємства.

Напрями діяльності підприємства поділяються на паралельно і послідовно здійснювані (вивчення ринку товарів, інноваційна діяльність, виробнича діяльність, комерційна діяльність, післяпродажний сервіс) та інтегровані (економічна діяльність, соціальна діяльність)

Студентам слід знати основні ознаки підприємства:

- а) воно є юридичною особою;
- б) має закінчену систему обліку та звітності;
- в) має самостійний баланс;
- г) має розрахунковий рахунок у банку;
- д) має печатку з власною назвою;
- е) має товарний знак (марку) у вигляді певного терміна, символу, малюнка або їх комбінації. Такий фірмовий знак слугує для ідентифікації товарів або послуг продуцента та їх вирізнення від продукції (послуг) конкурентів на ринку.

Вивчаючи тему, студенти оволодівають загальними принципами господарювання, серед яких: забезпечення економічної багатоманітності; свобода підприємницької діяльності; захист національного товаровиробника тощо.

У подальшому студентам необхідне вивчення характеристики видів підприємств. Їх можна класифікувати за різними критеріями, найпоширенішими з яких є організаційно-правова форма, величина, характер та галузева сфера діяльності.

За метою та характером діяльності підприємства розрізняють: комерційні та некомерційні.

За галузево-функціональною сферою діяльності: промислові; сільськогосподарські; торговельні; транспортні; банківські; освітянські.

За величиною підприємства можуть бути: малі; середні; великі.

Організаційно-правова форма визначається формою власності, національною належністю капіталу підприємства, способом утворення (заснування) та формування статутного фонду.

Залежно від форми власності підприємства поділяють: приватні; колективної власності; комунальні; державні (комерційні та казенні); засновані на змішаній формі власності.

За національною належністю капіталу: національні; іноземні; з іноземними інвестиціями.

Залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного фонду: унітарні (одноосібні); корпоративні (кооперативні).

Доцільно при вивченні теми звернути увагу на підприємства, що створюються у формі господарського товариства.

Господарські товариства – це підприємства або інші суб'єкти господарювання, які створюються юридичними особами та/або громадянами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку.

Такі товариства залежно від характеру інтеграції (осіб чи капіталу) та міри відповідальності за зобов'язаннями поділяються на: повні; з обмеженою відповідальністю; з додатковою відповідальністю; командитні; акціонерні (відкритого та закритого типу).

При подальшому вивченні теми необхідно розглянути види можливих об'єднань підприємств та умови їх утворення.

Організаційно-правові форми об'єднань підприємств є: асоціація; корпорації; консорціуми; концерни; картелі; синдикати; промислово-фінансові групи.

Студент ознайомлюється з основами підприємництва, а саме: вивчає організаційно-правові форми підприємницької діяльності – одноосібні володіння, господарські товариства та акціонерні товариства. Необхідно надати сутнісну характеристику, а також переваги та недоліки кожної з форм підприємництва.

Слід чітко розрізнити, що до виробничої підприємницької діяльності належить підприємницька діяльність за спрямуванням (традиційна та інноваційна) і характером (основна та допоміжна); до посередницької підприємницької діяльності належать: агентування, торговельно-комерційна діяльність, аукціонна торгівля та біржове підприємництво.

У ринковій економіці організація підприємницької діяльності базується виключно на договірних взаємовідносинах. У системі господарювання застосовують два типи договорів: 1) установчі; 2) підприємницькі.

Вивчаючи тему, студенти оволодівають поняттями міжнародного бізнесу та регулювання міжнародної підприємницької діяльності.

Питання для закріплення матеріалу

1. Характеристика підприємства (фірми) як первинної ланки виробничої сфери та юридичної особи.
2. Правові основи діяльності підприємств (фірм) за умов ринкової економіки.
3. Охарактеризуйте напрями діяльності підприємства.
4. Особливості створення та реорганізації підприємства.
5. Законодавчі акти регулювання господарської діяльності підприємств.
6. Ознаки класифікації підприємства.
7. Загальні та формальні ознаки підприємства.
8. Форми власності підприємств в умовах ринкової економіки.
9. Назвіть характерні риси підприємницької діяльності.
10. Розкрийте сутність функцій підприємництва.
11. Назвіть функції підприємництва.
12. Назвіть основні ознаки класифікації підприємництва.
13. Охарактеризуйте середовище підприємницької діяльності.
14. Сутність відповідальності суб'єктів підприємництва.

Література [1–17, 21, 22,26, 33, 39,41]

Тема 2. УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Ключові терміни

Система управління, функції управління, принципи управління, методи управління, організаційна структура управління, виробнича структура, інфраструктура, лінійна організаційна структура управління, функціональна організаційна структура управління, лінійно-функціональна організаційна структура управління, дивізійна організаційна структура управління, матрична організаційна структура управління, система державного управління.

Об'єктивна необхідність управління будь-яким суб'єктом господарювання обумовлена процесами поділу праці у виробництві чи іншій діяльності.

При вивченні даної теми студенту слід ознайомитися з функціями (планування, організація, мотивація і контроль), принципами (економічність, системність, пропорційність, особиста матеріальна зацікавленість, директивність, єдиноначальність і самоуправління) та методами (економічні, соціально-психологічні, організаційні) управління підприємством.

Структура підприємства – це його внутрішній устрій, який характеризує склад підрозділів та систему зв'язків, підпорядкованості та взаємодії між ними.

Власник здійснює свої права щодо управління підприємством безпосередньо або через уповноважені ним органи відповідно до статуту підприємства чи інших установчих документів.

Зв'язки певної сукупності елементів системи управління можуть мати лінійний, функціональний і міжфункціональний характер.

Основними типами організаційних структур управління підприємством є: лінійна, функціональна, лінійно-функціональна, дивізіональна та матрична.

Найманий керівник на підставі угоди або контракту презентує інтереси підприємства в органах державної влади та місцевого самоврядування, інших організаціях, у відносинах з юридичними особами та громадянами, формує адміністрацію підприємства і вирішує питання його діяльності у межах та порядку, визначених установчими документами.

Студенти розглядають систему державного управління суб'єктами господарювання, а також організацію та взаємодію центральних органів виконавчої влади.

Питання для закріплення матеріалу

1. Структура підприємства та її класифікація.
2. Характеристика виробничої структури підприємства.
3. Сутність і функції управління підприємством.
4. Методи управління підприємством.
5. Організаційна структура управління підприємством та її класифікація.
6. Система державного управління суб'єктами господарювання.
7. Взаємодія центральних органів виконавчої влади.

Література [1–3; 8–14; 39; 42; 49]

Тема 3. ПЕРСОНАЛ, ПРОДУКТИВНІСТЬ, МОТИВАЦІЯ ТА ОПЛАТА ПРАЦІ

Ключові терміни

Трудові ресурси, трудовий колектив, кадри, персонал, виробничий персонал, чисельність, середньооблікова чисельність, продуктивність праці, виробіток, трудомісткість, фактори підвищення продуктивності праці, мотивація, оплата праці, заробітна плата, тарифна система оплати праці, форми оплати праці.

Персонал підприємства – це сукупність постійних працівників, що отримали необхідну професійну підготовку та мають досвід практичної діяльності. Персонал промислового підприємства розподіляють на дві групи – промислово-виробничий (персонал основної діяльності) і непромислово-виробничий (персонал неосновної діяльності). До промислово-виробничого

персоналу належать всі працівники, зайняті у виробництві та його безпосередньому обслуговуванні. До непромислового персоналу входять працівники структур, які не зв'язані безпосередньо з процесами промислового виробництва – житлово-комунального господарства, оздоровчих, навчальних закладів, установ культури, спорту, медичного обслуговування, закладів дошкільного виховання та ін.

Відповідно до характеру виконуваних функцій персонал підприємств поділяють на чотири категорії: керівники, спеціалісти, службовці, робітники.

Для оцінки і управління персоналом використовують такі показники: плинність персоналу, стабільність персоналу, рівень дисципліни, співвідношення чисельності окремих категорій працівників.

Студенти знайомляться з тим, що мотивація як основа будь-якої поведінки людей являє собою процес стимулювання окремої людини або групи людей до діяльності, спрямованої на досягнення індивідуальних та спільних цілей.

Рівень продуктивності праці визначається кількістю продукції, що виробляється одним працівником за одиницю робочого часу (годину, зміну, добу, місяць, квартал, рік) або кількістю робочого часу, що витрачається на виробництво одиниці продукції (виконання роботи чи послуги).

Прямим показником продуктивності праці є виробіток, а оберненим – трудомісткість. Виділяють вартісні, натуральні і трудові показники виробітку.

До чинників зростання продуктивності праці належать: структурні зрушення у виробництві; підвищення технічного рівня виробництва; вдосконалення управління, організації виробництва та праці; збільшення обсягів виробництва; введення та освоєння нових виробничих об'єктів.

Заробітна плата – це грошова винагорода, що сплачується підприємством працівникові за виконану роботу. Розрізняють: основну і додаткову заробітну плату.

Основна заробітна плата – це винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці за відрядними розцінками, тарифними ставками та посадовими окладами.

Додаткова заробітна плата – це винагорода за роботу понад встановленої норми, за трудові успіхи, особливі умови праці. Зазвичай до додаткової оплати праці належать премії, за виконання виробничих завдань і функцій, надбавки й доплати до тарифних ставок та посадових окладів, інші заохочувальні та компенсаційні виплати.

Студентам необхідно розглянути функції заробітної плати робітників, а саме: відтворювальну, регулюючу, стимулюючу та соціальну.

Основним організаційно-правовим інструментом обґрунтування диференціації заробітної плати працівників різних суб'єктів господарювання (діяльності) є тарифно-посадова система. Вона включає такі елементи: тарифно-кваліфікаційні довідники; кваліфікаційні довідники посад керівників, спеціалістів і службовців; тарифні сітки та ставки; схеми посадових окладів або єдину тарифну сітку.

Студенти повинні вивчити форми оплати праці (відрядну та погодинну), а також системи оплати праці (пряму відрядну, непряму відрядну, відрядно-

преміальну, відрядно-прогресивну, акордну, просту погодинну, погодинно-преміальну та за посадовими окладами).

Для компенсації або заохочення за істотні відхилення від нормальних умов праці, які не враховуються в тарифних ставках і посадових окладах використовуються доплати і надбавки. Доплати до заробітної плати класифікуються за ознакою сфери трудової діяльності, а надбавки – зв'язані з діловими якостями конкретного працівника і мають чітко виражений стимулюючий характер.

Питання для закріплення матеріалу

1. Фактори зовнішнього середовища при визначенні чисельності персоналу.
2. Визначення загальної чисельності промислово-виробничого персоналу.
3. Визначення чисельності обслуговуючого персоналу.
4. Визначення чисельності допоміжних працівників.
5. Визначення чисельності службовців, спеціалістів та керівників.
6. Складання балансу робочого часу одного середньоспискового робітника.
7. Визначення поняття «продуктивність праці».
8. Охарактеризуйте поняття «продуктивність індивідуальної праці» та «продуктивність суспільної праці».
9. Методи вимірювання та показники продуктивності праці.
10. Дайте визначення поняттю «виробіток». Визначте його показники.
11. Дайте визначення поняття «трудомісткість». Які ви знаєте види трудомісткості? Охарактеризуйте їх.
12. Охарактеризуйте фактори підвищення продуктивності праці.
13. Загальна характеристика заробітної плати.
14. Сутність тарифної системи оплати праці.
15. Охарактеризуйте основні елементи тарифної системи оплати праці.
16. Основні форми оплати праці.
17. Охарактеризуйте погодинну форму оплати праці.
18. Системи відрядної форми оплати праці.
19. Охарактеризуйте склад основної і додаткової заробітної плати.
20. Напрями реформування системи оплати праці на сучасному етапі.

Література [1–3; 7–14; 16; 17; 27; 34; 35; 52]

Тема 4. НЕОБОРОТНІ ТА ОБОРОТНІ АКТИВИ

Ключові терміни

Основні засоби, основні виробничі засоби, активна та пасивна частини основних засобів, первісна вартість, залишкова вартість моральний та фізичний знос, норма амортизації, відтворення основних засобів, модернізація, фондвіддача, рентабельність основних засобів, оборотні засоби, виробничі

запаси, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів, засоби обігу, оборотні кошти, матеріаловіддача, норматив оборотних коштів, поточний запас, підготовчий запас, транспортний запас, нематеріальні ресурси, інтелектуальна власність, промислова діяльність, винахід, товарні знаки та марки, нематеріальні активи, гудвіл, інформаційна діяльність, патент, авторське право, ліцензія, роялті, паушальна виплата.

Пристаючи до вивчення теми, студенти мають усвідомити, що виготовлення продукції (виконання роботи, надання послуг) здійснюється в процесі взаємодії людини та певних засобів виробництва. Останні за своїм матеріально-речовим змістом складають виробничі засоби підприємства, всю сукупність яких за властивими їм ознаками поділяють на основні та оборотні.

Основні засоби – це засоби праці, які мають вартість і функціонують у виробництві тривалий час у своїй незмінній споживній формі, а їх вартість переноситься конкретною працею на вартість виготовленої продукції (платні послуги) частинами в міру спрацювання.

Далі студентам слід ознайомитися з методикою оцінки основних засобів; така оцінка являє собою грошове вираження вартості основних засобів. Вона необхідна для правильного визначення загального обсягу основних засобів, їх динаміки і структури, розрахунку економічних показників господарської діяльності підприємства за певний період часу.

Існують такі види оцінки основних засобів:

а) первісна вартість – це фактична вартість основних засобів на момент введення в дію чи придбання;

б) відновна вартість – це вартість відтворення основних засобів у сучасних умовах виробництва, вона враховує ті самі витрати, що й первісна вартість, але за сучасними цінами;

в) повна (первісна і відновна) вартість основних засобів – це їх вартість у новому, не спрацьованому стані;

г) залишкова вартість основних засобів – характеризує реально існуючу їх вартість, ще не перенесену на вартість виготовленої продукції (виконаної роботи, здійснювані послуги). Вона є розрахунковою величиною і визначається різницею між повною первісною (відновною вартістю) та накопиченою на момент обчислення сумою спрацювання основних засобів; на час спричиненого зношування (їх вибуття) має назву ліквідаційної вартості.

Оскільки елементи основних засобів відіграють неоднакову роль у процесі виробництва, важливе практичне значення має виокремлення двох груп цих засобів активну й пасивну.

Студентам слід знати, що основні засоби мають дві форми спрацювання: моральне та фізичне.

Основні засоби переносять свою вартість на вартість виготовленої продукції (послуг) частинами у вигляді амортизаційних відрахувань. Існують наступні методи нарахування амортизації: лінійний, подвійно-залишковий та прискорений.

При вивченні теми студенти знайомляться з показниками ефективності

використання основних засобів (фондовіддача, фондомісткість, фондоозброєність, рентабельність, коефіцієнт оновлення, коефіцієнт вибуття та коефіцієнт спрацювання), з напрямками їх інтенсифікації.

Оборотні засоби – це предмети праці, які використовуються у виробництві: сировина, матеріали, паливо, тара, напівфабрикати, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів. На відміну від основних засобів оборотні засоби цілком споживаються у кожному виробничому циклі, змінюють або втрачають натуральну форму й переносять свою вартість на виготовлений продукт внаслідок одномоментного використання.

У ході вивчення теми студенти знайомляться із сутністю та складом оборотних коштів. Зокрема слід відзначити, що це сукупність грошових коштів підприємства, необхідних для формування і забезпечення кругообігу виробничих оборотних засобів та засобів обігу.

Важливе значення має структура оборотних коштів і їх класифікація. Співвідношення окремих елементів оборотних коштів характеризує їх виробничо-технологічну (стадійну) структуру.

Нормування (розрахунок нормативів) – це визначення необхідного розміру грошових коштів, що вкладаються у мінімальні запаси товаро-матеріальних цінностей для забезпечення безперервного процесу виробництва.

Норма витрат – гранично допустима величина витрат певного виду оборотних коштів на виготовлення продукції за умов конкретного виробництва з урахуванням необхідності застосування прогресивної технології, сировини та матеріалів високої якості.

Студенти знайомляться з показниками ефективності використання оборотних засобів та оборотних коштів (коефіцієнт оборотності, коефіцієнт завантаження, тривалість одного обороту, рентабельність), з напрямками їх інтенсифікації.

Нематеріальні ресурси – це складова частина потенціалу підприємства, що здатна приносити економічну користь протягом відносно тривалого періоду часу, для якої характерні відсутність матеріальної основи одержання доходів і невизначеність розмірів майбутнього прибутку від їхнього використання у процесі виробництва. Термін «нематеріальні ресурси» застосовується для характеристики сукупності об'єктів інтелектуальної власності.

Об'єкти інтелектуальної власності поділяються на три групи:

1) об'єкти промислової власності (винахід, корисна модель, промисловий зразок, знаки для товарів та послуг, фірмове найменування, недобросовісна конкуренція);

2) об'єкти, що охороняються авторським правом і суміжними правами (твори в галузі науки, літератури та мистецтва; комп'ютерна програма; база даних; топологія інтегральної мікросхеми; суміжні права);

3) інші (нетрадиційні) об'єкти інтелектуальної власності (раціоналізаторська пропозиція, «ноу-хау», комерційна таємниця).

Оцінка вартості нематеріальних активів об'єктивно необхідна при розв'язанні низки економічних питань, що вирішуються підприємством (організацією) у повсякденній практиці господарювання.

Відповідно до міжнародних стандартів застосовують витратний, прибутковий (доходний) та ринковий підходи до встановлення конкретних методів оцінки вартості.

Також студенти повинні знати методи нарахування амортизації нематеріальних активів.

Питання для закріплення матеріалу

1. Поняття капіталу підприємства та його склад.
2. Методика оцінки стану та ефективності використання основних засобів підприємства.
3. Показники та шляхи підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів.
4. Дайте характеристику поняттям «оборотні фонди» та «оборотні засоби». Охарактеризуйте структуру оборотних засобів.
5. Фактори впливають на структуру оборотних засобів.
6. Охарактеризуйте склад і структуру оборотних засобів.
7. Нормовані і ненормовані оборотні засоби.
8. Охарактеризуйте оборотність оборотних засобів.
9. Назвіть показники оборотності оборотних засобів.
10. Поняття та види нематеріальних ресурсів.
11. Поняття та характеристика об'єктів інтелектуальної власності.
12. Склад і класифікація нематеріальних активів.
13. Оцінка нематеріальних активів. Амортизація нематеріальних активів.

Література [1–3; 7–14; 16; 17; 33–35; 43; 44; 52; 58]

Тема 5. ІНВЕСТИЦІЙНІ РЕСУРСИ

Ключові терміни

Внутрішня норма доходності інвестицій, інвестиції, інвестиційна діяльність, індекс рентабельності інвестицій, прямі інвестиції, реальні інвестиції, термін окупності інвестицій, фінансові інвестиції, чистий приведений доход.

Студентам слід усвідомити, що ефективна діяльність підприємства у довготерміновій перспективі, і підвищення конкурентоспроможності значною мірою визначаються рівнем інвестиційної активності і масштабами інвестиційної діяльності.

Інвестиції – це довгострокові вкладення капіталу (грошей) у підприємницьку діяльність (для одержання прибутку).

Виокремлюють внутрішні (вітчизняні) й зовнішні (іноземні) інвестиції.

Внутрішні інвестиції поділяються на фінансові та реальні, а зовнішні на прямі й портфельні.

При вивченні теми студентам слід знати, що з метою обліку, аналізу та планування інвестиції класифікуються за різними ознаками: за об'єктами вкладень, за характером участі в інвестуванні, за періодом інвестування, за формами власності інвесторів, за регіональною ознакою.

Важливим є ознайомлення з поняттям «інвестиційна діяльність», а також, об'єктами та суб'єктами інвестиційної діяльності.

Створення сприятливого інвестиційного клімату у державі, галузі, регіоні або на окремому підприємстві пов'язане з чітким його правовим регулюванням.

Державою здійснюється регулювання інвестиційної діяльності через використання відповідної законодавчої бази.

Студентам важливо усвідомити сутність, завдання і функції сучасного інвестиційного менеджменту, основна мета якого полягає у забезпеченні найефективніших шляхів реалізації інвестиційної стратегії підприємства.

У процесі вивчення теми студенти мають набути навиків оцінки економічної ефективності інвестицій. Офіційна методика оцінки економічної ефективності виробничих інвестицій передбачає визначення їх загальної (абсолютної) та порівняльної економічної ефективності.

Абсолютна ефективність капітальних вкладень показує загальну величину їх віддачі та обчислюється зіставленням величини економічного ефекту з величиною самих затрат. Оберненим показником абсолютної ефективності є термін окупності капітальних інвестицій, який показує період повернення авансованих інвестиційних коштів.

Завершаючи вивчення даної теми, студенти знайомляться з основними чинниками підвищення ефективності використання інвестицій. До них належать: поліпшення структури капітальних вкладень, удосконалення проектно-кошторисної документації, скорочення стадії інвестиційного циклу, запровадження економічних методів управління інвестиційним процесом.

Питання для закріплення матеріалу

1. Сутність інвестицій підприємства та їх класифікація.
2. Методи визначення необхідного обсягу капітальних вкладень.
3. Оцінка економічної ефективності інвестицій та інвестиційних проектів.
4. Сучасні тенденції залучення і використання фінансових інвестицій в Україні.

Література [1–3; 7–14; 16; 17; 24; 25; 33–35; 38; 51; 52]

Тема 6. ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

Ключові терміни

Традиційні процеси і явища, інноваційні процеси і явища, науково-технічний прогрес (НТП), науково-технічна революція (НТР), інновація,

інноваційний потенціал, технологічні інновації, моніторинг інноваційної діяльності.

Правове регулювання інноваційної діяльності на підприємстві регламентоване Господарським кодексом України (глава 34). Так, відповідно до ст. 325 ГКУ під інноваційною діяльністю у сфері господарювання треба розуміти діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на підставі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя.

Студенти мають знати, що інноваційні процеси і явища характеризують розвиток національної економіки, її галузей та окремих підприємств на якісно новому рівні.

У звичайному розумінні інноваційні процеси, що мають місце в будь-якій виробничо-господарській системі, характеризуються сукупністю безперервно виникаючих у часі і просторі прогресивних, якісно нових змін.

Джерелами їх – є досягнення вітчизняних та зарубіжних досліджень та сучасні проблеми виробництва і людини.

Формами інвестування інноваційної діяльності є:

- державне (комунальне) інвестування, що здійснюється органами державної влади або органами місцевого самоврядування за рахунок бюджетних коштів та інших коштів відповідно до закону;
- комерційне інвестування, що здійснюється суб'єктами господарювання за рахунок власних або позикових коштів з метою розвитку бази підприємства;
- соціальне інвестування, що здійснюється в об'єкти соціальної сфери та інших невиробничих сфер;
- іноземне інвестування, що здійснюється іноземними юридичними особами або іноземцями, а також іншими державами;
- спільне інвестування, що здійснюється суб'єктами України разом з іноземними юридичними особами або іноземцями.

До основних напрямів інноваційної діяльності належать:

- проведення наукових досліджень і розробок, спрямованих на створення об'єктів інтелектуальної власності, науково-технічної продукції;
- розробка освоєння, випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технологій;
- розробка і впровадження нових ресурсозберіжних технологій;
- технічне переозброєння, реконструкція, розширення і будівництво нових підприємств.

За своїм характером інноваційні процеси поділяються на такі види: технічні, організаційні, економічні, соціальні, юридичні.

Опрацювання, прийняття і реалізація рішень щодо інтенсифікації розвитку господарської діяльності складає зміст інноваційних процесів на підприємстві.

Реалізація інноваційних процесів можлива за умови дотримання основних принципів: доцільного втручання держави у розвиток економічних процесів і

явищ; підтримка та захист національного товаровиробника; обмеження монополізму тощо.

Досвід розвинутих країн світу переконує, що своїми успіхами вони зобов'язані тому, що спиралися на інноваційну ідеологію як базову економічну теорію розвитку.

Потенційні можливості розвитку і ефективності виробництва визначаються перш за усе науково-технічним прогресом, його темпами і соціально-економічними результатами.

Питання для закріплення матеріалу

1. Інноваційні процеси як сукупність безперервно виникаючих у часі і просторі прогресивних, якісно нових змін.
2. Науково-технічний прогрес та його вплив на інтенсифікацію виробництва.
3. Суспільні форми організації виробництва.
4. Оцінка ефективності технічних нововведень.

Література [1–3; 7–14; 32–35; 39; 49]

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 7. ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНА БАЗА ТА ІНФРАСТРУКТУРА ПІДПРИЄМСТВА

Ключові терміни

Техніко-технологічна база, виробничий цикл, розподіл праці, виробниче устаткування, технічний розвиток, модернізація, технічне озброєння, реконструкція, розширення, лізинг, виробнича потужність, коефіцієнт використання потужності.

У ході вивчення теми студентам слід знати, що техніко-технологічна база виробництва – це система сукупності найактивніших елементів виробництва, яка визначає технологічний спосіб одержання продукції (виконання робіт, надання послуг), здійснюваний за допомогою машинної техніки, різноманітних транспортних, передавальних, діагностичних у технологічні системи виробничих підрозділів та підприємства у цілому. Техніко-технологічна база складається з технічної та технологічної складових.

Технічний розвиток відображає процес формування та вдосконалення техніко-технологічної бази підприємства і має бути постійно спрямованим на кінцеві результати його господарської діяльності.

Оцінка технічного рівня має проводитися раз на декілька років через узагальнення певних показників, які відбивають ступінь технічної оснащеності праці персоналу, рівень прогресивності застосовуваних технологій, технічний рівень виробничого устаткування, рівень механізації та автоматизації

основного і допоміжного виробництва.

Технічний розвиток підприємства потребує економічного управління, впливає на формування виробничої потужності підприємства.

Студентам необхідно знати, що однією із форм оновлення технічної бази діяльності є лізинг. Лізинг – це підприємницька діяльність, що спрямована на інвестування власних або позичених фінансових коштів і полягає у наданні лізингодавцем у виключне користування на певний термін лізингоотримувачу майно за умови здійснення періодичних лізингових платежів. Існує оперативний, фінансовий, внутрішній, міжнародний, сервісний та зворотній лізинги.

Виробнича потужність підприємства характеризує максимально можливий річний обсяг випуску продукції заздалегідь визначених номенклатури, асортименту та якості за умови найбільш повного використання устаткування і виробничих площ, застосування прогресивної технології та організації виробництва.

Студентам важливо добре розібратися, які чинники впливають на формування виробничої потужності підприємства. Особливу увагу необхідно зосередити на принципах розрахунку виробничої потужності.

Питання для закріплення матеріалу

1. Виробнича потужність підприємства.
2. Класифікація потужності.
3. Назвіть види виробничої потужності підприємства.
4. Структура техніко-технологічної бази.
5. Розрахунок вихідної потужності підприємства.
6. Мета створення резервної потужності.
7. Основні принципи розрахунку виробничої потужності підприємства.
8. Принцип розрахунку середньорічної потужності підприємства.
9. Розрахунок коефіцієнта використання виробничої потужності підприємства.
10. Фактори впливу на величину виробничої потужності підприємства.
11. Принципи розрахунку виробничої потужності.
12. Резерви підвищення ефективності використання виробничої потужності.

Література [1–3; 7–14; 34; 35; 43; 58]

Тема 8. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА

Ключові терміни

Виробничий процес, виробничий цикл, диверсифікація, інфраструктура підприємства, конверсія, концентрація, кооперування, масове виробництво, одиничне виробництво, організація виробництва, серійне виробництво, спеціалізація.

При вивченні даної теми студентам необхідно ознайомитися з поняттями виробничого процесу як сукупності взаємопов'язаних дій людей, засобів праці та природи, потрібних для виготовлення продукції. Основними елементами виробничого процесу є: засоби праці, предмети праці, персонал, дія сил природи, продукція. Виробничі процеси поділяють за призначенням, перебігом у часі, ступенем автоматизації.

При вивченні цих питань слід з'ясувати принципи організації виробничого процесу. До них належать: спеціалізація, пропорційність, паралельність, прямоточність, безперервність, ритмічність, гнучкість, гомеостатичність.

Виділяють такі організаційні типи виробництва: одиничне, серійне й масове. Вивчаючи методи організації виробництва, необхідно звернути увагу на особливості потокового та непотокового виробництва, особливості організації та параметри поточкових ліній.

Виробничий цикл – це інтервал від початку до закінчення процесу виготовлення продукції, тобто час, протягом якого запуснені у виробництво предмети праці перетворюються на готову продукцію.

Він обчислюється для одного виробу або для певної кількості виробів, що виготовляються одночасно. Зважаючи на його тривалість, визначають термін запуску продукції у виробництво, складають календарні плани її виготовлення на всіх стадіях виробничого процесу, узгоджують роботу суміжних підрозділів (дільниць, цехів). Основною складовою виробничого циклу є тривалість технологічних операцій, яка становить технологічний цикл.

Існує два методи організації виробництва: непотоковий і потоковий. Студентам слід знати сутність та особливості їх організації.

Закінчення теми передбачає розгляд суспільних форм організації виробництва. Основними серед них є: концентрація, спеціалізація, конверсія, кооперування, комбінування, диверсифікація.

Питання для закріплення матеріалу

1. Характеристика, структура і принципи організації виробничих процесів.
2. Організаційні типи виробництва.
3. Методи організації виробництва.
4. Виробничий цикл, його складові.
5. Виробнича та соціальна інфраструктура підприємства.

Література [1–3; 7–14; 34; 35]

Тема 9. РЕГУЛЮВАННЯ, ПРОГНОЗУВАННЯ І ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові терміни

Прогнозування, принципи прогнозування, методи прогнозування, планування, принципи планування, види планування, методи планування, перспективне планування, довгострокове планування, стратегічні цілі

підприємства, стратегічне планування, тактичне планування, оперативне планування.

Основні принципи державного регулювання економіки – це, по-перше, мінімальне втручання державних органів в економічні процеси; по-друге, вплив відповідних владних структур на розвиток соціально-економічних процесів за допомогою встановлюваних державою економічних регуляторів і нормативів.

Економічні функції держави: забезпечення сприятливої правової бази і суспільної атмосфери; визначення глобальної стратегії розвитку країни, індикативне макроекономічне планування; регулювання інноваційних процесів та інвестиційної діяльності; перерозподіл ресурсів, стабілізація економіки і соціальний захист населення; моніторинг і регулювання процесів охорони і відтворення навколишнього середовища.

Студенти вивчають сутність та принципи прогнозування діяльності підприємства (цілеспрямованість, системність, наукова обґрунтованість, багаторівневий опис, інформаційна єдність, адекватність об'єктивним закономірностям розвитку, послідовне розв'язування невизначеності та альтернативності); методи прогнозування діяльності підприємства (екстраполяції, функцій, кореляційних і регресійних моделей, експертних оцінок, «мозкової атаки», морфологічного аналізу, побудови «дерева цілей», інформаційного моделювання та оптимізації).

Планування як найважливіша функція управління підприємством – об'єктивно необхідний процес визначення цілей діяльності на певний період часу, а також засобів, шляхів та умов їх досягнення. Принципами планування є вибір та обґрунтування цілей, системність, безперервність, оптимальність використання ресурсів, збалансованість та адекватність системи планування умовам діяльності об'єктів. Залежно від тривалості повного періоду планування буває двох видів: перспективне та поточне. Методи планування на підприємстві (в організації) повинні враховувати зовнішні умови господарювання, профіль його (її) діяльності та вид плану, що розробляється. Класифікація методів планування: ресурсний; цільовий; екстраполяційний; інтерполяційний; дослідно-статистичний; чинниковий; нормативний; балансовий; матричний; економічно-математичного моделювання та ін.

Стратегічне планування – процес здійснення сукупності систематизованих і взаємоузгоджених робіт щодо визначення довготермінових цілей та напрямків діяльності підприємства (організації).

Тактичне планування – охоплює розробку середньо- і короткострокових планів.

Оперативне планування є завершальною ланкою в системі планування, засобом виконання довго-, середньо- та короткотермінових планів.

Питання для закріплення матеріалу

1. Планування діяльності підприємства як функція управління.
2. Види і методи планування діяльності підприємства.
3. Етапи планування.

4. Стратегічне планування діяльності підприємства.
5. Оперативно-тактичне планування діяльності підприємства.
6. Сутність та методи прогнозування діяльності підприємства.

Література [2–4; 8–14; 16; 17; 32; 33; 45; 58]

Тема 10. ПОПИТ, ВИРОБНИЦТВО, ЯКІСТЬ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ

Ключові терміни

Попит, номенклатура, асортимент, товарна продукція, валова продукція, реалізована продукція, чиста продукція, маркетинг, функції та принципи маркетингової діяльності, якість продукції, економічний механізм управління якістю, конкурентоспроможність продукції, фактори впливу на конкурентоспроможність, корисний ефект, сукупні витрати, соціально-економічна ефективність, міжнародні стандарти.

При вивченні даної теми студент знайомиться із загальною характеристикою попиту та виробничої програми, поділом за економічним призначенням, вимірниками продукції, а також показниками планування та обліку обсягу продукції. Слід зазначити, що крім фізичних одиниць (штука, тонна, метр, кілометр тощо) використовуються й умовно-натуральні показники. Для вартісної оцінки обсягу реалізованої продукції розраховують товарну, валову, реалізовану та чисту продукції.

Студенти знайомляться з маркетинговою діяльністю та формуванням програми випуску продукції. Вони вивчають, що таке маркетинг, функції та принципи маркетингової діяльності та можливі стратегії виходу підприємства на ринок.

Особливу увагу слід звернути на формування програми випуску продукції, яка враховує суспільний попит на певний вид продукції, загальну потребу в засобах праці, розрахунки потреби в матеріальних ресурсах, необхідні обсяги виробництва різноманітних предметів споживання, а також можливий імпорт товарів за міжнародними договорами.

За даною темою студенти вивчають суть, показники та методи оцінювання якості продукції. Слід знати, що якість як економічна категорія відбиває сукупність властивостей продукції, що зумовлюють міру її придатності задовольняти потреби людини відповідно до свого призначення.

Об'єктивна необхідність забезпечення належної якості в процесі проектування, виготовлення й використання нових виробів ініціює застосування у виробничо-господарській діяльності підприємств певної системи показників, що дає можливість визначати й контролювати рівень якості всіх видів продукції.

Для визначення рівня якості виробів, що виготовляються (освоюються) виробництвом, застосовують кілька методів: об'єктивний, органолептичний, диференційований, комплексний.

Конкурентоспроможність підприємства – це здатність забезпечувати випуск і реалізацію конкурентоспроможної продукції.

Для визначення конкурентоспроможності продукції продуценту треба знати: конкретні вимоги потенційних покупців (споживачів) до пропонованого на ринку товару; можливі величину та динаміку попиту на продукцію; розрахунковий рівень ринкової ціни товару; очікуваний рівень конкуренції на ринку відповідних товарів; визначальні параметри продукції основних конкурентів; найперспективніші ринки для відповідного товару та етапи закріплення на них; термін окупності сукупних витрат, пов'язаних із проектуванням, продукуванням і просуванням на ринок нового товару.

Конкурентоспроможність конкретного об'єкта бажано вимірювати кількісно, що уможливить управління її рівнем. Для цього необхідна інформація, що характеризує корисний ефект даного об'єкта та об'єktiv-конкурентів за нормативний строк їхньої служби й сукупні витрати протягом життєвого циклу об'єktiv. Конкурентоспроможність об'єktiv, для яких неможливо розрахувати корисний ефект чи сукупні витрати, можна визначити з результатів експериментальної перевірки за конкретних умов споживання, за результатами пробного продажу, експертних та інших методів.

Студенти ознайомлюються із соціально-економічним значенням підвищення якості продукції, а також зі сертифікацією та стандартизацією продукції.

Питання для закріплення матеріалу

1. Дайте визначення конкурентоспроможності продукції.
2. Оцінка та способи забезпечення конкурентоспроможності продукції.
3. Система показників оцінки рівня конкурентоспроможності продукції.
4. Фактори впливу на конкурентоспроможність продукції.
5. Фактори впливу на якість продукції.
6. Методи оцінки якості продукції.

Література [1–17]

Тема 11. ВАЛОВІ ВИТРАТИ І ЦІНИ НА ПРОДУКЦІЮ

Ключові терміни

Витрати на виробництво та реалізацію продукції, витрати підприємства, собівартість продукції, економічні витрати, класифікація витрат, прямі витрати, постійні та змінні витрати, виробнича собівартість, калькуляція собівартості продукції, ціни, види цін, чинники ціноутворення, методи ціноутворення, цінова стратегія підприємства.

Відповідно до п. 6 П(С)БО 16 «Витрати» витратами звітного періоду визнаються або зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок вилучення або розподілу власниками), за умови, що вони можуть бути достовірно оцінені.

Елементами витрат визнається сукупність їх економічно однорідних потоків.

Об'єктом витрат є продукція, роботи, послуги або вид діяльності підприємства, які потребують визначення, пов'язаних з їх виробництвом (виконанням), коштів.

Студентам слід знати класифікацію витрат за такими ознаками: економічним змістом, елементами, способом віднесення на окремі види продукції, залежно від обсягу виробництва, за калькуляційними статтями. До номенклатури калькуляційних статей витрат входять такі: сировина і матеріали; паливо, вода і електроенергія технологічні потреби; основна і додаткова заробітна плата виробничих робітників; відрахування на соціальні потреби виробничих робітників; утримання та експлуатація машин та устаткування; загальновиробничі витрати; підготовка і освоєння виробництва; позавиробничі витрати.

Собівартість промислової продукції (робіт, послуг) – це виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства на її виробництво і збут. Витрати на виробництво утворюють виробничу собівартість.

Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) складається з виробничої діяльності продукції (робіт, послуг), яка була реалізована протягом звітного періоду, нерозподілених постійних загальновиробничих витрат та наднормативних виробничих витрат.

До виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) включаються: прямі матеріальні витрати; прямі витрати на оплату праці; інші прямі витрати; змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі витрати.

Відповідно до п. 17 П(С)БО 16 витрати, пов'язані з операційною діяльністю, не включаються до собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг).

Вони в свою чергу поділяються на: адміністративні витрати; витрати на збут; інші операційні витрати.

Собівартість окремих виробів визначається шляхом калькулювання. Об'єкт калькулювання – це продукція чи роботи (послуги), собівартість яких обчислюється. Калькуляційна одиниця – одиниця кількісного виміру об'єкта калькулювання.

Калькулювання – це система розрахунків, за допомогою яких визначається собівартість усієї проданої продукції та її частин, собівартість конкретних видів виробів, сума витрат окремих підрозділів підприємства на виробництво та продаж продукції. Калькуляція собівартості необхідна для визначення ціни одиниці продукції, порівняння витрат підприємства з результатами його виробничо-господарської діяльності, визначення рівня ефективності роботи підприємства тощо.

Студенти вивчають поняття ціна та її залежність між попитом і пропозицією. Особливу увагу слід приділити розгляду видів цін залежно від рівня свободи, сфери обслуговування, стадій товаропросування, територіального поширення, частки витрат на доставку продукції, характеру використання ціни.

При вивченні даної теми слід розглянути загальні та специфічні чинники ціноутворення, а також методи ціноутворення на продукцію за ринкових мов господарювання.

Питання для закріплення матеріалу

1. Поняття витрати, їх класифікація.
2. Собівартість продукції, склад окремих елементів витрат, що входять до виробничої собівартості.
3. Особливості калькуляції собівартості продукції
4. Дайте визначення економічної категорії «витрати».
5. Класифікаційні ознаки витрат підприємства.
6. Економічна сутність собівартості продукції.
7. Фактори впливу на витрати підприємства.
8. Фактори впливу на собівартість продукції.
9. Охарактеризуйте основні принципи класифікації собівартості продукції.
10. Наведіть класифікацію витрат, які формують собівартість продукції за економічними елементами.
11. Наведіть класифікацію витрат, які формують собівартість продукції за статтями калькуляції.
12. Наведіть алгоритм визначення критичного обсягу виробництва продукції.
13. Методи визначення собівартості продукції.
14. Поняття та види цін.
15. Основні чинники формування цін на продукцію.
16. Методи ціноутворення.

Література [1–3; 7–14; 17; 19; 27; 30–35; 50; 57; 58]

Тема 12. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ І ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові терміни

Фінансова діяльність, доходність, доход, прибуток, прибуток від реалізації продукції, прибуток від операційної діяльності, прибуток від звичайної діяльності, чистий прибуток, рентабельність підприємства, беззбитковість, критичний обсяг.

При вивченні даної теми студенти ознайомлюються із загальною характеристикою фінансової діяльності підприємства, оскільки фінансові

результати відображають мету підприємницької діяльності.

Основні завдання фінансової діяльності підприємства: вибір форм фінансування та їх оптимальне співвідношення; вибір структури капіталу підприємства, напрямків його використання; збалансування надходжень і видатків платіжних засобів підприємства у часі; забезпечення своєчасності розрахунків; підтримання необхідної ліквідності.

Студенти знайомляться з видами та формами фінансової діяльності, а також з її плануванням.

Визначальний вплив на фінансовий стан підприємства має прибуток. Прибуток – частина виручки, що залишається після відшкодування усіх витрат на виробничу і комерційну діяльність підприємства. Залежно від його формування розрізняють такі види прибутку: балансовий, чистий, валовий, операційний, маржинальний.

Особливу увагу слід приділити вивченню джерел та величини прибутку, а також напрямки його використання.

Фінансово-економічний стан підприємства характеризується рівнем його прибутковості та оборотності капіталу, фінансовою стійкістю і динамікою структури джерел фінансування, спроможністю своєчасно розраховуватися за борговими зобов'язаннями. Для оцінки фінансово-економічного стану підприємства використовується певна інформаційна база. Вона включає звіт про фінансові результати роботи і баланс підприємства на певну дату (кінець кварталу, року).

Оцінка фінансово-економічного стану підприємства здійснюється на підставі аналізу системи розрахункових показників, які згруповані у чотири групи.

1. Показники прибутковості. До них належать: загальний прибуток, чистий прибуток, рентабельність (активів, власного капіталу, акціонерного капіталу, продукції, одного виробу);

2. Ділової активності: оборотність активів, оборотність товарно-матеріальних запасів, середній термін оплати дебіторської заборгованості, середній термін оплати кредиторської заборгованості.

3. Фінансової стійкості: коефіцієнт автономії, коефіцієнт забезпеченості боргів.

4. Платоспроможності: коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт термінової ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності.

Питання для закріплення матеріалу

1. Економічна сутність доходів підприємства. Джерела утворення доходу підприємства.

2. Економічна сутність прибутку підприємства та його види.

3. Чи аналогічні поняття «ефективність», «прибутковість» та «доходність»?

4. Розкрийте вплив державної політики оподаткування на прибутковість діяльності підприємств України.

5. Охарактеризуйте фактори, які впливають на формування прибутку підприємства.

6. Наведіть динаміку рівня прибутковості підприємств різних галузей економіки України.

7. Визначте основні шляхи підвищення прибутковості підприємства в ринкових умовах.

8. Розкрийте економічний зміст рентабельності підприємства.

Література [1–4; 7–17; 28; 30; 32–36; 44; 48; 54; 56–58]

Тема 13. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТА АНТИКРИЗОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Ключові терміни

Економічна безпека, техніко-технологічна складова економічної безпеки, інтелектуальна і кадрова складова, організаційно-економічна складова, фінансова складова, інформаційна складова, екологічна складова, силова складова.

Економічна безпека – це такий стан правових та економічних відносин, організаційних зв'язків, матеріальних, інтелектуальних та інших ресурсів підприємства, при якому забезпечується запобігання та нейтралізація факторів (загроз), які підривають стійкість функціонування господарського механізму і гарантується стабільність і ефективність роботи, комерційний успіх, технічний, економічний і соціальний розвиток підприємству.

При вивченні теми студенти розглядають функціональні складові економічної безпеки.

Політико-правова складова економічної безпеки забезпечує максимальну правову захищеність всіх аспектів діяльності підприємства і організовує всебічне правове забезпечення діяльності підприємства, дотримання чинного законодавства.

Техніко-технологічна складова економічної безпеки націлена на забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу підприємства.

Інтелектуальна і кадрова складова економічної безпеки спрямована на досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу та передбачає ефективне управління персоналом.

Організаційно-економічна складова економічної безпеки – це створення оптимальної організаційної структури управління і досягнення високої ефективності системи управління підприємством і його господарського механізму в цілому.

Фінансова складова економічної безпеки забезпечує високу економічну ефективність роботи підприємства, його фінансову стійкість і незалежність.

Інформаційна складова економічної безпеки націлена на захист інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційно-аналітичного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства.

Екологічна складова економічної безпеки забезпечує мінімізацію руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності підприємства на стан навколишнього середовища.

Силова складова економічної безпеки націлена на забезпечення фізичної безпеки персоналу (в першу чергу, керівників вищого рівня управління) підприємства, його капіталу та майна, а також захист комерційних інтересів.

Студенти ознайомлюються з методологією оцінки рівня економічної безпеки та аналізом і оцінкою досягнутого рівня економічної безпеки. Рівень економічної безпеки пропонується оцінювати на підставі визначення сукупного критерію з допомогою зважування й підсумування окремих функціональних критеріїв, які розраховуються через порівняння величини загрози економічній безпеці та ефективності заходів для її відтворення.

Служба безпеки (СБ) фірми – це самостійний структурний підрозділ. Вона вирішує завдання безпосереднього забезпечення захисту життєво важливих інтересів фірми в умовах комерційного і підприємницького ризику, конкурентної боротьби.

Служба безпеки будь-якої фірми постійно виконує певний комплекс завдань. Головними з них для будь-якої фірми є такі:

1) гарантування безпеки виробничо-господарської діяльності та захисту відомостей, що вважаються комерційною таємницею фірми (підприємства, організації);

2) організація роботи з правового та інженерно-технічного захисту комерційної таємниці фірми;

3) запобігання необґрунтованому допуску й доступу до відомостей та робіт, які становлять комерційну таємницю;

4) організація спеціального діловодства, яке унеможлиблює несанкціоноване одержання відомостей, віднесених до комерційної таємниці відповідної фірми;

5) виявлення і локалізація можливих каналів витоку конфіденційної інформації в процесі звичайної діяльності та в екстремальних ситуаціях;

6) забезпечення режиму безпеки за здійснення всіх видів діяльності, зокрема зустрічі, переговори й наради у рамках ділової співпраці фірми з іншими партнерами;

7) забезпечення охорони приміщень, устаткування, офісів, продукції і технічних засобів, необхідних для виробничої або іншої діяльності;

8) забезпечення особистої безпеки керівництва та провідних менеджерів і спеціалістів фірми;

9) оцінка маркетингових ситуацій та неправомірних дій конкурентів і зловмисників.

Також студенти повинні знати функції, об'єкти та управління безпекою на підприємстві.

Питання для закріплення матеріалу

1. Економічна безпека бізнесу, підприємства і чим обумовлюються необхідність її забезпечення.

2. Назвіть основні групи загроз підприємству.
3. Чим обумовлені зовнішні загрози підприємству?
4. Чим обумовлені внутрішні загрози підприємству?
5. Назвіть і охарактеризуйте складові економічної безпеки підприємства.
6. Які цілі і завдання економічної безпеки підприємства?
7. Яким чином забезпечується економічна безпека підприємств?
8. Підприємницький ризик, його особливості як економічної категорії.
9. Прокоментуйте функції підприємницького ризику.

Література [2; 3; 8; 9; 11–14; 18; 20; 33–35; 37; 56]

Тема 14. РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ І САНАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ

Ключові терміни

Реструктуризація, концепція реструктуризації, форми реструктуризації, види реструктуризації, ефективність реструктуризації, потенційна прибутковість, санація, механізм санації, моделі санації, бізнес-план санації.

Сучасний стан економіки на макро- і мікрорівні характеризується деформованою структурою виробництва. Тому одним із стратегічних завдань більш ефективного розвитку виробничого потенціалу є його структурна перебудова. Метою проведення реструктуризації є створення повноцінних суб'єктів підприємницької діяльності, здатних ефективно функціонувати за умов переходу до ринкової економіки та виробляти конкурентоспроможну продукцію, що відповідає вимогам товарних ринків.

Реструктуризація підприємства спрямовується на розв'язання двох основних завдань: по-перше, якнайшвидше забезпечити виживання підприємства; по-друге, відновити конкурентоспроможність підприємства на ринку. Відповідно до цих завдань і розглядають взаємозв'язані форми і види реструктуризації підприємств та організацій: за ступенем – часткова реструктуризація (обмежена), комплексна реструктуризація (усебічна); види – управлінська, технічна, економічна, фінансова, організаційно-правова; форми – оперативна, стратегічна.

Студентам необхідно знати, що реструктуризація підприємств (організацій) здійснюється після занесення їх до Реєстру неплатоспроможних підприємств та організацій і проведення поглибленого аналізу фінансово-господарської діяльності спеціалістами, які роблять висновки щодо способів оздоровлення та пропонують концепцію господарської діяльності підприємства.

Вибираючи форми та методи реорганізації, особливу увагу необхідно звертати на збереження підрозділів, які беруть участь у забезпеченні найважливіших державних потреб або соціально-економічних потреб регіону.

Реструктуризація підприємств забезпечується відповідними організаційно-економічними заходами, а саме:

- заміною керівництва підприємства;
- частковою або повною приватизацією; частковим закриттям;
- проведенням процедури банкрутства;
- поділом великих підприємств на частини;
- відокремленням від підприємств непрофільних структурних підрозділів;
- виділенням казенних підприємств або спеціальних виробництв;
- звільненням підприємств від об'єктів культурного побуту;
- продажем (або наданням в оренду) частини основних засобів підприємства;
- конверсією, диверсифікацією;
- поліпшенням якості товарів (робіт, послуг);
- підвищенням ефективності маркетингу;
- зменшенням витрат на виробництво;
- запровадженням нових прогресивних форм і методів управління;
- скороченням чисельності зайнятих на підприємстві із забезпеченням соціальних пільг у разі звільнення;
- тимчасовим припиненням капітального будівництва та продажем об'єктів незавершеного будівництва;
- продажем зайвого устаткування, матеріалів і комплектуючих виробів тощо;
- відстрочкою або списанням боргів;
- пошуком інвестицій та інвесторів;
- залученням кредитів для фінансової реструктуризації.

Санація – це комплекс послідовних взаємопов'язаних заходів фінансово-економічного, виробничо-технічного, організаційного та соціального характеру, спрямованих на виведення суб'єкта господарювання з кризи і відновлення або досягнення ним прибутковості та конкурентоспроможності.

Закінчуючи вивчення теми, студенти знайомляться зі структурними елементами санації.

Питання для закріплення матеріалу

1. Характеристика процесу реструктуризації підприємства та його мета.
2. Трансформація та її моделі.
3. Основні форми та види реструктуризації.
4. Концепція реструктуризації.
5. Варіанти проведення реструктуризації.
6. Оцінка ефективності реструктуризації.
7. Сутність та механізм санації.
8. Техніко-економічне обґрунтування санації.

Література [3; 8; 11–13; 18; 20; 37; 53; 56]

Тема 15. БАНКРУТСТВО І ЛІКВІДАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ

Ключові терміни

Банкрутство, неплатоспроможність, банкрут, боржник, кредитор, симптоми банкрутства, приховані банкрутства, умисне банкрутство, фіктивне банкрутство, мирова угода, ліквідація підприємства.

При вивченні теми студент ознайомлюється з поняттям банкрутства та причинами його виникнення. Поняття «банкрутство» характеризує неспроможність підприємства задовольнити вимоги кредиторів щодо оплати товарів, робіт та послуг, а також забезпечити обов'язкові платежі в бюджет та позабюджетні засоби.

Необхідно розрізнити поняття неплатоспроможність та банкрутство. Неплатоспроможність – неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати грошові зобов'язання перед кредиторами після настання встановленого строку їх сплати, в тому числі по заробітній платі, а також виконати зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності.

При вивченні теми студенти розглядають причини банкрутства, його симптоми, а також визначення фіктивного банкрутства, приховуваного банкрутства або умисного доведення до банкрутства.

Необхідно розглянути процедуру визначення боржника банкрутом, а також методичні основи ймовірності банкрутства суб'єкта господарювання.

Ліквідація – припинення діяльності суб'єкта підприємницької діяльності, визнаного господарським судом банкрутом, з метою здійснення заходів щодо задоволення визнаних судом вимог кредиторів шляхом продажу його майна.

Приділити увагу причинам ліквідації збанкрутілих підприємств та проведення її процедури.

Питання для закріплення матеріалу

1. Сутність банкрутства та причини його виникнення.
2. Поняття та симптоми неплатоспроможності підприємства.
3. Послідовність етапів порушення справи про банкрутство підприємства.
4. Заява про порушення справи про банкрутство.
5. Комітет кредиторів, його роль та компетенції.
6. Механізм введення мораторію на задоволення вимог кредиторів.
7. Поняття та сутність мирової угоди.
8. Процедура ліквідації збанкрутілих підприємств.
9. Черговість задоволення вимог кредиторів.

Література [3; 8; 11–13; 18; 20; 37; 53; 56]

II. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 1. ПІДПРИЄМСТВО І ПІДПРИЄМНИЦТВО

Питання для самостійного вивчення

1. Відмінні особливості підприємства як економічної системи.
2. Засоби та механізми регулювання господарської діяльності підприємства в Україні.
3. Шляхи здійснення захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання і споживачів з боку держави.
4. Сутність свободи підприємницької діяльності.
5. Визначення сутності підприємництва.
6. Характеристика основних функцій та принципів підприємництва.
7. Види та форми підприємництва.
8. Фактори впливу на здійснення підприємницької діяльності.
9. Мале та середнє підприємництво.
10. Культура підприємництва.
11. Що належить до добровільних об'єднань?

Теми рефератів

1. Особливості визначення місії та головних напрямів діяльності підприємства.
2. Основні тенденції зміни законодавчої бази діяльності підприємств в Україні.
3. Гнучкість підприємства як виробничої системи в ринкових умовах: критерії, характеристика, засоби забезпечення.
4. Економічна свобода як основний елемент підприємницького середовища.
5. Сутність та критерії визначення суб'єктів малого підприємництва.
6. Роль малого підприємництва в економіці України.
7. Етика та етикет підприємництва.
8. Управління ризиками підприємництва.
9. Активізація підприємницької діяльності в Україні.
10. Проблеми малого бізнесу та шляхи їх вирішення.
11. Економічні особливості діяльності різних видів підприємств.

Літературні джерела

1. Про власність // Закони України. Т. 2. – С. 173-188.
2. Бойчик І. М. Економіка підприємства.: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – С. 16-21.
3. Господарський кодекс України. – Харків: Інформаційно-правовий центр «Ксилон», 2004. – С. 32-37.

4. Економіка підприємства /За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 8-36.
5. Кулішов В. В. Економіка підприємства: теорія і практика. – К.: Ніка-Центр, 2002. – С. 8-37.
6. Любушин Н. П., Лещева В. Б., Дьякова В. Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов /Под ред. проф. Н. П. Любушина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – С. 11-12.
7. Портер М. Стратегія конкуренції /Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. – К.: Основи, 1999. – С. 19-34.
8. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 28-55.
9. Экономика предприятия: Учебник для вузов /Под. ред. проф. В. Я. Горфинкеля, проф. В. А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 26-49.

Тема 2. УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Питання для самостійного вивчення

1. Підстави здійснення управління підприємством.
2. Трудовий колектив, його роль в управлінні підприємством.
3. Правові засади управління підприємством через найманого керівника.
4. Типова загальна структура підприємства.
5. Складові інфраструктури підприємства.
6. Основні способи визначення цілей управління підприємством.
7. Напрями впливу механізму управління.

Теми рефератів

1. Сутність системного підходу до визначення психологічних методів управління.
2. Взаємозв'язок структури підприємства та ефективності його функціонування.
3. Вітчизняний та зарубіжний досвід вдосконалення організаційної структури управління підприємством.
4. Органи управління підприємством.
5. Принципи управління підприємством.
6. Механізм господарського управління підприємством.
7. Основні риси сучасного управління підприємством.

Літературні джерела

1. Ареф'єва О. В., Сахаєв В. Г., Ареф'єв О. В., Махсма М. Б., Попрозман О. І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – С. 17-20.

2. Бойчик І. М. Економіка підприємства: Навчальний посіб. – К.: Атіка, 2004. – С. 22-32.
3. Економіка підприємства /За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 18-27, 58-72.
4. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 59-78.
5. Экономика предприятия: Учебник для вузов /Под. ред. проф. В. Я. Горфинкеля, проф. В. А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 406-421.

Тема3. ПЕРСОНАЛ, ПРОДУКТИВНІСТЬ, МОТИВАЦІЯ ТА ОПЛАТА ПРАЦІ

Питання для самостійного вивчення

1. Персонал підприємства, джерела набору та поповнення персоналу підприємства.
2. Чинники забезпечення підвищення продуктивності праці на підприємстві.
3. Мотивація як основа поведінки людини. Класичні моделі мотивації трудової діяльності.
4. Дайте характеристику факторам, що впливають на продуктивність праці.
5. Як продуктивність праці впливає на ефективність господарсько-фінансової діяльності підприємства.
6. Дайте характеристику показникам, що визначають рух персоналу, його стан та плинність, наведіть алгоритм їх розрахунку.
7. Яким чином держава регулює питання оплати праці?
8. Які функції виконує заробітна плата в ринковій економіці?
9. Визначте призначення та сфери застосування доплат та надбавок.
10. Які наслідки мають місце, якщо рівень оплати праці на підприємстві нижчий за середній рівень в економіці в цілому?

Теми рефератів

1. Проблеми оптимізації чисельності персоналу підприємства.
2. Напрямки вдосконалення системи стимулювання персоналу.
3. Шляхи підвищення продуктивності праці на підприємстві.
4. Методи і моделі управління персоналом.
5. Тенденції динаміки структури персоналу в окремих галузях і сферах діяльності.
6. Обґрунтування оптимальної чисельності персоналу підприємств різних типів підприємств.
7. Резерви підвищення продуктивності праці та шляхи її використання за сучасних умов господарювання.

8. Вибір форм і систем оплати праці на підприємствах різних форм господарювання.
9. Сучасна державна політика оплати праці.

Літературні джерела

1. Ареф'єва О. В., Сахаєв В. Г., Ареф'єв О. В., Махсма М. Б., Попрозман О. І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – С. 31-56, 108-122.
2. Бойчик І. М. Економіка підприємства: Навчальний посіб. – К.: Атіка, 2004. – С. 61-73, 174-187.
3. Економіка підприємства: Підручник /За заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г.Мельника. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – С. 38–58.
4. Економіка підприємства /За заг. ред. С. Ф. Покропівного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. –К.: КНЕУ, 2001. – С. 74–99, 369–402.
5. Немцов В. Д., Довгань Л. Є. Стратегічний менеджмент: Навч. посіб. – К.: ТОВ «УВПК», 2002. –С. 165-186, 292-326.
6. Ситник Й. С. Економіка підприємства: Конспект лекцій для студентів базових напрямків 6.0502 «Менеджмент» і 6.0501 «Економіка і підприємництво». – Львів: Видавництво ТзОВ «Тріада Плюс», 2006. – С. 22–29, 86–95.
7. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 79–108, 388–424.
8. Экономика предприятия: Учебник для вузов /Под. ред. проф. В. Я. Горфинкеля, проф. В. А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 422–469.

Тема 4. НЕОБОРОТНІ ТА ОБОРОТНІ АКТИВИ

Питання для самостійного вивчення

1. Роль виробничих засобів у здійсненні процесу виробництва та реалізації продукції.
2. Розкрийте необхідність та значення періодичної переоцінки та індексації основних засобів підприємства.
3. Види зносу.
4. Завдання, що вирішуються під час аналізу стану та ефективності використання основних засобів.
5. Визначте сутність показників ефективності використання основних засобів.
6. Побудуйте модель взаємозв'язку між фондівдачею, продуктивністю праці та фондоозброєністю.
7. Відмінність та єдність оборотних засобів та засобів обігу.

8. Проблеми підвищення ефективності використання оборотних коштів підприємства.
9. Нормування оборотних коштів підприємства.
10. Методи нормування оборотних коштів підприємства.
11. Яке значення мають для сучасної системи господарювання нематеріальні активи?
12. Які документи забезпечують право на використання нематеріальних активів?
13. Цілі та особливості оцінки нематеріальних активів.
14. Сучасні проблеми оцінки вартості нематеріальних активів.
15. Охарактеризуйте основні джерела отримання економічного ефекту від використання нематеріального активу.

Темі рефератів

1. Сучасні проблеми амортизаційної політики держави та підприємств різних форм власності.
2. Необхідність та значення періодичної переоцінки та індексації основних засобів.
3. Видова структура основних засобів, фактори та тенденції її динаміки на виробничих підприємствах.
4. Тенденції розширеного відтворення основних засобів на підприємствах України.
5. Напрямки інтенсифікації відтворення та шляхи кращого використання основних засобів підприємства за нормальних умов господарювання.
6. Показники та шляхи підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів.
7. Сучасна політика ресурсозбереження та ефективності її здійснення.
8. Проблеми та шляхи підвищення ефективності використання оборотних коштів на підприємствах.
9. Сучасні джерела формування оборотних коштів на підприємствах України.
10. Проблеми поповнення оборотних коштів за умови кризисної економічної ситуації на підприємстві.
11. Оцінка вартості та амортизація нематеріальних активів.
12. Вплив нематеріальних ресурсів підприємства на конкурентоспроможність підприємства на ринку.
13. Правовий захист нематеріальних ресурсів підприємства.
14. Патентування та ліцензування підприємницької діяльності суб'єктів господарювання
15. Комерційна таємниця підприємницької діяльності.

Літературні джерела

1. Ареф'єва О. В., Сахаєв В. Г., Ареф'єв О. В., Махсма М. Б., Попрозман О. І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.

/ Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – С. 155-184.

2. Економіка підприємства: Підручник /За заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – С. 175-186.

3. Економіка підприємства /За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 127-148.

4. Любушин Н. П., Лещева В. Б., Дьякова В. Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов /Под ред. проф. Н. П. Любушина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – С.48-58.

5. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 161-180.

6. Экономика предприятия: Учебник для вузов /Под. ред. проф. В. Я. Горфинкеля, проф. В. А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 218-233.

Тема 5. ІНВЕСТИЦІЙНІ РЕСУРСИ

Питання для самостійного вивчення

1. Передумови підвищення ефективності інвестиційної діяльності.
2. Правове регулювання інвестицій.
3. Інвестори та учасники інвестиційної діяльності.
4. Інвестиційний менеджмент: поняття, завдання та функції.
5. Поняття іноземних інвестицій, їх види та форми.
6. Характеристика форм державного регулювання інвестиційної діяльності підприємства.

Теми рефератів

1. Переваги та недоліки прямих інвестицій.
2. Шляхи прискорення окупності інвестицій.
3. Фінансові інвестиції та ефективність їх використання.
4. Спеціальні (вільні) економічні зони, їхні функціональні типи.
5. Необхідність і ефективність залучення іноземних інвестицій для розвитку виробничих підприємств.

Літературні джерела

1. Кулішов В. В. Економіка підприємства: теорія і практика. – К.: Ніка-Центр, 2002. – С. 513-522.
2. Економіка підприємства /За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 159-198.
3. Подсолонко В. А. та ін. Підприємництво. – К.: ЦНЛ, 2003. – С. 118-160.
4. Івашина Г. М., Данілов О. Д. та ін. Інвестування: Навч. посібник / О. Данілов, Г. Івашина, О. Чумаченко. – К.: Видавничий дім «Комп'ютерпрес», 2001. – С. 117-150.

Тема 6. ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

Питання для самостійного вивчення

1. Правова основа формування та реалізації інноваційної діяльності.
2. Інноваційне підприємство, його характеристика та специфіка.
3. Сутність та значення інноваційного продукту.
4. Інноваційні цикли і показники дифузії новації на підприємстві.
5. Інноваційні процеси, їх класифікація, форми та джерела формування.
6. Етапи здійснення та оцінка ефективності інноваційного проекту.
7. Напрямки підвищення ефективності здійснення інноваційної діяльності.

Теми рефератів

1. Поняття та види інноваційних процесів, їх вплив на виробництво, господарську діяльність.
2. Функції та значення технополісу, технопарку та бізнес-інкубатора.
3. Джерела фінансової підтримки суб'єктів інноваційної діяльності.
4. Науково-технічний прогрес – головний чинник розвитку і підвищення ефективності виробництва.
5. Проблеми оцінки економічної ефективності нововведень.
6. Пріоритетні напрями інноваційного розвитку у сфері виробництва.

Літературні джерела

1. *Економіка підприємства*: Навч. посіб. / За ред. А. В. Шегди. – К.: Знання, 2006.
2. *Економіка підприємства*: Навч. посіб. / Круш П. В., Подвігіна В. І., Сердюк Б. М. та ін. – К.: Ельга-Н: КНТ, 2007. – 780 с.
3. Мельник Л.Г., Корінцева О.І. *Економіка підприємства*: Конспект лекцій. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – С. 70-78.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 7. ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНА БАЗА ТА ІНФРАСТРУКТУРА ПІДПРИЄМСТВА

Питання для самостійного вивчення

1. Поняття техніко-технологічної бази виробництва.
2. Тенденції розвитку техніко-технологічної бази.
3. Технічний розвиток підприємства.
4. Форми технічного розвитку.
5. Оцінка технічного рівня підприємства.
6. Найтиповіші показники оцінки технічного рівня підприємства.
7. Характеристика етапів управління технічним розвитком підприємства.
8. Проблеми, на вирішення яких спрямований технічний розвиток

підприємства.

9. Орієнтовний (типовий) план (програма) технічного розвитку підприємства.

10. Лізинг як важлива форма розвитку техніко-технологічної бази виробництва.

11. Виробнича потужність підприємства, одиниці її виміру.

12. Чинники, що впливають на формування виробничої потужності підприємства.

13. Показники рівня використання виробничої потужності.

Темати рефератів

1. Техніко-технологічна база підприємства та тенденції її розвитку.

2. Оцінка технічного рівня підприємства та чинники його росту.

3. Проблеми технічного розвитку підприємства.

4. Економічне управління технічним розвитком підприємства.

5. Сутність лізингу та характеристика його основних форм.

6. Шляхи росту ефективності використання виробничої потужності підприємства.

Літературні джерела

1. Кулішов В. В. Економіка підприємства: теорія і практика. – К.: Ніка-Центр, 2002. – С. 74-95, 369-374.

2. Раицкий К. А. Экономика организации (предприятия). – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2003. – С. 10-60.

3. Економіка підприємства /За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 226-245.

4. Петрович Й. М., Кіт А. Ф., Семенов О. М. та ін. Економіка підприємства: Підручник /За заг. ред. Й. М. Петровича. – Львів: Новий світ, 2004. – С. 549-576.

Тема 8. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА

Питання для самостійного вивчення

1. Поняття виробничої діяльності підприємства.

2. Виробничий процес, його елементи та види.

3. Характеристика суспільних форм організації виробництва.

4. Переваги та недоліки виробництв масового типу.

5. Технічна підготовка виробництва, її сутність.

Темати рефератів

1. Процес виробництва продукції, його складові та принципи раціональної організації.

2. Умови застосування потокового виробництва, підготовчі роботи з його впровадження.

3. Типи і методи організації виробництва.
4. Механізм розрахунку основних параметрів потокової лінії.
5. Основні риси непотокового виробництва.
6. Значення та напрями автоматизації виробництва.
7. Сучасні проблеми застосування різних методів організації виробництва на підприємствах України.

Літературні джерела

1. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 89-95.
2. Економіка підприємства: Навч. посіб. / Бондар Н. М., Воротін В. Є., Гаєвський О. А. та ін.; Ред. Калина А. В. — К.: МАУП, 2006. – 352 с.
3. Економіка підприємства: Навч. посіб. / Круш П. В., Подвігіна В. І., Сердюк Б. М. та ін. – К.: Ельга-Н: КНТ, 2007. – 780 с.
4. Кулішов В. В. Економіка підприємства: теорія і практика. – К.: Ніка-Центр, 2002. – С. 246-275; 326-345.

Тема 9. РЕГУЛЮВАННЯ, ПРОГНОЗУВАННЯ І ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

Питання для самостійного вивчення

1. З якою метою здійснюється планування діяльності підприємства?
2. Мета державного регулювання економікою.
3. Види планування.
4. Сутність стратегічного планування.
5. Сутність тактичного планування.
6. Сутність оперативного планування.
7. У чому полягає різниця між плануванням і прогнозуванням діяльності підприємства?
8. Охарактеризуйте методи прогнозування діяльності підприємства.
9. Склад розділів економічного та соціального розвитку підприємства.
10. Мета та цілі бізнес-планування.
11. Принципи прогнозування.
12. Методи прогнозування.

Теми рефератів

1. Принципи та основні напрями державного регулювання економікою.
2. Методи державного регулювання ринковою економікою.
3. Класифікація методів планування діяльності підприємства.
4. Тактичне планування та структура тактичних планів.
5. Бізнес-планування та його функції.
6. Прогнозування й регулювання діяльності підприємства.
7. Прогнозування розвитку підприємства.
8. Сутнісна характеристика методу побудови «дерева цілей».

9. Сутнісна характеристика методу «мозкової атаки».
10. Сутнісна характеристика методу оптимізації.

Літературні джерела

1. Ареф'єва О. В., Сахаєв В. Г., Ареф'єв О. В., Махсма М. Б., Попрозман О. І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. /Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – С. 21-30.
2. Бойчик І. М. Економіка підприємства: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – С. 33-44.
3. Мельник В. М. Основи економічного аналізу: короткий теоретико – методологічний курс: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2003. – С. 432-441.
4. Економіка підприємства /За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 293-324.
5. Макаровська Т. П., Бондар Н. М. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: МАУП, 2003. – С. 241-256.
6. Любушин Н. П., Лещева В. Б., Дьякова В. Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов /Под ред. проф. Н. П. Любушина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – С. 165-178.
7. Ситник Й. С. Економіка підприємства: Конспект лекцій для студентів базових напрямків 6.0502 «Менеджмент» і 6.0501 «Економіка і підприємництво». – Львів: Видавництво ТЗОВ «Тріада Плюс», 2006. – С. 133-134.
8. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 303-360.

Тема 10. ПОПИТ, ВИРОБНИЦТВО, ЯКІСТЬ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ

Питання для самостійного вивчення

1. Виробнича програма підприємства, її характеристика та основне завдання.
2. Необхідність та методологія визначення якості продукції.
3. Охарактеризуйте основні шляхи підвищення якості продукції.
4. Які напрямки охоплює стандартизація продукції?
5. Охарактеризуйте необхідність сертифікації продукції.

Темати рефератів

1. Оптимізація виробничої програми підприємства.
2. Міжнародні системи сертифікації та національні системи якості.
3. Формування власних систем якості на підприємствах України.
4. Технічні та організаційні шляхи підвищення якості та конкурентоспроможності продукції.
5. Шляхи підвищення якості продукції.

6. Вплив підвищення якості продукції на виробництво та імідж підприємства.

Літературні джерела

1. Ареф'єва О. В., Сахаєв В. Г., Ареф'єв О. В., Махсма М. Б., Попрозман О. І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – С. 218-237.

2. Бойчик І. М. Економіка підприємства: Навчальний посіб. – К.: Атіка, 2004. – С. 161-174.

3. Економіка підприємства: Підручник /За заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – С. 376-395.

4. Економіка підприємства /За заг. ред. С. Ф. Покропівного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 345-368.

5. Немцов В. Д., Довгань Л. Є. Стратегічний менеджмент: Навч. посіб. – К.: ТОВ «УВПК», 2002. – С. 490-516.

6. Ситник Й. С. Економіка підприємства: Конспект лекцій для студентів базових напрямків 6.0502 «Менеджмент» і 6.0501 «Економіка і підприємництво». – Львів: Видавництво ТзОВ «Тріада Плюс», 2006. – С. 373-380.

7. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 215-236.

Тема 11. ВАЛОВІ ВИТРАТИ І ЦІНИ НА ПРОДУКЦІЮ

Питання для самостійного вивчення

1. Особливості побудови та використання калькуляції собівартості продукції за методом прямих витрат.

2. Проблеми розподілу непрямих витрат між окремими підрозділами та видами продукції.

3. Сутність та напрямки управління витратами підприємствами.

4. Резерви оптимізації витрат підприємства.

5. Загальні фактори, які визначають ціни на товари.

6. Методи ціноутворення.

Темі рефератів

1. Обґрунтування та вибір стратегії зниження поточних витрат на підприємствах України.

2. Доцільність використання системи управління витратами на вітчизняних підприємствах з урахуванням зарубіжного досвіду.

3. Прогнозування собівартості нових виробів на етапі їх проектування.

4. Фактори впливу на собівартість виробництва продукції.

5. Класифікація витрат та її значення в управлінні витратами підприємства при прийнятті окремих господарських рішень.

6. Особливості окремих методів калькуляції собівартості продукції та

умови їх застосування.

7. Напрямки зменшення собівартості продукції.
8. Принципи цінової політики підприємства.
9. Типові цінові стратегії підприємства.
10. Ціна як економічно-фінансовий важіль управління виробництвом за ринкових умов господарювання.

Літературні джерела

1. Ареф'єва О. В., Сахаєв В. Г., Ареф'єв О. В., Махсма М. Б., Попрозман О. І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – С. 123-128.
2. Бойчик І. М. Економіка підприємства: Навчальний посіб. – К.: Атіка, 2004. – С. 196-209.
3. Економіка підприємства: Підручник /За заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – С. 188-229.
4. Економіка підприємства /За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 403-422.
5. Любушин Н. П., Лещева В. Б., Дьякова В. Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов /Под ред. проф. Н. П. Любушина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – С. 214-240.
6. Немцов В. Д., Довгань Л. Є. Стратегічний менеджмент: Навч. посіб. – К.: ТОВ «УВПК», 2002. – С. 327-347.
7. Ситник Й. С. Економіка підприємства: Конспект лекцій для студентів базових напрямків 6.0502 «Менеджмент» і 6.0501 «Економіка і підприємництво». – Львів: Видавництво ТзОВ «Тріада Плюс», 2006. – С. 96-123.
8. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 425-488.

Тема 12. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ І ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ

Питання для самостійного вивчення

1. Джерела формування доходу підприємства. Резерви підвищення доходу.
2. Показники оцінки фінансово-економічних результатів діяльності підприємства.
3. Формування та резерви збільшення фінансового результату по операційній діяльності підприємства.
4. Принципи формування системи показників ефективності діяльності підприємства, шляхи підвищення ефективності.

Теми рефератів

1. Динаміка рівня прибутковості підприємств різних галузей економіки України.
2. Динаміка та шляхи підвищення рентабельності на підприємствах різних галузей України.
3. Державна політика оподаткування та прибутковість підприємства.
4. Фактори формування прибутку підприємства в ринкових умовах.
5. Загальноприйнята практика використання прибутку підприємства.
6. Функції прибутку підприємства
7. Фактори формування прибутку підприємства
8. Рентабельність, показники, оцінки та резерви підвищення.
9. Маржинальна оцінка фінансових результатів підприємства.

Літературні джерела

1. Ареф'єва О. В., Сахаєв В. Г., Ареф'єв О. В., Махсма М. Б., Попрозман О. І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – С. 129-133.
2. Бойчик І. М. Економіка підприємства: Навчальний посіб. – К.: Атіка, 2004. – С. 221-230.
3. Економіка підприємства: Підручник /За заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – С. 433-447.
4. Любушин Н. П., Лещева В. Б., Дьякова В. Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов /Под ред. проф. Н. П. Любушина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – С. 257-281.
5. Немцов В. Д., Довгань Л. Є. Стратегічний менеджмент: Навч. посіб. – К.: ТОВ «УВПК», 2002. – С. 421-441.
6. Ситник Й. С. Економіка підприємства: Конспект лекцій для студентів базових напрямків 6.0502 «Менеджмент» і 6.0501 «Економіка і підприємництво». – Львів: Видавництво ТзОВ «Тріада Плюс», 2006. – С. 155-173.
7. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 489-498.
8. Экономика предприятия: Учебник для вузов /Под. ред. проф. В. Я. Горфинкеля, проф. В. А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 568-583.

Тема 13. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТА АНТИКРИЗОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Питання для самостійного вивчення

1. Підприємницькі ризики за сферами їх прояву.
2. Підприємницькі ризики за напрямками діяльності підприємства.
3. Підприємницькі ризики залежно від стадії життєвого циклу галузі.

4. Підприємницькі ризики, що виділяють за рівнем втрат.
5. Підприємницькі ризики за можливістю передбачення і можливістю страхування.
6. Підприємницькі ризики за рівнем конкуренції в галузі на прикладі реальних чи гіпотетичних підприємств.

Теми рефератів

1. Екзогенні чинники підприємницького ризику.
2. Ендогенні фактори підприємницького ризику.
3. Чисті і спекулятивні підприємницькі ризики

Літературні джерела

1. Бойчик І. М. Економіка підприємства: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – С. 236-253.
2. Економіка підприємства /За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 487-495.
3. Петрович Й. М., Кіт А. Ф., Семенов О. М. та ін. Економіка підприємства: Підручник /За заг. ред. Й. М. Петровича. – Львів: Новий світ, 2004. – С. 606-648.
4. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 517-519.
5. Економіка підприємства: Учебник для вузов /Под. ред. проф. В. Я. Горфинкеля, проф. В. А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 633-647.

Тема 14. РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ І САНАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ

Питання для самостійного вивчення

1. Проблеми адаптації підприємства до динамічних зовнішніх умов функціонування.
2. Тенденції трансформації та реструктуризації на зарубіжних фірмах.
3. Концептуальні напрями трансформації виробничої структури великих підприємств.

Теми рефератів

1. Трансформаційні процеси у сучасному підприємстві.
2. Доцільність та мета проведення реструктуризації підприємства.
3. Концепція реструктуризації підприємства та її реалізація.
4. Бізнес-план фінансового оздоровлення підприємства.
5. Складові компоненти класичної моделі фінансового оздоровлення підприємства.

Літературні джерела

1. Бойчик І. М. Економіка підприємства: Навчальний посіб. – К.: Атіка, 2004. – С. 236-253.
2. Економіка підприємства /За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид 2-е, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 487-495.
3. Петрович Й. М., Кіт А. Ф., Семенов О. М. та ін. Економіка підприємства: Підручник /За заг. ред. Й.М. Петровича. – Львів: Новий світ, 2004. – С. 606-648.
4. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 517-519.
5. Экономика предприятия: Учебник для вузов /Под. ред. проф. В. Я. Горфинкеля, проф. В. А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 633-647.

Тема 15. БАНКРУТСТВО І ЛІКВІДАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ

Питання для самостійного вивчення

1. Ознаки та причини банкрутства.
2. Зовнішні і внутрішні фактори банкрутства.
3. Назвіть основні етапи порушення справи про банкрутство підприємства.
4. Причини і процедура ліквідації збанкрутілих суб'єктів господарювання.
5. Наслідки ліквідації і форми реалізації майна банкрутів.

Теми рефератів

1. Основні методи діагностики банкрутства.
2. Сутність можливих симптомів банкрутства підприємств.
3. Фактори, що сприяють банкрутству фірми.
4. Методичні основи визначення ймовірності банкрутства суб'єктів господарювання.
5. Оцінка ліквідаційної вартості збанкрутілого підприємства.
6. Черговість задоволення претензій кредиторів.

Літературні джерела

1. Бойчик І. М. Економіка підприємства. – К.: Атіка, 2002.
2. Бондарь Н. Н. Экономика предприятия: Учеб. пособие. – К.: МАУП, 2007. – 432 с.
3. Господарське право України. / М. К. Галянтич, С. М. Грудницька, О. М. Міхатуліна та ін. – К.: МАУП, 2005. – 424 с.
4. Економіка підприємства: Навч. посіб. / За ред. А. В. Шегди. – К.: Знання, 2006.
5. Економіка підприємства: Навч. посіб. / Бондар Н. М., Воротін В. Є., Гаєвський О. А. та ін.; Ред. Калина А. В. — К.: МАУП, 2006. – 352 с.
6. Економіка підприємства: Навч. посіб. / Круш П. В., Подвігіна В. І., Сердюк Б. М. та ін. – К.: Ельга-Н: КНТ, 2007. – 780 с.

7. Економіка підприємства: Підруч. / Ред. С. Ф. Покропивний. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2005. – 528 с.
8. Кондратюк О. І., Пилипенко О. О. Економіка підприємства: Навч.-метод. посіб. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2006. – 288 с.
9. Примак Т. О. Економіка підприємства: Навч. посіб. – 4-е вид., перероб. і доп. – К.: Вікар, 2006. – 219 с.
10. Жданов С. А. Основы теории экономического управления предприятием: Учебник. – М.: Изд-во «Финпресс», 2000.

III. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 1. ПІДПРИЄМСТВО І ПІДПРИЄМНИЦТВО

План

1. Поняття та цілі діяльності підприємств.
2. Типологія середовища та активізація підприємництва.
3. Договірні взаємовідносини в бізнесі.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Первинною ланкою у структурі національної економіки є:

- а) сукупність юридичних осіб;
- б) підприємство;
- в) сукупність індивідумів.

2. Ринкові умови господарювання підприємства не передбачають:

- а) конкуренцію;
- б) централізоване планування;
- в) наявність приватної власності;
- г) свободу підприємницького вибору.

3. Головне завдання підприємства полягає у:

- а) задоволенні потреб ринку з метою одержання прибутку;
- б) ефективному використанні основних засобів і оборотних засобів;
- в) підвищенні продуктивності праці й ефективному використанні системи мотивації праці;
- г) підвищенні якості продукції, що випускається.

4. Підприємство набуває прав юридичної особи з дня...

- а) укладання і підписання установчих документів;
- б) відкриття розрахункового рахунку в банку;
- в) державної реєстрації.

5. Колективний договір укладається:

- а) лише на державних підприємствах;
- б) на всіх підприємствах;
- в) на підприємствах, де частка держави у майні становить більше 50%;
- г) на всіх промислових підприємствах.

6. Що включає в себе економічна діяльність підприємства?

- а) складання стратегічної звітності;
- б) стратегічне і поточне планування, облік і звітність, ціноутворення, систему оплати праці, ресурсне забезпечення виробництва;
- в) контроль за діяльністю підприємства.

7. Що означає і що включає в себе соціальна діяльність підприємства?

- а) підготовка і перепідготовка кадрів;
- б) постійне підтримування на належному рівні умов праці і життя трудового колективу;
- в) своєчасне перерахування коштів в пенсійний фонд.

8. Коли формується Статут підприємства?

- а) на етапі ліквідації підприємства;
- б) на етапі створення та реєстрації підприємства;
- в) на етапі функціонування підприємства.

9. Що таке – Статут підприємства?

- а) це зібрання правил, що регулюють діяльність підприємства та взаємовідносини з іншими господарюючими суб'єктами;
- б) це паспорт підприємства;
- в) це фірмовий знак підприємства.

10. Яку роль на підприємстві відіграє колективна угода?

- а) регулює взаємовідносини в трудовому колективі;
- б) регулює виробничі, трудові та економічні відносини трудового колективу з адміністрацією (власником) підприємства, що використовує найману працю;
- в) це угода між робітниками і адміністрацією.

11. Підприємництво – це:

- а) діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, яка спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт (надання послуг);
- б) самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, яка здійснюється суб'єктами господарювання з метою досягнення економічних і соціальних результатів і отримання прибутку;

в) діяльність суб'єктів господарювання, яка спрямована на створення, впровадження та поширення нововведень у суспільне виробництво з метою підвищення його ефективності.

12. Які функції виконує підприємництво?

а) загальноекономічну, ресурсну, організаційну, соціальну та творчо-пошукову;

б) інвестиційну, відтворюючу, розподільчу та інформаційну;

в) благодійну, комерційну, контролюючу та накопичення.

13. Види підприємництва:

а) соціальне, інноваційне та банківське;

б) виробниче, комерційно-торговельне та фінансово-кредитне;

в) будівельне, транспортне та сільськогосподарське.

14. Організаційні форми підприємництва в Україні:

а) товариства, концерни, унітарні підприємства;

б) трести, акціонерні товариства, холдинги;

в) будь-які організаційні форми за вибором підприємця, які не заборонені законом.

15. Підприємницька діяльність у сфері посередництва практично здійснюється у формі:

а) агентування;

б) інноваційної діяльності;

в) торгово-комерційної діяльності;

г) біржового підприємництва.

16. Якій сфері підприємницької діяльності властивий підвищений ризик:

а) виробничого підприємництва;

б) інноваційного підприємництва;

в) фінансового посередництва;

г) торговельного посередництва.

17. Що лежить в основі ефекту підприємницької діяльності:

а) підприємницька ідея;

б) новаторська ініціативна діяльність;

в) бажання і можливості підприємця;

г) отримання прибутку як результату підприємницької діяльності.

18. Оберіть головні умови здійснення підприємницької діяльності:

а) автономність підприємця, повна відповідальність підприємця за наслідки здійснення своєї діяльності, орієнтація на комерційний успіх;

- б) наявність фінансових ресурсів, доступність інформації, відсутність бар'єрів входження на ринок;
- в) існування незадоволеного попиту споживачів, орієнтація підприємця на комерційний успіх.

19. Суб'єктами підприємницької діяльності можуть бути:

- а) юридичні особи різних форм власності;
- б) правоздатні та дієздатні громадяни України та іноземці, колективи громадян, об'єднання громадян, індивідуальні, сімейні та інші типи й категорії підприємств, створення яких не суперечить законодавчим актам України;
- в) правильної відповіді немає.

20. Підприємець виконує такі функції:

- а) комерційна, ресурсна, фінансова, організаторська;
- б) управлінська, комерційна, інноваційна;
- в) ресурсна, управлінська, інноваційна, ризикова.

Тема 2. УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

План

1. Змістова характеристика окремих методів управління
2. Типи організаційних структур управління
3. Система державного управління суб'єктами господарювання.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Структура підприємства – це:

- а) сукупність правил взаємовідносин між структурними підрозділами підприємства;
- б) внутрішній устрій який характеризує склад підрозділів і систему зв'язків, підпорядкованості та взаємодії між ними;
- в) сукупність всіх видів ресурсного забезпечення структурних підрозділів підприємства.

2. Управління – це:

- а) процес поєднання ресурсів для досягнення поставленої мети;
- б) процес поєднання форм діяльності для досягнення поставленої мети;
- в) процес поєднання суб'єктів для досягнення поставленої мети.

3. Розрізняють такі функції управління:

- а) централізація, аналіз, систематизація та прогноз;
- б) планування, організація, директування та контроль;
- в) обґрунтування, порівняння, діагностика та відтворення.

4. Методи управління підприємством – це:

- а) сукупність правил взаємовідносин між структурними підрозділами підприємства для досягнення поставлених цілей;
- б) сукупність правил поведінці підприємства на ринку;
- в) сукупність прийомів і способів впливу на керований об'єкт для досягнення поставлених цілей.

5. До різновидів організаційної структури управління підприємством не належить структура:

- а) дивізіональна;
- б) корпусна;
- в) лінійно-штабна;
- г) множинна.

6. До особливостей функціональної організаційної структури належить:

- а) надійність контролю;
- б) підпорядкованість підлеглих усім штабам одночасно;
- в) оперативність управлінських рішень;
- г) компетентне керівництво кожної функції управління.

7. Організаційна структура управління підприємством, яка передбачає наявність функціональних підрозділів, що мають права керування і прийняття рішень, називається:

- а) лінійно-штабною;
- б) дивізіональною;
- в) функціональною;
- г) лінійною.

8. Формування навичок відповідального ставлення до праці, розробки ефективного стиля управління та досягнення високої культури відносин між керівником і підлеглими є метою методів управління:

- а) економічних;
- б) соціально-психологічних;
- в) організаційно-розпорядчих;
- г) керівних.

9. Засоби впливу на окремих робітників та трудові колективи, котрі необхідні для вирішення цілей підприємства, – це:

- а) методи управління;
- б) функції управління;
- в) підходи до управління;
- г) функції ділового управління.

10. Вкажіть методи управління:

- а) правові;
- б) стимулювання;
- в) економічні;
- г) соціально-психологічні;
- д) організаційні.

11. Організаційні методи управління поділяються на:

- а) регламентні;
- б) економічні;
- в) соціально-психологічні;
- г) розподільчі.

12. Вкажіть функції управління підприємством:

- а) планування;
- б) розвиток;
- в) організація;
- г) мотивація;
- д) дослідження.

13. Процес визначення цілей діяльності, передбачення майбутнього розвитку та поєднання індивідуальних завдань працівників підприємства для досягнення загального позитивного результату діяльності – це:

- а) планування;
- б) організація;
- в) мотивація;
- г) контроль.

14. Процес ефективного впливу на людей заради реалізації місії підприємства називається:

- а) контролем;
- б) організацією;
- в) мотивацією;
- г) плануванням.

15. Способи впливу на окремих працівників і трудовий колектив загалом, що необхідні для досягнення цілей підприємства, називається:

- а) методами управління;
- б) чинниками продуктивності праці;
- в) результатами організації праці;
- г) плануванням діяльності трудового колективу.

16. Економічні методи управління підприємством реалізують мотиви:

- а) соціальної поведінки людини;
- б) зацікавленості у спільній праці;

- в) застосування адміністративних санкцій;
- г) матеріального інтересу участі людини у виробничих процесах.

Тема 3. ПЕРСОНАЛ, ПРОДУКТИВНІСТЬ, МОТИВАЦІЯ ТА ОПЛАТА ПРАЦІ

План

1. Визначення чисельності окремих категорій працівників.
2. Комплексна оцінка персоналу.
3. Класифікація чинників динаміки продуктивності праці.
4. Форми та системи оплати праці. застосування доплат і надбавок.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. До промислово-виробничого персоналу належать:

- а) керівники;
- б) спеціалісти;
- в) працівники медпункту заводу;
- г) службовці;
- д) робітники;
- е) вихователі гуртожитку заводу.

2. До категорії службовців належать:

- а) обліковці;
- б) діловоди;
- в) кур'єри;
- г) креслярі;
- д) стенографісти;
- е) гардеробники;
- є) бухгалтери;
- ж) соціологи.

3. До категорій спеціалістів належать:

- а) начальники цехів;
- б) майстри дільниць;
- в) інженери;
- г) економісти;
- д) бухгалтери;
- е) нормувальники;
- є) соціологи.

4. Які вихідні дані необхідні для розрахунку чисельності робітників-відрядників?

- а) продуктивність праці;
- б) кількість продукції, що планується;

- в) ціна продукції;
- г) норма часу на виготовлення продукції;
- д) календарний фонд часу;
- е) ефективний фонд часу одного робітника;
- є) запланований коефіцієнт виконання норм робітниками.

5. Професія характеризує:

- а) вид трудової діяльності;
- б) відносно вузький вид робіт;
- в) якість, складність праці.

6. Продуктивність індивідуальної праці відображає:

- а) затрати живої праці робітників;
- б) затрати живої та речової праці.

7. Норми виробітку – це:

- а) необхідна для виконання певної роботи чисельність персоналу;
- б) кількість продукції, яка повинна бути вироблена за одиницю часу;
- в) кількість одиниць обладнання, яка обслуговується одним робітником.

8. До норм праці належать:

- а) норма часу;
- б) норма виробітку;
- в) норма чисельності;
- г) норма обслуговування.

9. Рівень продуктивності праці характеризують:

- а) фондвіддача і фондомісткість;
- б) виробіток на одного працюючого;
- в) трудомісткість продукції;
- г) фондоозброєність праці;
- д) прибуток.

10. Продуктивність праці вимірюється показниками:

- а) натуральними;
- б) вартісними;
- в) трудовими;
- г) трудовими, натуральними, вартісними.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад 1

Квартальна програма виробничої ділянки – 620 комплектів деталей. Час на обробку одного комплекту: з токарних робіт – 8,2 год., з фрезерних – 7,1 год., норми виробітку, що плануються на токарні роботи – 110 %, на фрезерні –

115 %. У кварталі 70 робочих днів, тривалість зміни – 8 годин. Визначити чисельність робітників.

Розв’язання:

1. Визначається ефективний фонд робочого часу за квартал:

$$\Phi_{ef} = D_p \cdot t_{zm};$$

$$\Phi_{ef} = 70 \cdot 8 = 560 \text{ (год.)}.$$

2. Визначається чисельність робітників за формулою:

$$Ч_{o.p.} = \frac{\sum_{i=1}^n N_i \cdot t_i}{\Phi_{ef}^y \cdot K_{в.н.}} \text{ (осіб)},$$

– чисельність токарів:

$$Ч_{ток} = \frac{620 \cdot 8,2}{560 \cdot 1,1} = 8,25 \text{ (осіб)}, \text{ приймаємо } Ч_{ток} = 9 \text{ (осіб)}.$$

– фрезерувальників :

$$Ч_{фрез} = \frac{620 \cdot 7,1}{560 \cdot 1,15} = 6,84 \text{ (осіб)}, \text{ приймаємо } Ч_{фрез} = 7 \text{ (осіб)}.$$

3. Загальна чисельність робітників складає:

$$Ч_{заг} = Ч_{ток} + Ч_{фрез},$$

$$Ч_{заг} = 9 + 7 = 16 \text{ (осіб)}.$$

Відповідь: загальна чисельність робітників – 16 осіб.

Приклад 2

Виріботок на одного працюючого в минулому році складав 5000 грн. Обсяг виробництва за планом на рік – 16 млн грн. За рахунок підвищення технічного рівня виробництва звільняється – 300 осіб. Внаслідок удосконалення управління і організації виробництва звільняється – 60 осіб. Зміни обсягу і структури виробництва потребують додаткової чисельності у кількості – 130 осіб. Визначити зростання продуктивності праці у плановому році.

Розв’язання:

1. Визначається чисельність робітників у минулому році ($Ч_{м.р.}$) :

$$Ч_{м.р.} = \frac{ВП}{П_m} \text{ (осіб)},$$

$$Ч_{м.р.} = \frac{16000000}{5000} = 3200 \text{ (осіб)}.$$

2. Визначається чисельність робітників за планом ($Ч_{пл}$):

$$Ч_{пл} = 3200 - (-300 + 130 - 60) = 2970 \text{ (осіб)}.$$

3. Виробіток на одного працюючого за планом ($P_{пл}$):

$$B_{впр.} = \frac{ВП}{Ч_{пл}} \text{ (грн/ осіб)}$$

$$B_{впр.} = \frac{16000000}{2970} = 5400 \text{ (грн/ осіб)}$$

4. Зростання продуктивності праці становить:

$$\Delta П = \frac{P_{пл} - P_{м.р.}}{P_{м.р.}} \cdot 100 \%,$$

$$\Delta П = \frac{5400 - 5000}{5000} \cdot 100 \% = 8 \%,$$

$$\text{або } \Delta П = \frac{E_q}{Ч_6 - E_q} \cdot 100 \%$$

$$E_q = -300 + 130 - 60 = -230 \text{ (осіб)},$$

$$\Delta П = \frac{E_q}{Ч_6 - E_q} \cdot 100 \%,$$

$$\Delta П = \frac{230}{3200 - 230} \cdot 100 \% = 8 \%$$

Відповідь: зростання продуктивності праці у плановому році складає 8 %.

Приклад 3

Підприємство виготовляє вироби з пластмаси способом лиття. Річний обсяг виробництва виробів – 900 тис. шт., а трудомісткість виробу – 0,35 н-год. Тривалість робочої зміни – 8 годин (при однозмінному режимі роботи). Внутрішньозмінні витрати часу з вини робітників – 1,5 %, регламентоване невикористання обладнання – 3 %. Процент виконання норм виробітку – 105 %. Кількість робочих днів у році – 223. Визначити необхідну чисельність робітників-відрядників.

Розв'язання:

1. Чисельність основних робітників-відрядників можна визначити за трудомісткістю виробничої програми:

$$Ч_{о.р.} = \frac{\sum_{i=1}^n N_i \cdot t_i}{\Phi_0^q \cdot K_{в.н.}}$$

2. Дійсний фонд робочого часу одного робітника становить:

$$\Phi_0 = \frac{223 \cdot 8 \cdot (100 - 4,5)}{100} = 1703,72 \text{ год.}$$

$$Ч_{о.р.} = \frac{900000 \cdot 0,35}{1703,72 \cdot 1,05} = 176 \text{ осіб.}$$

Відповідь: необхідна чисельність основних робітників-відрядників складає 176 осіб.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Визначити чисельність робітників, якщо: випущено виробів $A = 4000$ од., $B = 100000$ од. Норма часу на одиницю продукції на виріб «А» – 6 год., виріб «Б» – 5,5 год. Процент виконання норм – 112 %. Невиходи на роботу – 10 %. Рік містить 258 робочих дні, режим роботи – 1 зміна, тривалість зміни – 8 год.

Задача 2

Визначити планову чисельність робітників. Цех виготовляє комплект деталей для токарних верстатів.

№	Види робіт	Норма часу на 1 шт., хв.	Виконання норми виробітку, $K_{вн}$ (%)
1	Токарні	20	110
2	Фрезерні	30	115
3	Шліфувальні	10	120

У плановому році буде виготовлено 2 000 верстатів. Рік – 365 календарних днів, святкових та вихідних – 114 днів. Планові невиходи – 10 %. Цех працює у 2 зміни, тривалість зміни – 8 год.

Задача 3

Визначити чисельність основних і допоміжних робітників, якщо річний випуск виробів заводу становить: машина «МА» – 2200 од. із нормою часу на виріб – 490 н-год., машина «МБ» – 150 шт. із нормою часу на виріб – 800 н-год. Норми робітники перевиконують на 20 %. Невиходи на роботу плануються у розмірі 10 %. Робочих днів – 258, тривалість робочої зміни – 8,2 год. Чисельність допоміжних робітників – 40 % від чисельності основних робітників.

Задача 4

Розрахувати підвищення продуктивності праці порівняно з планом, якщо план випуску продукції – 920 тис. грн, чисельність працюючих – 210 осіб, фактичний план виконано на 105 %, а чисельність зменшилася на 5 осіб.

Задача 5

За звітний період випущено 576000 виробів при чисельності 2300 осіб. У наступному році планується випустити 835000 виробів при збільшенні чисельності на 20 %. Визначити зростання та показники продуктивності праці у звітному і плановому періодах.

Задача 6

Дані Київського вагоноремонтного заводу:

Показники, осіб	Минулий рік	Поточний рік
Середньоспискова кількість робітників	1604	1571
За рік прийнято на роботу	300	315
За рік звільнено, усього	365	360
У т.ч. звільнено за власним бажанням і за порушення трудової дисципліни	315	308

Визначити: коефіцієнти по прийому, вибуттю та плинності кадрів.

Задача 7

Визначити процент зростання продуктивності праці у плановому році порівняно зі звітами заготівельного, механічного і складального цехів та заводу в цілому при таких даних:

Найменування цеху	Валова продукція тис. грн		Середньоспискова кількість робітників	
	звіт	план	звіт	план
Заготівельний	2500	2900	240	245
Механічний	4500	5800	480	500
Складальний	6900	7779	625	650

Задача 8

У звітному році було випущено виробів «А» – 450000 од., виробів «Б» – 80000 од., виробів «В» – 15 000 од. Трудомісткість виробів «А» – 35 год., «Б» – 52 год., «В» – 105 год. У плановому році намічено знизити трудомісткість виробу «А» на 5 год., виробу «Б» – на 2 години і випустити 18000 од. виробів «В» при витратах 102 год. часу на виріб. Програма виконання плану за виробами «А» і «Б» залишається незмінною. Визначити процент зростання продуктивності праці заводу в цілому, якщо на заводі працює 950 осіб промислового персоналу.

Задача 9

Виробниче завдання для механічного цеху на місяць – 420 комплектів виробів замість 360 у минулому місяці. Умови виконання робіт за звітний місяць і планові нормативи такі:

№	Показники	Звіт	План
1	Трудомісткість одного комплекту, н-год.	15	14
2	Середня тривалість робочого дня, год.	7,7	7,8
3	Кількість робочих днів у місяці	21	21
4	Кількість допоміжних робітників у % відношенні до основних	25	25

Визначити виробіток на одного робітника у н-год. і процент зростання продуктивності праці.

Задача 10

Обсяг виробничої програми підприємства у базовому періоді становив 368 млн грн і зріс у плановому періоді на 11%. Виробіток на одного працюючого у базовому періоді становить 2,3 млн грн. За рахунок кращої організації виробництва чисельність промислово-виробничого персоналу зменшиться у плановому періоді на 9 осіб. Визначити процент зростання продуктивності праці та чисельність працюючих на підприємстві у плановому періоді.

Задача 11

Токар-верстатник за місяць (175 год.) виконав: 365 деталей з нормою штучного часу 20 хв. за 4-м розрядом, 108 деталей з нормою штучного часу 10 хв. за 5 розрядом, решта робіт 82 н-год. за 3-м розрядом. Оплата праці відрядно-преміальна. За кожний процент перевиконання місячних норм виробітку встановлена премія в розмірі 2 % від відрядного заробітку. Визначити місячний заробіток токаря, якщо годинна тарифна ставка робітника 3-го розряду 11,86 грн, 4-го – 12,75 грн, 5-го – 14,13 грн.

Задача 12

Шліфувальник 4-го розряду відробив протягом місяця 175 годин і виготовив 420 деталей з нормою штучного часу 30 хв. за 4-м розрядом. Оплата праці відрядно-прогресивна. При виконанні місячної норми розцінка підвищується на 50 %. Визначити місячну заробітну плату шліфувальника.

Задача 13

Визначити заробітну плату робітника при відрядно-преміальній системі, якщо він за місяць виготовив 210 виробів при плановому завданні 190 шт. Норма часу на виконання операцій складає 1,2 н-год, а годинна тарифна ставка становить 9,35 грн. Процент доплат за виконання плану становить 10 %, а процент доплати за кожний процент перевиконання плану становить 1,5 %.

Задача 14

Визначити суму заробітної плати робітника в умовах відрядно-прогресивної оплати праці. За місяць робітник виготовив 144 деталі, виконавши норму виробітку на 120 %. Відрядна розцінка за одну деталь складає 9,2 грн, а оплата праці за виготовлення продукції понад 100 % проводиться за розцінками, збільшеними в 1,4 рази.

Задача 15

Визначити заробітну плату робітника при відрядно-преміальній системі, якщо він за місяць виготовив 173 вироби при завданні 130 шт. Норма часу на виконання операцій складає 1,4 н-год, а годинна тарифна ставка становить 11,41 грн. Процент доплат за виконання плану становить 9 %, а процент доплати за кожний процент перевиконання плану становить 1,5 %.

Задача 16

Робітник 4-го розряду виготовив протягом місяця: 500 деталей «А», з нормою штучного часу 15 хв. за 3-м розрядом; 300 деталей «Б» з нормою штучного часу 24 хв. за 5-м розрядом. Визначити місячну заробітну плату робітника при прямій відрядній системі оплати праці.

Тема 4. НЕОБОРОТНІ ТА ОБОРОТНІ АКТИВИ

План

1. Класифікація і структура основних засобів.
2. Амортизація основних засобів; ремонт.
3. Показники ефективності використання основних засобів.
4. Склад і структура оборотних засобів.
5. Ефективність використання оборотних засобів.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Характерною особливістю основних виробничих засобів є:

- а) одночасне перенесення своєї вартості на вартість готової продукції;
- б) тривалий час функціонування у виробничому процесі;
- в) повна зміна своєї форми і розмірів в результаті участі у виробничому процесі.

2. Амортизація – це:

- а) передчасне знецінення основних засобів, викликане здешевленням відтворення основних засобів;
- б) процес відшкодування зношення основних засобів;
- в) втрата основними фондами їх споживчих якостей.

3. Оцінка основних засобів являє собою:

- а) грошове вираження їх вартості;
- б) забезпечення виживання підприємства на ринку;
- в) мотивацію до діяльності працівників.

4. Різноманітність видів оцінки основних засобів зумовлена:

- а) соціально-політичним становищем у державі;
- б) потребами обчислення загального обсягу засобів, їх динаміки та структури, розрахунку економічних показників діяльності підприємства;
- в) тривалістю функціонування, поступовим спрацюванням, постійною зміною умов відтворення.

5. Активну частину основних виробничих засобів складають:

- а) засоби, що безпосередньо беруть участь у створенні продукції;
- б) засоби, що фізично застаріли;
- в) засоби, що морально застаріли.

6. Економічне спрацювання виробничих засобів – це:

- а) втрата основними фондами своїх первісних техніко-експлуатаційних властивостей;
- б) прогнозована заміна технологій виробництва;
- в) поступове зменшення їх реальної вартості.

7. Показник фондівдачі характеризує:

- а) обсяг випуску продукції в розрахунку на одиницю середньорічної вартості основних виробничих засобів;
- б) обсяг випуску продукції в розрахунку на одиницю середньорічної вартості основних і оборотних виробничих засобів;
- в) обсяг випуску продукції в розрахунку на одиницю потужності підприємства.

8. Фондоозброєність праці визначається як співвідношення:

- а) середньоспискової чисельності працівників до середньорічної вартості основних засобів;
- б) середньорічної вартості активної частини основних виробничих засобів до середньоспискової чисельності працівників;
- в) середньорічної вартості основних виробничих засобів до середньоспискової чисельності працівників.

9. Сутність оборотних засобів підприємства:

- а) сукупність матеріально-речових цінностей, які одноразово беруть участь у процесі виробництва і цілком переносять свою вартість на вартість продукції;
- б) предмети та засоби виробництва, термін експлуатації яких не перевищує 1 рік;
- в) всі відповіді вірні.

10. До оборотних засобів належать:

- а) запаси готової продукції на складах підприємства;
- б) кошти на валютному рахунку;
- в) продукція, що не пройшла всі стадії обробки.

11. Ефективність використання оборотних коштів характеризується показником:

- а) оборотності оборотних коштів;
- б) завантаження оборотних коштів;
- в) всі відповіді вірні.

12. Економічне значення оборотності оборотних засобів підприємства полягає в тому, що:

- а) від неї залежить забезпеченість виробництва сировинно-матеріальними ресурсами;
- б) вона впливає на ріст продуктивності праці в основному виробництві;
- в) від неї залежить величина необхідних підприємству грошових коштів для здійснення процесу виробництва і реалізації;
- г) вона визначає структуру основних засобів підприємства;
- д) вона впливає на можливості одержання кредитів.

13. Нематеріальні активи підприємства – це:

а) складова частина потенціалу підприємства, яка забезпечує економічну користь протягом тривалого періоду і не має матеріальної основи;

б) реальні інвестиційні проекти, об'єкти нерухомості та різноманітні фінансові інструменти;

в) ресурси, кількість яких фіксована і має певні межі;

г) цінності, що не є фізичними об'єктами, але мають вартість, оцінку; права власності і захист доступу до нематеріальних ресурсів підприємства та їх використання в господарській діяльності з метою одержання прибутку.

14. Об'єкт промислової власності, який може виступати у формі нового пристрою, речовини, штаму мікроорганізму, а також способів їх одержання – це:

а) винахід;

б) промисловий зразок;

в) «ноу-хау»;

г) раціоналізаторська пропозиція.

15. Інформація, яка має реальну або потенційну комерційну цінність для виробництва, до- та післяпродажного обслуговування й експлуатації продукції у всіх галузях господарської діяльності – це:

а) винахід;

б) промисловий зразок;

в) «ноу-хау»;

г) раціоналізаторська пропозиція.

16. Охоронний документ, виданий державним органом, що підтверджує право його власника на відповідний об'єкт промислової власності – це:

а) сертифікат;

б) патент;

в) стандарт;

г) ліцензія.

17. Дозвіл на використання нематеріального ресурсу протягом певного терміну за обумовлену винагороду – це:

а) сертифікат;

б) патент;

в) ліцензія;

г) свідоцтво.

18. Витратний підхід до оцінювання нематеріальних активів визначає їх вартість через:

а) майбутні доходи;

б) порівняння з аналогічними активами;

в) витрати на їх придбання або створення;

г) усі відповіді невірні.

19. До об'єктів промислової власності належать:

- а) корисна пропозиція;
- б) товарний продукт;
- в) товарний знак;
- г) зразок готової продукції.

20. До нематеріальних ресурсів підприємства належать:

- а) бази даних та бази знань;
- б) плани виробничої діяльності;
- в) штатний розклад;
- г) усі відповіді невірні.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад 1

Початкова вартість токарного верстата – 750 тис. грн. Строк експлуатації – 10 років. Визначити залишкову вартість верстата, якщо він пропрацював 6 років.

Розв'язання:

1. Визначається сума зносу токарного верстата за 6 років:

$$A = \frac{750}{10} \cdot 6 = 450 \text{ (тис. грн).}$$

2. Залишкова вартість токарного верстата складає:

$$B_{\text{зал}} = 750 - 450 = 300 \text{ (тис. грн).}$$

Відповідь: залишкова вартість верстата складає 300 тис. грн.

Приклад 2

Визначити середньорічну вартість основних засобів за рік, якщо на початку року їх вартість становила 274 млн грн, у квітні було введено в експлуатацію 5 токарних верстатів вартістю 800 тис. грн кожен, а з 1 жовтня виведено з експлуатації основних засобів на суму 100 тис. грн.

Розв'язання:

1. Визначаємо вартість 5 токарних верстатів, що були введені в експлуатацію:

$$B_a = C \cdot C = 800 \cdot 5 = 4,0 \text{ (млн грн).}$$

2. Визначаємо середньорічну вартість основних засобів:

$$B_{сер}^{O3} = B_{н.р.}^{O3} + \frac{B_{введ}^{O3} \cdot T_{введ}}{12} - \frac{B_{вив}^{O3} \cdot T_{вив}}{12} \text{ (грн)},$$

де $B_{н.р.}^{O3}$ – вартість основних засобів на початок звітнього року;

$B_{введ}^{O3}$ – вартість основних засобів, що вводяться протягом року, тис. грн;

$B_{вив}^{O3}$ – вартість основних засобів, виведених з експлуатації за звітний період, тис. грн;

$T_{введ}$ – кількість повних місяців, протягом яких введені основні засоби функціонували у звітньому році на підприємстві;

$T_{вив}$ – кількість повних місяців, протягом яких виведені основні засоби не функціонували у звітньому році на підприємстві.

$$B_{сер}^{O3} = 274 + \frac{4 \cdot 9}{12} - \frac{100 \cdot (12 - 9)}{12} = 252 \text{ млн грн.}$$

Відповідь: середньорічна вартість основних засобів становить 252 млн грн.

Приклад 3

Підприємство може застосувати прискорену амортизацію основних засобів групи 3, зокрема трьох нових токарних верстатів. Визначте, яким саме методом краще скористатись при нарахуванні амортизації, якщо початкова вартість верстата 100 тис. грн, а нормативний строк служби – 5 років.

Розв'язання:

Норма амортизації токарних верстатів становить:

$$H_a = \frac{B_n}{B_n \cdot T} \cdot 100\%,$$

$$H_a = \frac{300}{300 \cdot 5} \cdot 100 = 20\%.$$

При використанні для прискореної амортизації **методу подвійно-зменшеного залишку** норму амортизації слід збільшити вдвічі ($H_a = 40\%$), а річні суми амортизації за кожен рік наступні:

$$1\text{-й рік: } A_1 = 300 \cdot 0,4 = 120 \text{ тис. грн;}$$

$$2\text{-й рік: } A_2 = (300 - 120) \cdot 0,4 = 72 \text{ тис. грн;}$$

$$3\text{-й рік: } A_3 = (180 - 72) \cdot 0,4 = 43,2 \text{ тис. грн;}$$

$$4\text{-й рік: } A_4 = (108,0 - 43,2) \cdot 0,4 = 25,92 \text{ тис. грн;}$$

$$5\text{-й рік: } A_5 = (64,8 - 25,92) \cdot 0,4 = 15,55 \text{ тис. грн.}$$

Нагромаджена за 5 років експлуатації сума амортизаційних відрахувань становитиме $A = 120 + 72 + 43,2 + 25,92 + 15,55 = 276,67$ тис. грн. Різниця $300 - 276,67 = 23,33$ тис. грн – ліквідаційна вартість верстата. При використанні **методу суми чисел (кумулятивного методу)** спочатку слід просумувати

цифрові значення з років експлуатації верстата: $1 + 2 + 3 + 4 + 5 = 15$. Далі утворюємо ряд чисел типу $1/15 \dots 5/15$ і розміщуємо його в зворотному порядку: $5/15; 4/15 \dots 1/15$.

Річні амортизаційні суми обчислюються:

$$1\text{-й рік} - 300 \cdot (5/15) = 100,0 \text{ тис. грн};$$

$$2\text{-й рік} - 300 \cdot (4/15) = 80,0 \text{ тис. грн};$$

$$3\text{-й рік} - 300 \cdot (3/15) = 60,0 \text{ тис. грн};$$

$$4\text{-й рік} - 300 \cdot (2/15) = 40,0 \text{ тис. грн};$$

$$5\text{-й рік} - 300 \cdot (1/15) = 20,0 \text{ тис. грн}.$$

Нагромаджена сума амортизації становитиме:

$$A = 100,0 + 80,0 + 60,0 + 40,0 + 20,0 = 300,0 \text{ тис. грн}.$$

Відповідь: при нарахуванні амортизації на токарний верстат краще використовувати кумулятивний метод прискореної амортизації, оскільки він дає можливість повністю замортувати вартість верстата за п'ять років і за три роки експлуатації повернути підприємству 80 % його вартості.

Приклад 4

На підприємстві працює 1300 осіб. Один робітник виготовляє за рік продукції на суму 2429 грн. Вартість основних засобів підприємства становить 1828 млн грн. Розрахувати показник фондівіддачі і фондомісткості.

Розв'язання:

1. Показники використання основних засобів фондівіддача та фондомісткість визначаються за формулами:

$$\Phi_{\text{в}} = \frac{ВП}{B_{\text{ср}}}, \text{ (грн)},$$

$$\Phi_{\text{м}} = \frac{B_{\text{ср}}}{ВП}, \text{ (грн)}.$$

Отже, кількість виробленої продукції ($ВП$) становить:

$$ВП = П_{\text{тр}} \cdot Ч, \text{ (грн)},$$

$$ВП = 242,9 \cdot 1300 = 315,77 \text{ (тис. грн)}.$$

фондівіддача:

$$\Phi_{\text{в}} = \frac{315,8}{182,8} = 1,72 \text{ (грн/грн)}.$$

фондомісткість:

$$\Phi_{\text{м}} = \frac{182,8}{315,77} = 0,58 \text{ (грн/грн)}.$$

Відповідь: фондоддача складає 1,72 грн/грн, а фондомісткість дорівнює 0,58 грн/грн.

Приклад 5

У цеху 100 верстатів та двозмінний режим роботи (25 робочих днів та семигодинна їх тривалість). Було відпрацьовано 28500 верстатогодин. Визначити коефіцієнт змінності роботи обладнання.

Розв'язання:

Коефіцієнт змінності визначається за формулою:

$$K_{зм} = \frac{B_{зм}}{D_p \cdot t \cdot C};$$

Таким чином, коефіцієнт змінності дорівнює:

$$K_{зм} = \frac{28500}{25 \cdot 7 \cdot 100 \cdot 2} = 0,81.$$

Відповідь: коефіцієнт змінності роботи обладнання дорівнює 0,81.

Приклад 6

Річний план реалізації продукції на підприємстві становить 28 млн грн. Середньомісячна сума оборотних засобів запланована у сумі 7 млн грн. Внаслідок переведу цехів на нові технології тривалість одного обороту скоротилась на 10 днів. Визначити планову і фактичну тривалість одного обороту, плановий і фактичний коефіцієнт оборотності та кількість вивільнених оборотних коштів внаслідок прискорення їх оборотності.

Розв'язання:

1. Визначається кількість оборотів, які зроблять оборотні засоби за рік, щоб випустити продукції на суму 28 млн грн:

$$K_{об} = \frac{РП}{ОЗ} (об.);$$

$$K_{об} = \frac{28}{7} = 4 (об.).$$

2. Визначається тривалість одного обороту оборотних засобів за планом протягом року:

$$T_{обл} = \frac{\Phi}{K_{обл}} (днів);$$

$$T_{обл} = \frac{360}{4} = 90 (днів).$$

3. Визначається фактична тривалість одного обороту оборотних засобів:

$$T_{обф} = 90 - 10 = 80 \text{ днів.}$$

4. Визначається фактичний коефіцієнт оборотності:

$$K_{обф} = \frac{\Phi}{T_{обф}};$$

$$K_{обф} = \frac{360}{80} = 4,5.$$

5. Розраховується фактична кількість оборотних коштів:

$$OK_{ф} = \frac{РП}{K_{об.з}};$$

$$OK_{ф} = \frac{28}{4,5} = 6,22 \text{ (млн грн).}$$

6. Визначається кількість вивільнених оборотних коштів:

$$OK_{вив} = OK_{пл} - OK_{ф} \text{ (млн грн);}$$

$$OK_{вив} = 7 - 6,22 = 0,78 \text{ (млн грн).}$$

Відповідь: планова і фактична тривалість одного обороту складає відповідно 90 та 80 днів, плановий і фактичний коефіцієнт оборотності становить відповідно 4 і 4,5 обороту та кількість вивільнених оборотних коштів внаслідок прискорення їх оборотності складає 780 тис. грн.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Підприємство на початок року мало основних засобів на суму 945 тис. грн. З 1.07. були введені основні засоби на суму 28 тис. грн, а з 1.10. виведені основні засоби на суму 21 тис. грн. Річна сума зносу складає 50 тис. грн. Визначити залишкову вартість основних засобів після 4 років експлуатації.

Задача 2

Початкова вартість основних засобів за винятком зносу на початок року механічного цеху становить 190 тис. грн. Знос основних засобів на початок року – 20 %. За рік в експлуатацію були введені нові основні засоби на суму 8 тис. грн. Середньорічна норма амортизації становить 15 %. Визначити початкову і залишкову вартість основних засобів на кінець року.

Задача 3

Початкова вартість основних виробничих засобів інструментального цеху на початок року становить 380 тис. грн. Вартість зносу цих засобів на початок року – 60 тис. грн. З 1 березня введені в експлуатацію нові засоби на суму 15 тис. грн; з 10 травня виведені з експлуатації застарілі засоби, початкова вартість яких становить 30 тис. грн, а вартість зносу – 20 тис. грн.

Середньорічна норма амортизації – 15 %. Визначити початкову і залишкову вартість на кінець року.

Задача 4

Визначити початкову та залишкову вартість устаткування, а також річну суму зносу на одиницю продукції за такими даними:

№	Найменування ОЗ	Кількість, шт.	Ціна за 1 шт., тис. грн.	Витрати на доставку 1 шт., тис. грн.	Сума амортизації, %
1	Верстати	40	423,7	1,8	15
2	Транспортні засоби	4	50,2	2,0	25
3	Електродвигуни	12	21,0	2,7	25
4	Передавальні пристрої	3	70,0	5,8	5
5	Споруди	1	49,5	4,0	5

Основні засоби експлуатуються протягом 5 років.

Задача 5

Початкова вартість верстата – 300 тис. грн, витрати на ремонт і модернізацію верстата за 10 років експлуатації становлять 50 %. Верстат важить 5 тон, вартість однієї тонни брухту – 2 тис. грн. За рік на цьому верстаті буде вироблено 5000 деталей. Визначити суму амортизації на 1 деталь.

Задача 6

Підприємство здійснює прискорену амортизацію активної частини основних засобів, зокрема, нових фрезерних верстатів з ЧПУ. Визначте, яким методом краще нараховувати амортизацію (методом подвійно зменшеного залишку, кумулятивним методом), якщо початкова вартість верстата – 36 тис. грн, а нормативний строк служби верстата – 5 років.

Задача 7

Визначити повну початкову вартість основних засобів підприємства, якщо відомо, що річна норма амортизаційних відрахувань становить 15 %, а сума щорічних амортизаційних відрахувань – 4800 грн.

Задача 8

Початкова вартість токарного верстата становить 2,5 тис. грн. Річна норма амортизації – 15 %. На даному верстаті оброблюється деталь – корпус. Норма часу на обробку однієї деталі на даному верстаті становить 20 хв. Верстат протягом року працює 3905 год. Визначити амортизаційні відрахування на одну деталь.

Задача 9

Підприємство здійснює прискорену амортизацію фрезерних верстатів з ЧПУ. Початкова вартість верстата – 46 тис. грн., а нормативний строк його служби – 5 років. Розрахуйте накопичену суму амортизаційних відрахувань кумулятивним методом.

Задача 10

Визначити усі види вартісної оцінки основних засобів, якщо відомі такі дані: вартість фрезерних верстатів – 795 тис. грн, електрокара – 374 тис. грн. На основі наведених даних розрахувати відновлену та залишкову вартість на 1.01, якщо норма амортизації устаткування – 20 %. Визначити показник фондоддачі за попередній рік, якщо підприємство в цьому періоді випустило продукції на суму 194 тис. грн.

Задача 11

Підприємство на початок року мало основних засобів на суму 945 тис. грн. З 1.07 введені основні засоби на суму 28 тис. грн., а з 01.11 були виведені основні засоби на суму 21 млн. грн. Середньорічна норма амортизації на основних фондах 15 %. На підприємстві працює 2400 осіб. У середньому кожен з них виготовляє продукції на суму 7800 грн. Визначити річну суму амортизації, залишкову вартість основних засобів після 4 років експлуатації, а також показник фондоддачі і фондомісткість. Як зміниться випуск продукції, якщо фондоддачу збільшити на 7 % ?

Задача 12

Маємо такі дані по двох підприємствах:

Показники	Завод № 1	Завод № 2
Середньорічна вартість основних виробничих засобів, грн	2400	1180
Чисельність працюючих, осіб	1500	1400
Виробіток на одного працюючого, тис. грн	1700	1300

Встановлена норма амортизації для двох підприємств 12 %. Розрахувати показники використання основних засобів, річну суму амортизації, а також вартість основних засобів через 3 роки і термін їх повної експлуатації.

Задача 13

Середньорічна вартість виробничих засобів підприємства становить 2500 млн грн. Обсяг виготовленої продукції за звітний період – 950 тис. т, оптова ціна за 1 т – 3000 грн. За планом на наступний рік передбачено підвищити випуск продукції на 10 %. Визначити розмір фондоддачі у звітному та базовому періодах.

Задача 14

Визначити показник фондівдачі на підприємствах і вказати, на якому підприємстві більш ефективно використовують основні засоби, якщо відомо:

№	Показники	Заводи			
		№ 1	№ 2	№ 3	№ 4
1	Середньорічна вартість виробничих засобів, тис. грн	1050,3	2200,7	1330,4	1140,8
2	Чисельність працюючих, осіб	2027	3014	1005	1760
3	Виробіток на одного працюючого, грн	9120,7	1858,0	2298,5	1114,3

Задача 15

Початкова вартість токарного верстата 7500 грн, строк експлуатації 10 років. Визначити залишкову вартість верстата, якщо він відпрацював 6 років.

Задача 16

Вартість реалізованої товарної продукції підприємства за звітний квартал становить 1500 млн грн, а середня сума всіх оборотних засобів підприємства – 500 млн грн. Визначити суму вивільнених оборотних коштів підприємства внаслідок прискорення їх оборотності в порівнянні з минулим кварталом, якщо відомо, що тривалість одного обороту в минулому кварталі становила 32 дні.

Задача 17

За планом завод повинен реалізувати продукції на 15 млн грн, середньорічна сума оборотних коштів – 3 млн грн. Внаслідок переведу складання машин на потік тривалість одного обороту скоротилась на 8 днів. Визначити, на яку суму можна збільшити план при тій самій сумі оборотних засобів.

Задача 18

Річний план реалізації продукції заводу становить 32,5 млрд грн, середньорічна сума оборотних засобів становить 6,5 млрд грн. Внаслідок проведеної механізації виробничих процесів фактична тривалість одного обороту була доведена до 60 днів. Визначити абсолютну суму вивільнених оборотних коштів та на яку суму можна збільшити план реалізації за рахунок вивільнених коштів при умові, що виробнича потужність заводу дозволяє збільшити випуск продукції.

Задача 19

Визначити, на яку суму можна збільшити план реалізованої продукції при такій самій сумі оборотних засобів, якщо в результаті впровадження поточного

методу виробництва тривалість одного обороту скоротилась на 10 днів. За планом завод повинен реалізувати продукції на 28 млн грн при середньорічному залишку нормованих оборотних засобів 7 млн грн.

Задача 20

У звітному році підприємство реалізувало продукції на суму 18 млн грн при середніх залишках оборотних коштів – 5 млн грн. Планом у наступному році передбачено збільшити обсяг реалізованої продукції на 20 %, а коефіцієнт оборотності зросте на 15 %. Визначити суму вивільнених (або додатково залучених) оборотних коштів.

Задача 21

Визначити коефіцієнт оборотності оборотних засобів і середню тривалість одного обороту за даними таблиці:

Підприємство	Обсяг реалізованої продукції за рік, грн	Середня сума оборотних засобів за рік, грн
Завод залізобетонних виробів	22474	3808
Комбінат керамічних виробів	10897	1395
Цегельний завод	3159	337
Об'єднання «Будпластмас»	161761	15487
Каміннобудівний завод	12350	999

Задача 22

Річний план реалізації продукції в оптових цінах – 36000 грн. Середньорічний залишок оборотних засобів запланований у сумі 9015 грн. За рахунок деяких складальних операцій тривалість одного обороту зменшилась на 2 дні. У році 360 днів. Визначити :

- а) планову і фактичну тривалість одного обороту;
- б) планову і фактичну кількість оборотів;
- в) кількість звільнених оборотних засобів за рахунок прискорення їх оборотності, якщо обсяг реалізованої продукції фактично збільшується на 4 %.

Задача 23

Визначити норматив оборотних засобів у незавершеному виробництві, оборотність коштів підприємства, якщо відомо, що випуск продукції за рік становить 10000 одиниць, собівартість виробу – 8 тис. грн, ціна виробу на 25 % перевищує його собівартість, середньорічний залишок оборотних засобів – 50000 тис. грн, тривалість виробничого циклу виготовлення виробу – 5 днів, коефіцієнт росту витрат у незавершеному виробництві – 0,5.

Задача 24

У першому кварталі підприємство реалізувало продукції на 250 млн грн, середньоквартальні залишки оборотних засобів – 25 млн грн. У другому кварталі обсяг реалізації продукції збільшується на 10 %, а час одного обороту оборотних засобів буде скорочено на 1 день.

Знайти:

1. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів і тривалість одного обороту у днях у першому кварталі.
2. Коефіцієнт оборотності оборотних засобів і їх абсолютну величину у другому кварталі.
3. Вивільнення оборотних засобів у результаті скорочення тривалості одного обороту оборотних засобів.

Тема 5. ІНВЕСТИЦІЙНІ РЕСУРСИ

План

1. Обчислення необхідного обсягу виробничих інвестицій.
2. Джерела фінансування виробничих інвестицій.
3. Оцінка ефективності виробничих і фінансових інвестицій.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Інвестиції – це:

- а) періодично здійснювані довгострокові витрати капіталу на відтворення основних засобів та об'єктів соціальної інфраструктури;
- б) довгострокові вкладення капіталу у підприємницьку діяльність з метою отримання певного доходу (прибутку);
- в) поточні вкладення капіталу у підприємницьку діяльність.

2. Під відтворювальною структурою капіталовкладень розуміють:

- а) співвідношення довгострокових витрат на просте і розширене відтворення та окремі форми останнього;
- б) абсолютні витрати на просте і розширене відтворення;
- в) величину капіталовкладень по кожному з об'єктів.

3. Період (строк) окупності капітальних вкладень для споруджуваних підприємств визначається шляхом ділення:

- а) загальної суми прибутку на кошторисну вартість проекту;
- б) кошторисної вартості проекту на загальну суму прибутку;
- в) кошторисної вартості проекту на собівартість продукції.

4. Яким буде термін окупності капіталовкладень (T_P), якщо величина коефіцієнта їх економічної ефективності дорівнює 0,2 ($E_P = 0,2$):

- а) $T_P = 5$ років;
- б) $T_P = 2$ роки;

в) для його визначення треба знати загальну суму кошторисної вартості.

5. До яких показників належать так звані «зведені витрати»?

- а) абсолютної ефективності капіталовкладень;
- б) порівняльної ефективності капіталовкладень;
- в) узагальнюючих показників ефективності реальних інвестицій.

6. Що буде сприяти підвищенню ефективності інвестицій:

- а) поліпшення структури капіталовкладень (відтворювальної та елементно-технологічної);
- б) вдосконалення проектно-кошторисної справи;
- в) істотне скорочення усіх стадій інвестиційного циклу;
- г) впровадження економічних методів управління інвестиційними процесами;
- д) всі відповіді вірні.

7. Інвестиції за характером участі в інвестуванні поділяються на:

- а) прямі та непрямі;
- б) валові та чисті;
- в) реальні та виробничі.

8. Фінансові інвестиції – це:

- а) вкладення, які фінансуються за рахунок фінансових коштів підприємства;
- б) вкладення капіталу у доходні види фондових інструментів;
- в) вкладення капіталу у нематеріальні активи підприємства.

9. Цінний папір, який надає право власності на частку майна і прибутку акціонерного підприємства – це:

- а) акції;
- б) облігації підприємства;
- в) ощадні сертифікати.

10. Інвестиційний проект є економічно ефективним, якщо індекс дохідності інвестицій:

- а) дорівнює 0;
- б) більше 0, але менше 1;
- в) більше 1.

11. Інвестор – це:

- а) класифікаційна категорія персоналу підприємства;
- б) представник органу місцевої влади;
- в) фізична або юридична особа, що реально здійснює інвестування.

12. Інвестиційний проект – це:

- а) об'єкт реального інвестування;
- б) стратегія розвитку підприємства;
- в) вид цінного паперу.

13. Інвестиційна діяльність являє собою:

- а) пошук шляхів диверсифікації;
- б) сукупність дій та заходів громадян, юридичних осіб, держави щодо реалізації інвестиції;
- в) пошук шляхів сировинного забезпечення виробництва.

14. Сукупність дій та заходів громадян, юридичних осіб, держави щодо реалізації інвестиції являє собою:

- а) пошук шляхів диверсифікації;
- б) пошук шляхів виходу з кризового стану;
- в) інвестиційну діяльність підприємства.

15. Регулювання об'єктів і сфер інвестування визначає:

- а) загальні вимоги до вибору об'єктів і сфер інвестування та найбільш пріоритетні напрями вкладення капіталу;
- б) пошук шляхів виходу з кризового стану;
- в) інвестиційну діяльність підприємства.

16. Загальні вимоги до вибору об'єктів і сфер інвестування та найбільш пріоритетні напрями вкладення капіталу являють собою:

- а) регулювання об'єктів і сфер інвестування;
- б) пошук шляхів виходу з кризового стану;
- в) інвестиційну діяльність підприємства.

17. Створення сприятливого інвестиційного клімату у державі пов'язане з:

- а) регулюванням чисельності персоналу;
- б) чітким регулювання інвестиційної діяльності;
- в) обчисленням ефективності виробництва.

18. Чітке регулювання інвестиційної діяльності означає:

- а) регулюванням чисельності персоналу;
- б) визначення продуктивності праці за видами діяльності;
- в) створення сприятливого інвестиційного клімату у державі.

19. Інвестиційний клімат держави – це:

- а) сукупність юридичних, соціальних та адміністративних заходів, спрямованих на розвиток інвестиційної діяльності;
- б) сукупність культурних особливостей нації;
- в) сукупність та склад системи менеджменту.

20. Сукупність юридичних, соціальних та адміністративних заходів, спрямованих на розвиток інвестиційної діяльності, являє собою:

- а) показник демографічного розвитку регіону;
- б) інвестиційний клімат держави;
- в) сукупність та склад системи менеджменту.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад 1

Визначити умовно-річну економію, економію до кінця року, строк окупності додаткових капітальних витрат на автоматизацію цеху, якщо собівартість одиниці виробу до впровадження автоматизації 150 грн, після впровадження автоматизації вона знизилась на 20 %. Річний випуск виробів у цеху – 150000 шт. Автоматизація впроваджена з 1.06. Витрати на впровадження автоматизації становлять 13 500 млн грн.

Розв'язання:

1. Визначається собівартість одиниці виробу після впровадження автоматизації цеху:

$$C_2 = \frac{150 \cdot 80}{100} = 120 \text{ (грн)}.$$

2. Визначається умовно-річна економія:

$$E_{\text{умов-річ}} = (C_1 - C_2) \cdot N \text{ (грн)};$$

$$E_{\text{умов-річ}} = (150 - 120) \cdot 150000 = 4500 \text{ (тис. грн)};$$

2. Визначається економія до кінця року:

$$E_{\text{к.р.}} = (C_1 - C_2) \cdot N_{\text{к.р.}} \text{ (грн)},$$

де $N_{\text{к.р.}}$ – випуск продукції з моменту впровадження заходів до кінця року.

$$N_{\text{к.р.}} = \frac{N}{12} \cdot T \text{ (шт.)};$$

$$N_{\text{к.р.}} = \frac{150000}{12} \cdot 7 = 87500 \text{ (шт.)};$$

$$E_{\text{к.р.}} = (150 - 120) \cdot 87 \cdot 500 = 2625 \text{ (тис. грн)},$$

3. Строк окупності додаткових капітальних вкладень:

$$T_{\text{ок}} = \frac{\Delta K}{E_{\text{умов-річ}}} = 6,66 \text{ (років)}$$

$$T_{\text{ок}} = \frac{13500}{4500} = 3 \text{ (роки)} < 6,66 \text{ (років)}$$

Приклад 2

Визначити абсолютну (загальну) економічну ефективність капітальних вкладень на підприємстві, яке будується, зважаючи на деякі дані: річний випуск продукції за планом в гуртових цінах підприємства – 510 тис. грн, за собівартістю – 480 тис. грн, кошторисна вартість виробництва (капітальні витрати) – 120 тис. грн.

Розв'язання:

Абсолютна економічна ефективність капітальних вкладень на підприємстві становить:

$$E_n = \frac{\Delta\Pi}{K},$$

де $\Delta\Pi$ – приріст річного прибутку (грн);

$$\Delta\Pi = 510 - 480 = 30 \text{ (тис. грн)}$$

$$E_n = \frac{30}{120} = 0,25 > 0,15.$$

Висновок: впровадження доцільне.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Встановити доцільність інвестицій у будівництво нового заводу за показниками абсолютної ефективності, якщо відомі такі дані: обсяг випуску продукції – 100 тис. шт.; гуртова ціна виробу – 200 грн; собівартість виробу – 160 грн; обсяг капітальних вкладень – 14 млн грн; вартість ОВЗ – 12,5 млн грн.

Задача 2

Розроблені 2 проекти спорудження об'єкта. За першим проектом обсяг капіталовкладень – 200 млн грн, за другим – 180 млн грн. Проектна собівартість річного випуску продукції за першим проектом – 130 млн грн, за другим – 135 млн грн, $E_n = 0,16$. Визначити, який проект є найбільш ефективним.

Задача 3

Розрахувати економічну ефективність інвестиційного проекту за строк його окупності за даними: прибуток до реалізації проекту становив 48 тис. грн, а після – 55 тис. грн. Сума капіталовкладень становить 65 тис. грн. Нормативний коефіцієнт ефективності (E_n) – 0,15.

Задача 4

Визначити кращий варіант впровадження заходу при таких показниках: капітальних вкладеннях та собівартості річного випуску продукції.

I варіант: $K_1 = 1$ млн грн.

$C_1 = 1,2$ млн грн;

II варіант: $K_2 = 1,1$ млн грн.

$C_2 = 1,15$ млн грн;

III варіант: $K_3 = 1,4$ млн грн.

$C_3 = 1,05$ млн грн.

Нормативний строк окупності – 5 років. Галузевий коефіцієнт ефективності – 0,2.

Тема 6. ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

План

1. Поняття та класифікація інноваційних процесів.
2. Поняття, напрями та об'єкти організаційного прогресу.
3. Ефективність технічних нововведень.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Інноваційні процеси, результатом яких є нові вироби, технології їх виготовлення, засоби виробництва, називаються:

- а) економічними;
- б) технічними;
- в) організаційними.

2. До основних напрямів науково-технічного прогресу у промисловості не належать:

- а) комплексна механізація та автоматизація;
- б) комп'ютеризація;
- в) хімізація.

3. Найбільший за наслідками безпосередній вплив на результативність (ефективність) діяльності підприємства справляють:

- а) організаційні та економічні нововведення;
- б) технічні та організаційні нововведення;
- в) соціальні та юридичні нововведення.

4. Рівень концентрації виробництва характеризується:

- а) часткою великих (за певним показником) підприємств;
- б) кількістю видів технологічно однорідних виробів;
- в) часткою покупних напівфабрикатів і комплектуючих виробів у загальному обсязі виробництва.

5. Процес одночасного розвитку багатьох технологічно не пов'язаних між собою видів виробництва, значного розширення номенклатури та асортименту вироблюваних підприємством товарів називається:

- а) концентрацією виробництва;
- б) диверсифікацією виробництва;
- в) комбінуванням виробництва.

6. Форма виробничих зв'язків між підприємствами, що спільно виробляють певний вид кінцевої продукції, називається:

- а) кооперуванням;
- б) комбінуванням;
- в) концентрацією.

7. Сукупність процесів та явищ, що відбуваються на підприємствах, поділяють на:

- а) традиційні та інноваційні;
- б) рентабельні та збиткові;
- в) соціально захищені.

8. Інноваційні процеси являють собою:

- а) удосконалення транспортних засобів підприємства;
- б) розвиток соціальної інфраструктури;
- в) розвиток підприємств та галузей на якісно новому рівні.

9. Розвиток підприємств та галузей на якісно новому рівні визначається як:

- а) соціальний розвиток підприємства;
- б) інноваційні процеси;
- в) удосконалення інфраструктури ринку.

10. Фундатором інноваційного економічного розвитку є:

- а) М.І. Туган-Барановський;
- б) Р. Оуен;
- в) К. Маркс.

11. Конкурентоспроможність національної економіки визначається як:

- а) можливість розширення асортименту продукції;
- б) здатність країни генерувати та швидко опанувати інновації;
- в) форма підвищення кваліфікації персоналу.

12. Інноваційні процеси характеризуються:

- а) можливістю розширення асортименту продукції;
- б) здатністю підприємством створювати нові робочі місця;
- в) сукупністю безперервно виникаючих у часі і просторі прогресивних, якісно нових змін.

13. Зв'язок між окремими видами інноваційних процесів зумовлює:

- а) можливість розширення асортименту продукції;
- б) здатність підприємством створювати нові робочі місця;

в) відповідні організаційні нововведення та певні зміни в економічних механізмах.

14. Інноваційний процес вимагає:

- а) цілеспрямованого фінансування нових технологій та виробництва нових наукомістких виробів;
- б) збільшення частки власного капіталу підприємства;
- в) розширення кооперування виробництва.

15. Науково-технічний прогрес означає:

- а) розвиток споріднених галузей;
- б) безперервний взаємообумовлений процес розвитку науки і техніки;
- в) розширення диверсифікації виробництва.

16. До еволюційних форм НТП належать:

- а) поліпшення окремих техніко-експлуатаційних параметрів виробів, технології їх виготовлення, модернізація та створення нових моделей машин, обладнання, устаткування;
- б) реструктуризація підприємства;
- в) паювання землі.

17. До революційних форм НТП належать:

- а) поліпшення окремих техніко-експлуатаційних параметрів виробів, технології їх виготовлення, модернізація та створення нових моделей машин, обладнання, устаткування;
- б) розширення площ діючих підприємств;
- в) зміна поколінь техніки та кінцевої продукції, виникнення принципово нових наукових ідей.

18. Науково-технічний прогрес є домінантою (визначальним чинником):

- а) поліпшення окремих техніко-експлуатаційних параметрів виробів, технології їх виготовлення, модернізація та створення нових моделей машин, обладнання, устаткування;
- б) розвитку продуктивних сил, невпинного підвищення ефективності виробництва;
- в) домінантою зміни поколінь техніки та кінцевої продукції, виникнення принципово нових наукових ідей.

19. Технічний розвиток відображає:

- а) процес формування і удосконалення техніко-технологічної бази підприємства;
- б) розвиток продуктивних сил, невпинне підвищення ефективності виробництва;

в) зміну поколінь техніки та кінцевої продукції, виникнення принципово нових наукових ідей.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Задача 1

Завдання: зробити вибір оптимального варіанта проектування автоматичної лінії для обробки деталі на підставі таких даних:

Номер варіанта	Річний випуск деталей у шт.	Капітальні витрати в тис. грн	Собівартість 1 деталі у грн
1	110000	200	4,7
2	115000	500	4,3
3	125000	700	4,1

Галузевий коефіцієнт ефективності $E_n = 0,15$.

Задача 2

За програмою цеху на п'яти верстатах протягом року повинні бути оброблені деталі різних найменувань – загальна трудомісткість 725000 н-год. Для забезпечення виконання програми можливі два варіанти: модернізація встановлених верстатів або придбання нового верстата в доповнення до старих. Визначити, який з варіантів більш економічний, якщо затрати на модернізацію становлять 155 тис. грн, а затрати на придбання та установку нового верстата – 700 тис. грн. Середній тарифний коефіцієнт робіт після модернізації зменшиться до 1,4 порівняно із 1,5 до модернізації. Сумарна ремонтна складність п'яти верстатів – 20 рем. одиниць. Новий верстат належить до п'ятої категорії складності, його потужність – 5 кВт. Вартість встановлених верстатів – 3000 тис. грн, коефіцієнт машинного часу – 0,8. Встановлено потужність п'яти верстатів – 25 кВт.

Задача 3

Проект реконструкції цеху включає три варіанти, що мають такі характеристики:

Показники	№ варіанта		
	1	2	3
Капітальні затрати у тис. грн.	250	1000	1300
Собівартість річного випуску у тис. грн	1100	1080	900

Визначити оптимальний варіант реконструкції цеху за окупністю витрат.

Задача 4

Вартість основних виробничих засобів на механічній ділянці становить 200 млн. грн, а собівартість річного випуску продукції – 350 млн грн. Після впровадження комплексної механізації на ділянці вартість його основних виробничих засобів збільшилась на 300 млн грн, а собівартість цієї ж продукції

зменшилась до 280 млн грн. Визначити величину річної економії від впровадження комплексної механізації на ділянці і строк окупності витрат. Нормативний коефіцієнт ефективності – $E_n = 0,15$.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 7. ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНА БАЗА ТА ІНФРАСТРУКТУРА ПІДПРИЄМСТВА

План

1. Складові й тенденції розвитку ТТБ.
2. Оцінка технічного рівня підприємства.
3. Поняття, види та чинники формування виробничої потужності підприємства.
4. Методичні принципи розрахунку виробничої потужності.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Виробнича потужність підприємства характеризує:

- а) максимально можливий обсяг випуску продукції заздалегідь визначеної номенклатури та якості за умови найбільш повного використання устаткування, площ, запровадження нових технологій та організації виробництва;
- б) рівень продуктивності праці адміністративного персоналу;
- в) розвиток соціальної сфери підприємства.

2. Одиниці виміру виробничої потужності підприємства залежать від:

- а) рівня застосовуваних технологій;
- б) рівня організації виробництва;
- в) характеру виробництва та його галузевої підпорядкованості.

3. Проектна потужність підприємства – це:

- а) потужність, що визначається під час проектування реконструкції діючого, або будівництва нового підприємства;
- б) фактично досягнута потужність, що визначається періодично;
- в) потужність для покриття так званих пікових навантажень.

4. Поточна потужність – це:

- а) потужність, що визначається під час проектування реконструкції діючого, або будівництва нового підприємства;
- б) фактично досягнута потужність, що визначається періодично;
- в) потужність для покриття так званих пікових навантажень.

5. Резервна потужність – це:

- а) потужність, що визначається під час проектування реконструкції діючого, або будівництва нового підприємства;

- б) фактично досягнута потужність, що визначається періодично;
- в) потужність для покриття так званих пікових навантажень.

6. За наявності декількох провідних підрозділів підприємства його виробнича потужність обчислюється за тими з них, що:

- а) виконують найбільший за трудомісткістю обсяг робіт;
- б) мають найбільшу чисельність працівників;
- в) мають найменшу площу виробничих приміщень.

7. Метою створення та введення у дію виробничих потужностей підприємства є:

- а) формування собівартості продукції;
- б) формування виробничої потужності;
- в) підвищення рівня кваліфікації персоналу.

8. Максимально можливий обсяг випуску продукції заздалегідь визначеної номенклатури та якості за умови найбільш повного використання устаткування, площ, запровадження нових технологій та організації виробництва являє собою:

- а) резерв підвищення якості продукції;
- б) рівень продуктивності праці адміністративного персоналу;
- в) виробничу потужність підприємства.

9. Одиниці виміру виробничої потужності залежать від:

- а) характеру виробництва та галузевої приналежності підприємства;
- б) рівня продуктивності праці адміністративного персоналу;
- в) кількості працюючих на підприємстві.

10. Основним критерієм обчислення виробничої потужності підприємства є:

- а) обчислення потужності провідних підрозділів;
- б) розрахунок продуктивності праці виробничого персоналу;
- в) зіставлення економічного і соціального ефекту.

11. Обчислення потужності провідних підрозділів являє собою:

- а) процес розрахунку собівартості продукції;
- б) основний критерій обчислення виробничої потужності підприємства;
- в) зіставлення економічного і соціального ефекту.

12. Вихідною інформацією для обчислення виробничої потужності підприємства є:

- а) міжнародні стандарти;
- б) розпорядження місцевих органів влади;
- в) внутрішні джерела підприємства.

13. Виробнича потужність підприємства окремих галузей визначається:

- а) наявністю персоналу з вищою освітою;
- б) кількістю сировини, перероблюваної за добу;
- в) місцем розташування підприємства.

14. Кількість сировини, перероблюваної за добу, визначає:

- а) асортиментну позицію;
- б) виробничу потужність підприємства окремих галузей;
- в) рівень конкурентного статусу підприємства.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад 1

Визначити виробничу потужність механічного цеху, якщо відомо, що у кварталі 65 робочих днів. На токарних верстатах слід обробити 5000 деталей «А», норма часу – 0,75 год./шт., 6250 деталей «Б», норма часу 1,4 год./шт. Перевиконання норм планується на 25 %, втрати часу на ремонт 6 %. У цеху 10 токарних верстатів. Тривалість зміни – 8,2 год. Цех працює у дві зміни.

Розв’язання:

1. Визначається потрібний фонд верстатного часу (Φ_n):

$$\Phi_n = \frac{5000 \cdot 0,75 + 6250 \cdot 1,4}{1,25} = 10000 \text{ (год.)}$$

2. Визначається ефективний фонд часу роботи одного верстата (Φ_{ef}):

$$\Phi_{ef} = 65 \cdot 8,2 \cdot 2 \cdot 0,94 = 1002 \text{ (год.)}$$

3. Усі 10 верстатів відпрацювали:

$$\Phi_{10e} = 1002 \cdot 10 = 10020 \text{ (год.)}$$

Порівнюючи потрібний фонд часу з ефективним фондом часу, визначається коефіцієнт завантаження обладнання:

$$K_z = \frac{10000}{10020} \cdot 100\% = 99\% .$$

Відповідь: пропускна спроможність обладнання цеху відповідає вимогам виробничої програми.

Приклад 2

Визначити річну виробничу потужність механічної дільниці, на якій ведучим обладнанням є токарні верстати. Дільниця працює 253 робочі дні у дві зміни по 8,2 години. Обробка деталей здійснюється на 12 верстатах. Трудомісткість обробки однієї деталі 6 хв. Коефіцієнт виконання норм – 1,15. Втрати часу на ремонт обладнання – 2 %.

Розв’язання:

1. Річна виробнича потужність дільниці:

$$ВП = \frac{C \cdot \Phi \cdot K_{\text{вн}}}{T},$$

$$ВП = \frac{12 \cdot 4066 \cdot 1,15 \cdot 60}{6} = 561108 \text{ (шт.)}$$

де Φ – ефективний річний фонд часу одного верстата знаходимо за формулою:

$$\Phi = D_p \cdot S \cdot t_{\text{зм}} \cdot K$$

$$\Phi_{\text{еф}} = 253 \cdot 2 \cdot 8,2 \cdot 0,98 = 4066 \text{ (год.)}$$

Відповідь: річна виробнича потужність механічної дільниці становить 561108 одиниць.

Приклад 3

Визначити середньорічну потужність дільниці, якщо вхідна потужність – 561108 шт. деталей на рік. З 1-го червня вводиться два нових токарних верстата, а з 1-го серпня один верстат вибуває з експлуатації (див. приклад 2).

Розв’язання:

1. Визначається розмір введеної виробничої потужності:

$$ВП = \frac{C \cdot \Phi \cdot K_{\text{вн}}}{T},$$

$$ВП = \frac{2 \cdot 4066 \cdot 1,15 \cdot 60}{6} = 93518 \text{ (шт.)}$$

2. Визначається розмір вибуваючої потужності:

$$ВП = \frac{1 \cdot 4066 \cdot 1,15 \cdot 60}{6} = 46759 \text{ (шт.)}$$

3. Середньорічна потужність ділянки дорівнює:

$$ВП_{cp} = ВП_{ex} + \frac{ВП_{вв} \cdot M_{вв}}{12} - \frac{ВП_{вив} \cdot M_{вив}}{12},$$

$$ВП_{cp} = 561108 + \frac{93518 \cdot 7}{12} - \frac{46759 \cdot 5}{12} = 596177 \text{ (шт.)}$$

Відповідь: середньорічна виробнича потужність механічної дільниці становить 596177 одиниць.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Визначити середньорічну виробничу потужність дільниці токарної обробки деталей механічного цеху, якщо на початок року в роботі було 16 однотипних верстатів, з 1-го квітня введено три нових верстати такого ж типу, а з 1-го лютого з експлуатації виведено 2 верстати. Річна потужність одного верстата становить 45200 шт.

Задача 2

Визначити коефіцієнт завантаження у групах обладнання та середній коефіцієнт завантаження обладнання на дільниці, якщо воно працює 253 дні у дві зміни тривалістю 8,2 год. Коефіцієнт виконання норм – 1,15. Втрати часу на ремонт – 2 %. На дільниці по групах обладнання встановлена така кількість верстатів: фрезерувальних – 16, свердлильних – 13, токарних – 18. Річне планове завдання на обробку деталей за групами обладнання для: фрезерувальних верстатів – 65800, свердлильних – 48600, токарних – 71200 годин.

Задача 3

Визначити середньорічну потужність механічного цеху і коефіцієнт її використання, якщо виробнича потужність цеху на початок року становить 100 тис. комплектів деталей. З 1-го серпня в експлуатацію введено додаткове обладнання потужністю 4000 комплектів деталей, а з 1-го вересня вибуло обладнання потужністю 4200. Плановий випуск на рік – 93500 комплектів деталей.

Задача 4

У цеху машинобудівного заводу є три групи верстатів: шліфувальних – 5 шт., токарних – 11 шт., револьверних – 12 шт. Норма часу на обробку одиниці виробу в кожній групі верстатів відповідно 0,5 год., 1,1 год., 1,5 год. Знайти виробничу потужність цеху, якщо відомо, що цех працює у дві зміни,

тривалість зміни – 8 год., регламентований простій обладнання становить 7 % від дійсного фонду часу, кількість робочих днів на рік – 255.

Задача 5

Завод працює у дві зміни, кількість верстатів на початок року – 500. З 1-го квітня встановлено 60 шт., а 1-го серпня вибуло 50 верстатів. Кількість робочих днів на рік – 260, плановий відсоток простоїв на ремонт верстата – 5 %, продуктивність одного верстата – 4 деталі за годину, план випуску продукції – 7500 тис. деталей. Розрахувати виробничу потужність фабрики з випуску деталей (коефіцієнт її використання).

Задача 6

Визначте виробничу потужність цеху та коефіцієнт використання потужності при таких даних: кількість однотипних верстатів у цеху – 100 шт., з 1 листопада встановлено ще 30 шт., з 1 травня вибуло 6 шт., кількість робочих днів на рік – 258, цех працює в дві зміни, тривалість зміни – 8 год., регламентований відсоток простоїв на ремонт обладнання – 6 %, продуктивність одного верстата – 5 деталей на рік, план випуску за годину – 1700000 деталей (коефіцієнт виконання норм – 1,15).

Тема 8. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА

План

1. Принципи організації виробничого процесу
2. Організаційні типи виробництва
3. Особливості обчислення виробничого циклу складного виробу; організація непотокового виробництва
4. Загальна характеристика потокового виробництва

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Організація виробництва являє собою:

- а) практичну реалізацію напрямків технічного розвитку підприємства;
- б) певним чином упорядковану і зкоординовану у часі і просторі систему взаємодії особистих і речових елементів виробничого процесу;
- в) джерело збільшення продуктивності праці робітників.

2. Організація виробництва охоплює:

- а) удосконалення знарядь і предметів праці;
- б) матеріальні і фінансові ресурси підприємства;
- в) усі ланки виробництва.

3. Концентрація виробництва – це:

- а) прискорення впровадження досягнень НТП;
- б) прискорення розвитку комп'ютерних технологій;
- в) процес зосередження засобів виробництва на великих підприємствах.

4. Концентрація виробництва слугує технологічною основою для:

- а) концентрації капіталу;
- б) підвищення продуктивності праці;
- в) розвитку роздрібною торгівлі.

5. Горизонтальні інтеграція виробництва – це:

- а) підвищення гнучкості виробництва;
- б) збільшення кількості підприємств у межах однієї галузі;
- в) прискорений розвиток сфери послуг.

6. Концентрація капіталу – це:

- а) державна допомога розвитку малого бізнесу;
- б) прискорений розвиток малих підприємств;
- в) збільшення розмірів капіталу у процесі його нагромадження за рахунок капіталізації частини прибутку.

7. Концентрація капіталу дозволяє:

- а) зміцнити позиції підприємства, зробити його більш стійкішим до циклічних коливань, збільшити прибутки;
- б) прискорити розвиток малих підприємств;
- в) швидко оновити асортимент продукції.

8. Спеціалізація виробництва являє собою:

- а) зміцнення позицій підприємства;
- б) суспільну форму поділу праці;
- в) швидке оновлення асортименту продукції.

9. Кооперація – це:

- а) зміцнення позицій підприємства;
- б) розвиток людського чинника у процесі виробництва;
- в) організаційно оформлене добровільне колективне об'єднання власності або зусиль праці для досягнення спільних цілей.

10. Комбінування виробництва побудована на:

- а) технологічному та організаційному поєднанні на одному підприємстві різноманітних виробництв;
- б) поєднання економічних і соціальних мотивів до праці;
- в) поєднання зусиль науки і практики.

11. У лізинговому контракті право власності переходить до орендаря у разі:

- а) затвердження контракту у райдержадміністрації;
- б) підписання контракту;
- в) підписання колективної угоди на підприємстві.

12. Агрегатна концентрація виробництва – це:

- а) укрупнення виробничих одиниць підприємства (цехів, підрозділів);
- б) збільшення одиничної потужності одиниць устаткування;
- в) процес збільшення розміру самостійних підприємств.

13. Технологічна концентрація виробництва – це:

- а) укрупнення виробничих одиниць підприємства (цехів, підрозділів);
- б) збільшення одиничної потужності одиниць устаткування;
- в) процес збільшення розміру самостійних підприємств.

14. Заводська (фабрична) концентрація виробництва – це:

- а) укрупнення виробничих одиниць підприємства (цехів, підрозділів);
- б) збільшення одиничної потужності одиниць устаткування;
- в) процес збільшення розміру самостійних підприємств.

15. Виробничий процес – це:

- а) сукупність взаємопов'язаних дій людей, засобів праці та сил природи, потрібних для вироблення продукції;
- б) сукупність дій щодо зміни та визначення стану предмета праці;
- в) процес, який здійснюється під впливом сил природи.

16. Процес виготовлення продукції, яка використовується на самому підприємстві для забезпечення нормального перебігу основних процесів, називають:

- а) основним процесом;
- б) допоміжним процесом;
- в) обслуговуючим процесом.

17. Дискретні процеси – це виробничі процеси...

- а) які не потребують технологічної циклічності;
- б) яким притаманна циклічність, пов'язана із виготовленням виробів певної форми;
- в) які виконуються робітником за допомогою машин.

18. За яким критерієм виробничі процеси поділяються на дискретні та безперервні?

- а) за призначенням;
- б) за перебігом у часі;
- в) за ступенем автоматизації.

19. Автоматичні процеси – це процеси, які:

- а) виконуються робітником за допомогою машин;
- б) виконуються машинами під наглядом робітника;
- в) виконуються машинами без участі робітника за попередньо розробленою програмою.

20. Принцип спеціалізації виробничого процесу означає:

- а) безперервне здійснення суміжних технологічних операцій;
- б) обробку предметів праці без зустрічних і зворотних переміщень на усіх стадіях виробничого процесу;
- в) зменшення номенклатури продукції, яка виробляється на кожній ділянці підприємства.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад

Визначити такт лінії, розрахувати необхідне число робочих місць, швидкість конвеєра, довжину, середній коефіцієнт використання обладнання, якщо змінна програма лінії – 250 вузлів, крок конвеєра – 1 м, регламентована перерва для відпочинку – 40 хв. Робота проводиться у дві зміни, тривалість зміни 492 хв. Технологічний процес обробки наводиться в таблиці:

№ операції	1	2	3	4	5
Норма часу, хв.	5,9	2	6	1,8	1,2

Розв’язання:

1. Визначаємо такт лінії:

$$r = \frac{\Phi_d}{N},$$
$$r = \frac{904}{250 \cdot 2} = 1,81$$

де Φ_d – дійсний фонд часу роботи лінії за дві зміни.

$$\Phi_d = (492 - 40) \cdot 2 = 904 \text{ (хв.)}$$

2. Визначаємо кількість робочих місць за операціями:

$$C_{p1} = \frac{5,9}{1,8} = 3,28, C_{np1} \text{ приймаємо } 4;$$

$$C_{p2} = \frac{2}{1,8} = 1,11, C_{np2} \text{ приймаємо } 2;$$

$$C_{p3} = \frac{6}{1,8} = 3,33, C_{np3} \text{ приймаємо } 4;$$

$$C_{p4} = \frac{1,8}{1,8} = 1, C_{np4} \text{ приймаємо } 1;$$

$$C_{p5} = \frac{1,2}{1,8} = 0,66, C_{np5} \text{ приймаємо } 1.$$

3. Визначаємо швидкість руху конвеєра:

$$V = \frac{l}{r}$$

$$V = \frac{1}{1,8} = 0,55 \text{ (м/хв.)}$$

4. Визначаємо довжину конвеєра:

$$L = l \cdot \sum C_{np}$$

$$L = 1 \cdot (4 + 2 + 4 + 1 + 1) = 12 \text{ (м)}$$

5. Визначаємо середній коефіцієнт використання обладнання:

$$K_{cp} = \frac{\sum C_p}{\sum C_{np}}$$

$$K_{cp} = \frac{3,28 + 1,11 + 3,33 + 0,66}{12} = 0,78$$

Відповідь: такт лінії становить 1,81, кількість робочих місць дорівнює 12, середній коефіцієнт їх використання – 0,78, швидкість конвеєра – 0,55 м/хв., довжина конвеєра – 12 м.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Потокова лінія має розрахунковий такт 8 хв., працює у дві зміни по 8 годин. Технічні втрати часу плануються в розмірі 5,5 % від фонду часу. На лінії 7 операцій. Тривалість операції: першої – 16 хв., другої – 24 хв., третьої – 8 хв., четвертої – 8 хв., п'ятої – 32 хв., шостої – 16 хв., сьомої – 8 хв. Визначити квартальний (65 днів) випуск деталей на потоковій лінії, кількість робочих місць та їх завантаження.

Задача 2

Розрахувати основні параметри складального конвеєра (такт, темп, швидкість руху, довжину лінії) на основі таких даних: програма на рік 12000 машин, розташування – одностороннє, довжина між двома машинами на конвеєрі – 1 м, довжина машини яку збирають на конвеєрі – 3 м, кількість робочих місць – 25. Потокова лінія працює у дві зміни по 8 годин. Втрати часу на ремонт 4 %. У році 254 робочі дні.

Задача 3

Розрахувати основні параметри складального конвеєра (такт потоку, темп, швидкість руху, довжину лінії) на основі таких даних: квартальна програма – 2000 машин, розташування робочих місць – одностороннє, довжина між двома

машинами на конвеєрі – 0,5 м, довжина машини, яку збирають на конвеєрі – 3,5 м, кількість робочих місць – 20. Потокова лінія працює у дві зміни по 8 годин. Витрати часу на ремонт 4 %. У кварталі 65 робочих днів.

Задача 4

Визначити необхідну довжину складального конвеєра, а також швидкість його руху за таких умов: змінна програма лінії складання – 150 механізмів, крок конвеєра – 2 м, на складанні зайнято 12 робітників, регламентовані перерви для відпочинку за зміну – 30 хв.

ТЕМА 9. РЕГУЛЮВАННЯ, ПРОГНОЗУВАННЯ І ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

План

1. Сутність і принципи прогнозування.
2. Методи прогнозування.
3. Методи планування на підприємстві.
4. Стратегічне планування; тактичне й оперативне планування.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Планування – це:

- а) процес визначення цілей підприємства та вибору найефективніших способів їх досягнення;
- б) завдання підприємства з виробництву товару, якість та властивості якого могли б задовольнити власні потреби;
- в) завдання підприємства з виробництву товару, якість та властивості якого могли б задовольнити органи стандартизації та сертифікації.

2. Підприємство здійснює:

- а) стратегічне, тактичне та оперативне планування;
- б) довгострокове, короткострокове та перспективне планування;
- в) поточне, календарне та середньострокове.

3. Прогнозування – це:

- а) наукове обґрунтування можливих цілей підприємства та вибору найефективніших методів їх визначення;
- б) наукове обґрунтування можливих кількісних та якісних змін стану підприємства в майбутньому, альтернативних способів і строків досягнення очікуваного стану;
- в) наукове обґрунтування можливих способів ведення господарської діяльності.

4. Залежно від вихідної позиції для розробки плану виділяють такі методи планування:

- а) балансовий та матричний;

- б) ресурсний та цільовий;
- в) табличний та лінійно-графічний.

5. Базові стратегії стратегічного плану підприємства:

- а) стратегії: зростання, стабілізації та виживання;
- б) стратегії: маркетингу, виробництва та реалізації;
- в) стратегії: економічного, соціального та інноваційного розвитку.

6. Основними перевагами планування в умовах ринку порівняно з директивним плануванням є:

- а) самостійне здійснення всього комплексу планової роботи;
- б) доведення «зверху» основних показників діяльності;
- в) самостійність вибору розмірів матеріального стимулювання;
- г) ризик у підприємницькій діяльності.

7. Найважливішими принципами планування є:

- а) зв'язок і взаємозалежність планових і фактичних показників;
- б) суб'єктивна оцінка майбутнього стану підприємства і мобільність;
- в) врахування життєвого циклу товарів.

8. Загальнофірмові цілі мають бути:

- а) конкретними, прибутковими, підтримуючими, правовими, економічними;
- б) конкретними, орієнтовними в часі, досяжними, підтримуючими;
- в) вимірними, досяжними, прибутковими, економічними, соціальними;
- г) досяжними, правовими, економічними, конкретними.

9. Оперативно-виробниче планування являє собою:

- а) систему заходів, спрямованих на конкретизацію техніко-економічного плану в часі і просторі;
- б) систему планування і обліку номенклатури, обсягу продукції, собівартості продукції;
- в) заходи з розробки перспективних планових завдань і розрахунків.

10. Вихідною інформацією для розробки бізнес-плану є:

- а) інформація про кількість підприємств, що виготовляють аналогічну продукцію;
- б) інформація про ринковий попит на товар;
- в) інформація про ціни на аналогічні товари за кордоном.

11. Визначення планових показників на основі впливу найважливіших чинників відбувається при використанні:

- а) екстраполяційного методу;
- б) факторного методу;

- в) нормативного методу;
- г) балансового методу;
- д) матричного методу.

12. Для забезпечення погодження потреб і ресурсів при плануванні застосовується:

- а) екстраполяційний метод;
- б) факторний метод;
- в) нормативний метод;
- г) балансовий метод;
- д) матричний метод.

13. Планування на період від одного до п'яти років – це:

- а) короткострокове планування;
- б) середньострокове планування;
- в) довгострокове планування;
- г) стратегічне планування.

14. Основне завдання оперативно-календарного планування – це:

- а) визначення довгострокової стратегії підприємства;
- б) визначення обсягів і структури продуктово-асортиментної програми підприємства та ресурсів, необхідних для виробництва і реалізації продукції;
- в) визначення попиту на продукцію та планування її збуту;
- г) конкретизація показників поточного плану з метою організації планомірної та ритмічної роботи підприємства та його підрозділів;
- д) конкретизація показників сукупних фінансово-економічних результатів діяльності підприємства.

15. Бізнес-план дає можливість розв'язати такі завдання:

- а) обґрунтування економічної доцільності напрямів розвитку підприємства;
- б) розрахунок очікуваних фінансових результатів діяльності підприємства;
- в) визначення джерел фінансування обраної стратегії;
- г) підбір працівників, спроможних реалізувати даний план;
- д) усі відповіді правильні.

16. До методів прогнозування належать:

- а) методи моделювання, економічний метод, статистичний, експертних оцінок, екстраполяції, ергонометричний метод, метод пошуку;
- б) метод кореляційних і регресійних моделей, статистичний метод, експертні методи, метод корегування;
- в) метод екстраполяції, метод функцій, метод кореляційних і регресійних моделей, експертних оцінок, мозкової атаки, морфологічного аналізу, побудови «дерева цілей», інформаційного моделювання, оптимізації;
- г) метод статистичний, метод експертних оцінок, побудови «дерева цілей», метод ергонометричний, метод оптимізації.

17. До принципів прогнозування розвитку підприємств належать:

- а) регресивність, альтернативність, гнучкість, цілеспрямованість;
- б) оптимальність, гнучкість, адекватність, нормативність, послідовність, альтернативність;
- в) системність, економічність, цілісність, взаємонаправленість, збалансованість, наукова обґрунтованість;
- г) системність, наукова обґрунтованість, цілеспрямованість, альтернативність.

18. До методів планування на підприємстві належать:

- а) балансовий, нормативний, програмно-цільовий, за техніко-економічними факторами;
- б) нормативний, науковий, органолептичний, економічний;
- в) стратегічний, оперативний, нормативний, балансовий;
- г) оперативний, програмно-цільовий, техніко-економічний, нормативний.

Тема 10. ПОПИТ, ВИРОБНИЦТВО, ЯКІСТЬ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ

План

1. Показники та методи оцінювання якості продукції.
2. Конкурентоспроможність продукції, ефективність і способи її підвищення.
3. Стандартизація та сертифікація продукції.
4. Внутрішньовиробничий технічний контроль.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Як економічна категорія якість продукції – це:

- а) властивість виробу виконувати свої функції за умов збереження експлуатаційних показників у встановлених межах протягом певного періоду;
- б) сукупність властивостей продукції, що зумовлюють ступінь її придатності задовольняти потреби людини відповідно до свого призначення;
- в) властивість виробу тривалий час зберігати свою працездатність.

2. Абсолютний рівень якості продукції:

- а) визначається шляхом обчислення обраних для його виміру показників без їх порівняння з відповідним показником аналогічних виробів;
- б) це рівень якості, за якого загальний розмір суспільних витрат на виробництво і використання продукції є мінімальним;
- в) відображає пріоритетні напрямки та темпи розвитку науки та техніки.

3. До основних функцій маркетингу не належать:

- а) пошук і купівля матеріально-технічних ресурсів;

- б) політика ціноутворення;
- в) реклама, збут і його стимулювання;
- г) розробка стратегії виходу і закріплення на ринку.

4. До одиничних показників якості належать:

- а) ергономічні;
- б) економічні;
- в) естетичні;
- г) еталонні.

5. Показником якості продукції, що відображує ступінь економічних вимог до виробника продукції і придбання її споживачем, є:

- а) рівень експлуатаційних витрат часу і фінансових коштів;
- б) термін безаварійної роботи;
- в) обсяг товарів, реалізованих за зниженими цінами при сезонному розпродажу;
- г) пристосованість виробів до використання в екстремальних умовах.

6. Абсолютний рівень якості продукції — це:

- а) обчислення одиничних показників якості;
- б) врахування перспективних досягнень у галузі науки, техніки, технології;
- в) визначення якісних характеристик продукції та їх порівняння з відповідними характеристиками виробів-еталонів;
- г) визначення якісних показників продукції без їх порівняння з показниками аналогічних виробів.

7. Конкурентоспроможність продукції – це:

- а) спроможність продукції задовольняти необхідні потреби споживача;
- б) спроможність продукції бути проданою на даному ринку в даний часовий період;
- в) властивість виробу виконувати свої функції за умов збереження експлуатаційних показників у встановлених межах протягом певного періоду.

8. Корисний ефект – це:

- а) віддача об'єкта, інтегральний показник, що розраховується на підставі окремих об'єктивних показників якості об'єкта, котрі задовольняють ту чи іншу конкретну потребу;
- б) властивість виробу виконувати свої функції за умов збереження експлуатаційних показників у встановлених межах протягом певного періоду;
- в) сукупність властивостей продукції, що зумовлюють ступінь її придатності задовольняти потреби людини відповідно до свого призначення.

9. Методи оцінки рівня конкурентоспроможності продукції:

- а) статистичний, аналітичний та порівняльний;

- б) економіко-математичний, кореляційно-регресивний та екстраполяційний;
- в) диференційний, комплексний та змішаний.

10. Сертифікація – це:

а) встановлення, забезпечення і дотримання необхідного рівня якості продукції при її розробці, виготовленні та експлуатації, що досягається шляхом систематичного контролю за якістю і цілеспрямованого впливу на умови й фактори, від яких вона залежить;

б) механізм підготовки документів, що встановлює технічні вимоги, яким повинні відповідати продукція, процеси чи послуги;

в) система мір і дій, що підтверджують відповідність фактичних характеристик продукції вимогам міжнародних стандартів, технічних умов і інших нормативних документів, що діють на світовому ринку в тій чи іншій країні-імпортері продукції чи послуг.

Тема 11. ВАЛОВІ ВИТРАТИ І ЦІНИ НА ПРОДУКЦІЮ

План

1. Класифікація витрат, співвідношення змінних і постійних витрат.
2. Сутність і методи калькулювання.
3. Загальні та специфічні чинники ціноутворення.
4. Методи ціноутворення на продукцію.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Виробнича собівартість продукції містить:

- а) усі витрати підприємства на виробництво продукції;
- б) усі витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції;
- в) усі витрати, пов'язані з виробництвом продукції і загальновиробничі витрати.

2. Змінні витрати – це:

- а) витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені на конкретний вид продукції;
- б) витрати, загальна сума яких за певний час залежить від обсягу виробленої продукції;
- в) витрати, розмір яких на одиницю продукції змінюється.

3. За економічними елементами виокремлюють такі групи витрат:

- а) витрати на сировину, заробітна плата виробничих робітників, амортизаційні відрахування, інші витрати;
- б) матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація основних засобів і нематеріальних активів, інші витрати;

в) прямі матеріальні витрати, прямі витрати на заробітну плату, інші прямі витрати, загальновиробничі витрати.

4. На конкретний об'єкт калькулювання загальновиробничі витрати:

- а) не нараховуються;
- б) нараховуються прямо;
- в) нараховуються методом розподілу.

5. Собівартість продукції являє собою:

- а) грошову форму витрат на підготовку, виготовлення і збут продукції;
- б) грошове вираження сукупної вартості ресурсів підприємства;
- в) грошове вираження живої праці.

6. Управління витратами – це:

- а) процес пошуку резервів збільшення кількості робочих місць;
- б) процес розробки нових видів продукції;
- в) процес цілеспрямованого формування витрат за місцем виникнення і різновидами продукції за постійного контролю їх рівня і стимулювання зниження.

7. Витрати на підприємстві групуються за такими ознаками:

- а) за характером впливу на діяльність підприємства;
- б) за чисельністю працюючих у кожному підрозділі підприємства;
- в) місцями їх виникнення і центрами відповідальності.

8. Місце виникнення витрат – це:

- а) певна функціональна сфера діяльності (виготовлення продукції, обслуговування виробництва, управління);
- б) географічні координати підприємства;
- в) територія збуту продукції підприємства.

9. Елемент витрат – це:

- а) сукупність непрямих витрат;
- б) сукупність економічно однорідних витрат;
- в) очікуваний середній обсяг діяльності підприємства.

10. Непрямі витрати – це:

- а) витрати на утримання автотранспорту підприємства;
- б) витрати на утримання складського господарства підприємства;
- в) витрати, що не можуть бути віднесені безпосередньо до конкретного об'єкта витрати економічно доцільним шляхом.

11. Об'єкт обліку витрат – це:

- а) продукція, що призначена на експорт;

- б) продукція, роботи, послуги або вид діяльності підприємства, які потребують визначення, пов'язаних з їх виробництвом витрат;
- в) продукція, що призначена для споживання у межах держави.

12. Кошторис виробництва – це:

- а) сукупність витрат підприємства, пов'язаних з його діяльністю за певний період;
- б) склад витрат на придбання основних та допоміжних матеріалів;
- в) склад витрат на утримання адмінприміщень.

13. Калькулювання являє собою:

- а) обчислення питомої ваги продукції, що йде на експорт;
- б) обчислення собівартості окремих виробів;
- в) обчислення вартості робіт та послуг, наданих підприємству сторонніми організаціями.

14. Калькуляційна одиниця об'єкта калькулювання – це:

- а) одиниця визначення торговельної площі;
- б) одиниця визначення маржинального доходу підприємства;
- в) одиниця його кількісного виміру.

15. Цінова політика – це:

- а) сукупність економічних і організаційних заходів, спрямованих на досягнення за допомогою цін ефективної господарської діяльності;
- б) сукупність методів, правил і прийомів, спрямованих на досягнення за допомогою товарів цін ефективної господарської діяльності;
- в) сукупність ресурсного забезпечення та товарної політики, спрямованих на досягнення за допомогою цін і ринкових важелів ефективної господарської діяльності.

16. Елементи витратного підходу розроблення політики ціноутворення:

- а) виробництво – витрати – ціна – цінність – споживач;
- б) виробництво – витрати – ціна – споживач;
- в) споживач – цінність – ціна – витрати – виробництво.

17. Який вид зв'язку між ціною і попитом:

- а) прямий;
- б) зворотний;
- в) зв'язку не існує.

18. Відпускна ціна виробника на підакцизний товар розраховується за формулою:

- а) $(C + П + A) \cdot 1,2$;

- б) $(C + П) \cdot 1,2 + A$;
- в) $(C + П + A + ПДВ) \cdot 1,2$.

19. Збутова націнка на підакцизний товар має таку структуру:

- а) $C + П$;
- б) $C + П + A$;
- в) $C + П + ПДВ$;
- г) $C + П + A + ПДВ$.

20. За допомогою яких засобів стимулюють споживачів:

- а) проведення сумісної реклами;
- б) залікові талони;
- в) заліки за закупку;
- г) премії;
- д) товари, що продаються за пільговими цінами;
- е) розповсюдження зразків;
- є) розповсюдження купонів.

Приклад 1

Визначити цехову, виробничу і повну собівартість продукції, виготовленої в січні, за таких даних: вартість витраченої сировини – 200 тис. грн; заробітна плата основних робітників – 10 тис. грн; єдиний соціальний внесок основних робітників – 3,75 тис. грн; витрати на утримання обладнання цехів підприємства – 18 тис. грн; амортизація будівлі виробничого корпусу – 27 тис. грн; витрати на оренду приміщення офісу – 19 тис. грн; заробітна плата адміністративно-управлінського персоналу – 11 тис. грн; нарахування на заробітну плату адміністративно-управлінського персоналу – 4,1 тис. грн; витрати, пов'язані з дослідженням ринку – 15 тис. грн; витрати на оплату енергії, спожиту підприємством під час виготовлення продукції – 17,5 тис. грн.

Розв'язання:

$$C_{ц} = V_{м} + 3П + ЄСВ,$$

$$C_{ц} = 200 + 10 + 3,75 = 213,75 \text{ (тис. грн).}$$

$$C_{в} = C_{ц} + V_{ут об} + A + V_{ен},$$

$$C_{в} = 213,75 + 18 + 27 + 17,5 = 276,25 \text{ (тис. грн).}$$

$$C_{п} = C_{в} + V_{позав},$$

$$C_{п} = 276,25 + 19 + 11 + 4,1 + 15 = 325,35 \text{ тис. грн.}$$

Відповідь: цехова, виробнича і повна собівартість продукції складає відповідно 213,75 тис. грн; 276,25 тис. грн та 325,35 тис. грн.

Приклад 2

Підприємство виготовляє три види продукції в таких обсягах: А – 100 тис. шт., Б – 80 тис. шт., В – 110 тис. шт. Собівартість виготовлення одиниці

продукції А – 40 грн, Б – 58 грн, В – 46 грн. Обчислити річну собівартість товарної продукції підприємства.

Розв’язання:

Річна собівартість товарної продукції підприємства розраховується за формулою:

$$C_{\text{тп}} = \sum N \cdot C_{\text{1пр}}$$

$$C_{\text{тп}} = 100 \cdot 40 + 80 \cdot 58 + 110 \cdot 46 = 13700 \text{ тис. грн.}$$

Відповідь: річна собівартість товарної продукції підприємства складає 13700 тис. грн.

Приклад 3

У звітному році собівартість товарної продукції склала 450,2 тис. грн, витрати на 1 грн товарної продукції – 2,89 грн. У плановому році витрати на 1 грн товарної продукції встановлені в розмірі 2,38 грн. Обсяг виробництва збільшиться на 8 %. Визначте собівартість товарної продукції планового року.

Розв’язання

1. Обсяг товарної продукції в звітному році:

$$N_{\text{з.р.}} = \frac{C_{\text{мп}}}{B_{\text{1грн}}}$$

$$N_{\text{з.р.}} = \frac{450,2}{2,89} = 155,8 \text{ (тис. грн).}$$

2. Обсяг товарної продукції в плановому році:

$$N_{\text{п.р.}} = N_{\text{з.р.}} \cdot T_p,$$

$$N_{\text{п.р.}} = 155,8 \cdot 1,08 = 168,3 \text{ (тис. грн).}$$

3. Собівартість товарної продукції в плановому році:

$$C_{\text{т.п.}} = N_{\text{п.р.}} \cdot T_p,$$

$$C_{\text{т.п.}} = 168,3 \cdot 2,38 = 400,6 \text{ (тис. грн).}$$

Відповідь: собівартість товарної продукції планового року становила 400,6 тис. грн.

Задачі для самостійного розв’язання

Задача 1

Підприємство виробляє продукцію одного найменування, ціна виробу – 1800 грн, середні змінні витрати – 900 грн, загальні постійні витрати – 15000 тис. грн. Визначте критичний обсяг випуску і реалізації продукції у вартісному і кількісному вираженні.

Задача 2

Використовуючи дані, які наведені у таблиці:

1. Розрахуйте структуру витрат підприємства та її динаміку, зробіть висновки.

2. Виділіть статті – прямі та непрямі, умовно-постійні та умовно-змінні, прості та комплексні.

3. Визначте обсяг умовно-постійних і умовно-змінних витрат, маючи на увазі, що цехові та загальнозаводські витрати належать до умовно-постійних, в інших комплексних статтях вони займають 65 %.

4. Розрахуйте виробничу та повну собівартість.

Статті	Минулий рік	Звітний рік
Одиниці виміру	тис. грн	тис. грн
Сировина та матеріали	1250	1486
Покупні, комплектуючі, напівфабрикати	95	90
Паливо, енергія	487	520
Основна заробітна плата за відрядними розцінками	312	415
Додаткова заробітна плата	52	59
Відрахування на соціальні потреби	130	170
Витрати, пов'язані з підготовкою та освоєнням виробництв	8	10
Знос спеціальних інструментів	13	13
Витрати на утримання та експлуатацію обладнання	65	71
Загальновиробничі витрати	55	58
Комерційні витрати	64	83
Витрати внаслідок технічного браку	8	13

Задача 3

У першому кварталі питомі змінні витрати на виробництво одиниці продукції склали 95 грн, ціна одиниці продукції – 125 грн, загальні постійні витрати – 1000 тис. грн. У другому кварталі ціни на сировину зросли на 10%, внаслідок чого змінні витрати збільшились на 12%. Розрахуйте розмір впливу зміни цін на сировину на критичний обсяг виробництва продукції.

Задача 4

Витрати на сировину і матеріали у 2 кварталі року, у порівнянні з 1 зросли на 40%. Водночас змінився обсяг виробництва і збуту продукції. Інші змінні

витрати виробництва залишились без зміни. Питомі сукупні витрати зросли на 22800 грн, загальні постійні витрати залишились без зміни. У 1 кварталі питомі сукупні витрати виробництва склали 98200 грн, а питомі постійні витрати – 30200 грн. Питома вага витрат на сировину і матеріали у структурі собівартості у 1 кварталі дорівнювала 70 %. Визначте, на скільки відсотків було змінено обсяг виробництва.

Задача 5

Питомі змінні витрати – 60 грн. Ціна на вироби, яка складала у 1 кварталі – 200 грн, у 2 кварталі зросла на 12 %. Постійні витрати складають 2000 тис грн, змінні витрати на од. – 60 грн. Розрахуйте розмір впливу зміни цін на вироби на критичний обсяг виробництва.

Задача 6

У звітному році собівартість товарної продукції дорівнювала 498,2 тис. грн, внаслідок чого витрати на 1 грн товарної продукції склали – 121,42 грн. У плановому році витрати на 1 грн товарної продукції визначені у розмірі 101,35 грн. Обсяг виробництва продукції планується збільшити на 11 %. Розрахуйте собівартість товарної продукції на плановий рік.

Задача 7

Керівництво підприємства розглядає запитання про збільшення витрат на рекламу на 10 тис. грн з метою збільшення виручки від продажу на 40 тис. грн. Коефіцієнт маржинального прибутку складає – 0,7. Визначте, чи вигідно підприємству збільшити витрати на рекламу.

Задача 8

Підприємство продає кожний рік 15000 одиниць виробів А за ціною 251 грн. Змінні витрати у розрахунку на одиницю продукції складають 110 грн. Постійні витрати дорівнюють 1501 тис. грн. З метою збільшення обсягу продаж, підприємство прийняло рішення зменшити ціну за одиницю продукції на 85 грн. і збільшити витрати на рекламу на 100 тис. грн. Внаслідок цих заходів підприємство планує збільшити обсяг продажу на 60%. Визначте, чи вигідні дії керівництва підприємства.

Задача 9

Підприємство продає 8000 шт. виробів за ціною 300 грн за одиницю. Змінні витрати складають 230 грн за одиницю. Постійні витрати дорівнюють 60 тис. грн. Підприємство має вільні виробничі потужності. Потенційний покупець бажає придбати 500 шт. виробів за ціною 210 грн за одиницю. Чи слід підприємству приймати додаткове замовлення за зниженою ціною?

Задача 10

За планом реструктуризації підприємство планує збільшити обсяг виробництва продукції. Визначте оптимальний обсяг продукції та оптимальні

ціни, при яких гранична виручка перевищуватиме граничні витрати підприємства. Базова ціна включає рентабельність виробництва продукції у розмірі 15%. Підприємство може виробляти продукцію у обсягах, наведених у таблиці.

Обсяг виробництва, т	Собівартість продукції, грн
1500	32000
2500	32570
3500	33200
4500	33550
5500	35500
6500	41200

Задача 11

Визначити ціну виробу.

№ п/п	Показники	Сума, грн
1	Сировина та матеріали	55
2	Зворотні відходи (віднімаються)	15
3	Паливо та електроенергія	19
4	Основна та додаткова зарплата робітників	60
5	Відрахування на соціальне страхування	3,5
6	ВУЕМО	39
7	Загальновиробничі витрати	80
8	Виробнича собівартість	?
9	Позавиробничі витрати	35
10	Повна собівартість	?
11	Розрахунковий прибуток (17 %)	?
12	Ціна підприємства	?

Задача 12

Розрахуйте економію, яку повинно отримати підприємство за рахунок зниження собівартості продукції, якщо за проектом воно планує виробити продукції А – 7200 т, продукції В – 680 т. Витрати на 1 грн за звітними даними минулого року складають для продукції А – 252 грн, за проектом – 249 грн, для продукції В – 277 грн і 267 грн відповідно.

Задача 13

Приватне підприємство виготовляє токарні верстати. Фактичний випуск за звітний період склав 194 верстата. Витрати на сировину та матеріали дорівнюють 332,2 тис. грн, на оплату праці робітникам, зайнятим виробництвом верстатів – 29,7 тис. грн, загальновиробничі – 18,3 тис. грн та адміністративні витрати – 33,7 тис. грн. Сума амортизаційних відрахувань – 34,8 тис. грн. Вартість незавершеного виробництва на початок звітного періоду

– 24,3 тис. грн, на кінець – 31,4 тис. грн. Визначте виробничі витрати на виготовлення загальної кількості токарних верстатів та виробничу собівартість одного верстата.

Задача 14

Визначити ціну виробу.

№ п/п	Показники	Сума, грн
1	Змінні витрати на одиницю продукції	22
2	Загальна сума постійних витрат	45000
3	Обсяг випуску продукції (пгг)	2500
4	Постійні витрати на одиницю продукції	?
5	Рентабельність продукції (%)	30
6	Сума прибутку	?
7	Ціна одиниці продукції	?

Задача 15

Визначити собівартість виробу, якщо ціна оптової торгівлі – 300 грн, збутова націнка – 25 %, ставка ПДВ – 20 %, ставка акцизного збору – 35 %, норма прибутку – 13 %.

Задача 16

Підприємству необхідно встановити ціну за таких умов:

- ймовірні обсяги виробництва знаходяться в межах 300 – 700 шт.;
- постійні витрати становлять 4500 грн;
- змінні витрати на одиницю продукції становлять 18 грн;
- ціна може бути встановлена в межах 45 – 70 грн.

№ п/п	Ціна, грн	Обсяг виробництва, шт.	Виручка, грн	Витрати, грн			Прибуток, грн
				змінні	постійні	повні	
1	70	300					
2	55	550					
3	45	700					

Тема 12. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ І ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ

План

1. Сутність і показники прибутку. Джерела прибутку та його обчислення.
2. Напрямки використання прибутку.
3. Оцінка прибутковості та активності.
4. Оцінка фінансової стійкості та платоспроможності.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Прибуток – це:

- а) виручка від підприємницької діяльності за вирахуванням матеріальних і прирівнених до них витрат;
- б) частина виручки, що залишається після відшкодування усіх витрат на виробничу і комерційну діяльність;
- в) чистий дохід від реалізації продукції.

2. Прибуток від реалізації продукції – це:

- а) виручка від реалізації продукції;
- б) чистий прибуток підприємства;
- в) різниця між обсягом реалізованої продукції (без ПДВ та акцизу) та її собівартістю.

3. Чистий прибуток підприємства – це:

- а) загальна сума прибутку підприємства за усіма видами діяльності після його оподаткування;
- б) прибуток від звичайної діяльності після сплати законодавчо встановлених податків;
- в) виручка від реалізації продукції за мінусом витрат на виробництво.

4. Рентабельність – це:

- а) абсолютний показник ефективності виробництва;
- б) відносний показник ефективності діяльності підприємства;
- в) відношення валових витрат на виробництво продукції до обсягу реалізації.

5. Рентабельність окремих видів продукції обчислюється як:

- а) відношення ціни виробу до прибутку;
- б) відношення прибутку до виробничих засобів;
- в) відношення прибутку від реалізації виробу до собівартості.

6. Рентабельність виробничих засобів підприємства визначається як:

- а) відношення валового прибутку до величини сукупних активів;
- б) відношення загальної суми прибутку підприємства за усіма видами діяльності до оподаткування до середньорічної вартості основних виробничих засобів та оборотних коштів;
- в) відношення чистого прибутку до власного капіталу підприємства.

7. Показником, що характеризує рівень поточних витрат на виробництво (собівартість продукції), є:

- а) показник ефективності застосовуваних ресурсів;
- б) показник ефективності споживаних ресурсів;
- в) показник частки приросту продукції за рахунок інтенсифікації виробництва.

8. Що розуміють під точкою безбитковості?

- а) це мінімальний обсяг діяльності підприємства, за якого сума отриманого доходу дорівнює сумі поточних витрат;
- б) обсяг діяльності, що забезпечує отримання мінімального прибутку на вкладений капітал;
- в) обсяг діяльності, що забезпечує отримання граничного доходу.

9. Що означає поняття «Самоокупність»?

- а) рівень господарювання, що забезпечує мінімальну рентабельність;
- б) умови, за яких досягається можливість отримання прибутку у розмірі достатньому для нормального виробничого і соціального розвитку;
- в) умови, за яких підприємство з отриманої виручки від реалізації продукції відшкодовує поточні експлуатаційні витрати.

10. Що розуміють під ліквідністю підприємства?

- а) підприємство знаходиться у стані банкрутства, швидкої ліквідації;
- б) спроможність підприємства оперативного перетворити свої активи у сплачені засоби для оплати поточних зобов'язань;
- в) спроможність підприємства перетворити свої активи у платіжні засоби для ліквідації заборгованості з заробітної плати та довготермінових зобов'язань.

11. Коефіцієнт термінової ліквідності – це відношення:

- а) оборотних активів високої ліквідності до поточних зобов'язань;
- б) чистого прибутку до власного капіталу;
- в) валового прибутку до загальної суми боргових зобов'язань.

12. Що характеризує показник заборгованості підприємства?

- а) знаходження підприємства у стані підвищеного фінансового ризику;
- б) неспроможність підприємства покрити свої боргові зобов'язання перед кредиторами;
- в) ступінь покриття активів підприємства за рахунок боргів.

13. Середній період оплати дебіторської заборгованості покупцями продукції – це:

- а) відношення дебіторської заборгованості до обсягу кредиторської заборгованості;
- б) відношення дебіторської заборгованості до обсягу продаж за розрахунковий період;
- в) відношення добутку дебіторської заборгованості та кількості календарних днів у розрахунковому періоді до обсягу продаж за розрахунковий період.

14. Фінансові результати підприємства відображають:

- а) рівень досягнення місії підприємства;
- б) рівень соціального розвитку колективу;
- в) рівень впровадження досягнень НТП.

15. Основним показником фінансової діяльності підприємства є:

- а) технічна озброєність;
- б) дохід;
- в) питома вага пасивних виробничих засобів.

16. Валовий прибуток – це:

- а) різниця між обсягом прибутку звітного та базового року;
- б) співвідношення активної і пасивної частини виробничих засобів;
- в) економічний результат діяльності суб'єктів господарювання (різниця між чистою виручкою та виробничою собівартістю).

17. Під чистою виручкою підприємства розуміють:

- а) різновид кінцевого результату, що визначається вирахуванням із загальної виручки від реалізації продукції наданих знижок, повернення проданих товарів, податку на додану вартість, акцизного збору;
- б) фінансовий результат від операційної діяльності;
- в) результат отриманий від зміни форми організації виробництва.

18. Операційний прибуток – це:

- а) результат взаємодії науки і виробництва;
- б) фінансовий результат від операційної діяльності (валовий дохід мінус операційні витрати плюс інші операційні доходи);
- в) фінансовий результат за мінусом дебіторської заборгованості.

19. Прибуток від звичайної діяльності після оподаткування – це:

- а) алгебраїчна сума прибутку від звичайної діяльності та податків з надзвичайного прибутку;
- б) загальна сума платника податку;
- в) різниця між прибутком від звичайної діяльності до оподаткування та сумою податків на прибуток.

20. Звичайна діяльність підприємства – це:

- а) діяльність, пов'язана з випуском основної продукції підприємства;
- б) діяльність, спрямована на розвиток трудового колективу;
- в) діяльність, спрямована на захист навколишнього середовища.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад

Розрахувати показники рентабельності фірми за даними таблиці:

Асортимент	Річний обсяг реалізації, т	Відпускна ціна,* грн	Повна собівартість,* грн	Вага виробу, кг
Виріб А	75	250,60	200,75	0,9
Виріб Б	64	270,80	210,55	1,0
Виріб В	38	170,40	150,15	0,5
Виріб Г	12	110,20	90,30	0,2

* ціни умовні.

Середньорічна вартість основних виробничих засобів – 15,545 млн грн і нормованих оборотних засобів – 2010,5 тис. грн.

Розв'язання:

1. Рентабельність окремих виробів обчислюємо за формулою:

$$P_s = \frac{C_i - C_i}{C_i} \cdot 100\%$$

Рентабельність виробу А:

$$P_s = \frac{250,60 - 200,75}{200,75} \cdot 100 = 24,83 \%$$

Рентабельність виробу Б:

$$P_s = \frac{270,80 - 210,55}{210,55} \cdot 100 = 28,62 \%$$

Рентабельність виробу В:

$$P_s = \frac{170,40 - 150,15}{150,15} \cdot 100 = 13,49 \%$$

Рентабельність виробу Г:

$$P_s = \frac{110,20 - 90,30}{90,30} \cdot 100 = 22,04 \%$$

2. Для обчислення рентабельності продукції фірми слід розрахувати виручку від реалізації продукції (V_p) і собівартість реалізованої продукції (C_p):

$$V_p = C_p \cdot N_i$$

$$V_p = 250,60 \cdot 75 + 270,80 \cdot 64 + 170,40 \cdot 38 + 110,20 \cdot 12 = 43923,8 \text{ (тис. грн).}$$

3. Собівартість реалізованої продукції:

$$C_p = C_n \cdot N_i$$

$$C_p = 200,75 \cdot 75 + 210,55 \cdot 64 + 150,15 \cdot 38 + 90,30 \cdot 12 = 35320,75 \text{ (тис. грн).}$$

4. Прибуток від реалізації продукції:

$$P_p = B_p - C_p$$

$$P_p = 43923,8 - 35320,75 = 8603,05 \text{ (тис. грн).}$$

5. Рентабельність продукції:

$$P_{\text{пр}} = \frac{P_p}{C_p} \cdot 100 \%$$

$$P_{\text{пр}} = \frac{8603,05}{35320,75} \cdot 100 \% = 24,36 \%$$

6. Загальна рентабельність виробництва:

$$P_{\text{вир}} = \frac{P_p}{B_{\text{оз}} + B_{\text{об.з}}} \cdot 100 \%$$

$$P_{\text{вир}} = \frac{8603,05}{15545 + 2010,5} \cdot 100 \% = 49 \%$$

Відповідь: рентабельність продукції складає 24,36 %, рентабельність виробництва 49 %.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Виробнича собівартість фрезерного верстата за звітний рік склала 9010 + № студента за журналом, грн. Витрати з реалізації верстата становлять 5 % виробничої собівартості. Відпускна ціна верстата 11820 + № студента за журналом, грн. За рахунок зміни деяких деталей передбачається у плановому році зменшити виробничу собівартість на 2,1 %. Визначити зміну рентабельності виробництва фрезерного верстата.

Задача 2

На основі вихідних даних розрахуйте обсяг реалізованої продукції, її собівартість і суму прибутку. Залишок готової продукції на складі, товарів відвантажених, але не оплачених і товарів на зберіганні у покупців на початок року склав 745 тис. грн, собівартістю на суму 625 тис. грн. Випуск товарної продукції в плановому періоді дорівнював 21575 тис. грн, собівартістю

18952 тис. грн. Залишок готової продукції на складі і товарів відвантажених, але не оплачених на кінець року – 458 тис. грн, собівартістю – 376 тис. грн.

Задача 3

Розрахувати показники рентабельності підприємства за наведеними даними

Показники	
Обсяг випуску продукції, шт.	120000
Гуртова ціна за одиницю продукції, грн	24
Собівартість одиниці продукції, грн	20
Прибуток від реалізації продукції підсобного господарства, грн	4000
Збитки від позареалізаційних операцій, грн	2000
Середньорічна вартість, грн	
– основних засобів	122000
– нормативних оборотних засобів, грн	38000
– ставка податку на прибуток, %	18

Задача 4

Порівняйте рентабельність продукції за три квартали на основі таких даних:

Показник	Одиниці виміру	Квартал року		
		I	II	III
Кількість випущених виробів	шт.	1500	2000	1800
Ціна одного виробу	грн	60	60	60
Собівартість одного виробу	грн	50	52	48

Задача 5

Планові показники виробів А і Б становлять:

Показники	А	Б
Випуск і реалізація продукції, шт.	950	600
Ціна одного виробу, тис. грн	125	65
Собівартість виробу, тис. грн	100	50

Протягом року підприємство досягло зниження собівартості продукції виробу А на 5 %, виробу Б – на 2,5 %. Оптова ціна залишилась без змін.

Визначте, як змінилась фактична рентабельність продукції порівняно з плановою всіх виробів.

Задача 6

Визначте рівень рентабельності продукції і показники рентабельності виробництва, якщо план випуску продукції складає 12050 шт., повна собівартість одиниці продукції – 92 грн, оптова ціна – 110 грн, середньорічна вартість виробничих засобів – 2532 тис грн, податок на прибуток – 20%.

Задача 7

У таблиці наведений план реалізації продукції підприємством.

Виріб	Ціна за одиницю, грн	Собівартість виробу, грн	План реалізації за варіантами, од.			
			I	II	III	IV
A	240	159	2500	45200	6580	7240
B	300	265	5555	32500	4250	6210
B	470	403	10150	65320	7940	3685

Від реалізації продукції підсобного сільського господарства підприємства планується одержати 25 тис. грн прибутку, від реалізації виробів широкого вжитку із відходів виробництва 15 тис. грн. В плановому році буде сплачено у державний бюджет податку на суму 252 тис. грн, а також погашено проценти за кредит у сумі 42 тис. грн. Визначте суму прибутку від реалізації продукції, прибутку після оподаткування, прибутку, який підлягає розподілу на підприємстві.

Задача 8

Визначте рівень рентабельності продукції і показники рентабельності виробництва, якщо план випуску продукції складає 12050 шт., повна собівартість одиниці продукції – 92 грн, оптова ціна – 110 грн, середньорічна вартість виробничих засобів – 2532 тис грн, податок на прибуток – 20%.

Задача 9

Розрахуйте величину фонду споживання підприємства, виходячи з даних. Підприємством одержаний прибуток від реалізації продукції в сумі 565 тис. грн, продано основних засобів, що не були здійснені у виробництві, на суму 65 тис. грн, сплачено штрафів іншим підприємствам за порушення термінів поставок продукції в сумі 8,3 тис. грн, сплачено податок на прибуток за ставкою 20%, сплачено проценти за банківський кредит в сумі 38 тис. грн, фонд нагромадження підприємства становить 88 тис. грн.

Задача 10

Проаналізуйте рівень прибутковості підприємства, якщо загальний обсяг інвестицій підприємства склав 1980 тис. грн, сума одержаного за рік прибутку дорівнює 125 тис. грн, в тому числі нарахована сума податку в розмірі 25 тис. грн. Сума активів підприємства складає 2534 тис. грн. Процент за державними облігаціями дорівнює 10%, процентна ставка за довгостроковими кредитами – 22%.

Задача 11

Доход підприємства в звітному році становив 400 тис. грн. Рентабельність операційних витрат дорівнює 15 %. Як зміниться рентабельність за умови незмінності суми операційних витрат, якщо наступного року чистий дохід збільшиться на 6 %?

Задача 12

Розрахуйте показники рентабельності підприємства за даними таблиці.

Показники	Розмір
Обсяг випуску продукції, од.	8000
Оптова ціна за одиницю продукції, грн	65
Собівартість одиниці продукції, грн	48
Прибуток від реалізації продукції підсобного господарства, грн	3850
Збитки від позареалізаційних операцій, грн	1845
Середньорічна вартість основних засобів, грн.	195000
Середньорічна вартість нормованих оборотних засобів, грн	45600
Ставка податку на прибуток, %	18

Задача 13

Визначити мінімальний обсяг реалізованої продукції, який забезпечує початок дохідності (беззбитковий обсяг), якщо відомо, що виручка від реалізації продукції складає 18750 тис. грн, собівартість продукції – 16380 тис. грн, у тому числі: умовно-постійні витрати – 3460 тис. грн, умовно-змінні витрати – 12920 тис. грн.

Задача 14

Підприємство має намір виготовлювати нову продукцію за ціною 15,97 грн за одиницю. Річна сума умовно-постійних витрат підприємства складає 9,9 тис. грн. Рівень змінних витрат на одиницю продукції складає 60% від її ціни. Визначити мінімальний обсяг реалізації продукції, що забезпечує початок дохідності підприємства.

Тема 13. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТА АНТИКРИЗОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

План

1. Структурні елементи і схема організації економічної безпеки.
2. Методологія оцінки рівня економічної безпеки.
3. Аналіз і оцінка досягнутого рівня економічної безпеки.
4. Принципи організації та ключові завдання і служби безпеки фірми.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Яка функціональна складова ЕБП забезпечує фізичну безпеку працівників фірми?

- а) політико-правова;
- б) інтелектуальна та кадрова;
- в) силова;

г) інформаційна.

2. Що належить до зовнішніх негативних дій?

- а) малоефективна ринкова стратегія;
- б) цінова та інші форми конкуренції;
- в) страйки;
- г) спекулятивні операції на ринку цінних паперів.

3. Залежно від суб'єктної обумовленості фактори негативного впливу на економічну безпеку поділяються на:

- а) об'єктивні та суб'єктивні;
- б) свідомі та несвідомі;
- в) прямі та опосередковані;
- г) закономірні та випадкові.

4. Скільки функціональних цілей має ЕБП?

- а) 7;
- б) 8;
- в) 9;
- г) 12.

5. Який із зазначених заходів є завершальним у алгоритмі заходів щодо забезпечення необхідного рівня ЕБП?

- а) оцінка ефективності вжитих заходів з точки зору нейтралізації негативних впливів за кожною складовою ЕБП;
- б) опрацювання рекомендацій щодо усунення існуючих негативних впливів на ЕБП та запобігання можливим таким впливам;
- в) фіксація здійснених превентивних заходів з попередження негативних впливів за всіма складовими ЕБП;
- г) оцінка вартості кожного з пропонованих заходів щодо усунення негативних впливів на рівень ЕБП та визначення відповідальних за їх реалізацію.

6. Захист від промислового шпіонажу є одним з напрямів діяльності якого виду діяльності служб підприємства, спрямованих на забезпечення ЕБП?

- а) забезпечення фізичної та моральної безпеки співробітників фірми;
- б) забезпечення безпеки майна та капіталів підприємства;
- в) безпечність інформаційного середовища фірми;
- г) забезпечення сприятливого зовнішнього середовища.

7. Що належить до причин виникнення зовнішніх негативних впливів?

- а) зіткнення інтересів суспільних груп населення з економічних, національних, релігійних мотивів;
- б) військові конфлікти;

- в) ембарго, блокада;
- г) всі відповіді є правильними.

8. Визначте перший етап алгоритму проведення функціонального аналізу заходів щодо забезпечення необхідного рівня ЕБП:

- а) визначення структури негативних впливів зафункціональними складовими ЕБП, розподіл об'єктивних та суб'єктивних негативних впливів;
- б) фіксація здійснених превентивних заходів з попередження негативних впливів за всіма складовими ЕБП;
- в) оцінка ефективності вжитих заходів з точки зору нейтралізації негативних впливів за кожною складовою ЕБП;
- г) визначення причин недостатньої ефективності заходів, здійснених для подолання вже наявних та можливих негативних впливів на ЕБП.

Тема 14. РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ І САНАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ

План

1. Форми і види реструктуризації; порядок, концепція та варіанти реструктуризації;
2. Реалізація та оцінка ефективності проектів реструктуризації;
3. Загальна характеристика санації; структурні елементи санації.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Санація підприємства – це:

- а) надання підприємству зовнішньої фінансової допомоги;
- б) сукупність усіх заходів, здатних підприємство фінансово оздоровити;
- в) те саме, що й реструктуризація;
- г) система заходів фінансового характеру.

2. Який з типів санаційних заходів вказано неправильно?

- а) соціальні;
- б) організаційно-правові;
- в) виробничо-технічні;
- г) екологічні;
- д) фінансово-економічні.

3. Зниження собівартості є метою якого типу заходів?

- а) екологічних;
- б) фінансово-економічних;
- в) виробничо-технічних;
- г) організаційно-правових;
- д) соціальних.

4. Однією з цілей фінансово-економічних заходів санації є:

- а) поліпшення структури оборотного капіталу;
- б) вдосконалення асортименту продукції;
- в) фінансування системи перепідготовки кадрів;
- г) підвищення якості менеджменту.

5. Виділіть три функціональні блоки процесу організації фінансової санації:

- а) розробка санаційної концепції та плану санації;
- б) формування та аналіз проблеми;
- в) проведення санаційного аудиту;
- г) менеджмент санації.

6. Санація здійснюється в ході провадження справи про банкрутство. Хто має право розробляти план санації?

- а) аудиторські фірми;
- б) внутрішні служби контролінгу підприємства;
- в) консалтингові фірми;
- г) призначений господарським судом керуючий санацією.

7. Об'єктом управління в оперативній сфері менеджменту санації є:

- а) ліквідність;
- б) прибутковість;
- в) конкурентоспроможність;
- г) ділова активність.

8. Розрізняють такі основні форми реструктуризації:

- а) реструктуризація активів;
- б) приватизація;
- в) фінансова реструктуризація;
- г) реструктуризація виробництва;
- д) корпоративна реструктуризація (реорганізація).

9. Визначте вид реорганізації підприємства, якщо всі майнові права та обов'язки кількох юридичних осіб концентруються на балансі підприємства, що вже функціонує на момент прийняття рішення про реорганізацію:

- а) приєднання;
- б) горизонтальне злиття;
- в) вертикальне злиття;
- г) поглинання.

10. Спосіб реорганізації, коли юридична особа припиняє свою діяльність, а на її базі створюються кілька нових підприємств, оформлених у вигляді самостійних юридичних осіб:

- а) поділ;
- б) виділення;

- в) перетворення;
- г) поглинання із збереженням статусу юридичної особи.

Тема 15. БАНКРУТСТВО І ЛІКВІДАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ

План

1. Поняття банкрутства та причини його виникнення.
2. Процедура визначення боржника банкрутом.
3. Ліквідація збанкрутілих підприємств.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. З економічної точки зору банкрутство – це:

- а) неспроможність суб'єкта продовжувати свою підприємницьку діяльність внаслідок її економічної нерентабельності, безприбутковості;
- б) явище, коли вимоги кредиторів будуть пред'явлені у визначені для цього терміни, але майна суб'єкта – активів у ліквідній формі – не вистачить для їх задоволення;
- в) майнові правовідносини банкрутства, здійснення яких у встановленому законом порядку може призвести до ліквідації суб'єкта підприємництва;
- г) відповіді а) та б) правильні;
- д) жодна з відповідей неправильна.

2. Суб'єктами банкрутства (банкрутами) чинний Закон визнає:

- а) лише юридичних осіб;
- б) лише фізичних осіб;
- в) юридичних та фізичних осіб, що є суб'єктами підприємницької діяльності;
- г) правильними є відповіді а) та б).

3. Відмінність боржника і банкрута полягає в тому, що:

- а) немає жодної принципової різниці, це лише питання використовуваної термінології;
- б) банкрутом суб'єкт визнається лише після відповідного рішення суду, а боржником на всіх стадіях провадження справи банкрутства;
- в) боржником суб'єкт визнається після рішення суду, а банкрутом може оголосити сам себе самостійно.

4. Банкрут – це суб'єкт підприємницької діяльності:

- а) неспроможність якого відновити свою платоспроможність і виконати свої грошові зобов'язання визнана судом;
- б) неспроможність якого відновити свою платоспроможність і виконати свої грошові зобов'язання оголошується згідно з рішенням наглядової ради;
- в) неспроможність якого відновити свою платоспроможність і виконати свої грошові зобов'язання визначається його кредиторами.

5. Банкрутом не може бути:

- а) відокремлений структурний підрозділ юридичної особи;
- б) філія, представництво, відділення;
- в) фізична особа, зареєстрована як приватний підприємець;
- г) відповіді а) та г) правильні;
- д) відповіді а) та б) правильні.

6. Навмисне приховування факту стійкої фінансової неспроможності через подання недостовірних даних, якщо це завдало матеріальних збитків кредиторам, називають:

- а) навмисним банкрутством;
- б) прихованим банкрутством;
- в) фіктивним банкрутством.

7. Факт приховування банкрутства визначається:

- а) наданням кредитору неправдивих даних про фінансовий стан неплатоспроможного боржника;
- б) підробкою фінансової звітності, яка може свідчити про банкрутство;
- в) причинним зв'язком між наданням таких даних та збитками, що їх зазнав кредитор;
- г) правильними є відповіді а) та в).

8. Навмисне доведення суб'єкта підприємницької діяльності до стійкої фінансової неплатоспроможності шляхом здійснення власником або посадовою особою підприємства з корисливих мотивів протиправних дій або шляхом невиконання чи неналежного виконання службових обов'язків, що завдало істотної шкоди державним чи громадським інтересам або законним правам власників та кредиторів, називається:

- а) навмисним банкрутством;
- б) прихованим банкрутством;
- в) фіктивним банкрутством.

IV. МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО НАПИСАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

При оформленні роботи студент повинен керуватися нормативно-технічними документами, які містять вимоги державного стандарту України щодо оформлення.

Загальними вимогами до курсової роботи є: чіткість і логічна послідовність викладення матеріалу, переконливість аргументації, стислість, конкретність і точність формулювань, конкретність викладення результатів роботи.

Студенти готують роботу засобами текстового редактора Word і друкують його на стандартних аркушах формату А4 (210x297 мм). Поля сторінки: верхнє і нижнє – 2,0 см, лівє – 3 см, правє – 1,5 см. Шаблон – нормальний (Normal). Основний текст набирають шрифтом (Times New Roman) нормального накреслення (Normal) розміром 14 pt з міжрядковим інтервалом 1,5 (28-30 рядків на одній сторінці для рукописного варіанта).

Назви розділів і підрозділів повинні бути стислими, відповідати змісту і можуть виділятися жирним шрифтом. Переноси слів у заголовках не допускаються. Наприкінці заголовка крапка не ставиться.

Заголовок відокремлюється від подальшого тексту додатковим (порожнім) рядком. Не допускаються так звані «висячі» заголовки, тобто запис заголовка на останньому рядку сторінки і перенесення наступного за заголовком тексту на іншу сторінку.

Текстова частина курсової роботи повинна містити:

ТИТУЛЬНИЙ АРКУШ;

ЛИСТ ЗАВДАННЯ НА КУРСОВУ РОБОТУ;

ЗМІСТ;

ВСТУП;

РОЗДІЛ 1;

1.1 Підрозділ;

1.2 Підрозділ;

...;

РОЗДІЛ 2;

2.1 Підрозділ;

2.2 Підрозділ;

...;

РОЗДІЛ 3;

3.1 Підрозділ;

3.2 Підрозділ;

...;

ВИСНОВКИ;

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ;

ДОДАТКИ (якщо необхідно).

У кінці курсової роботи можуть бути додатки (один або декілька).

Титульний аркуш має єдину форму і реквізити і оформляється згідно з встановленим зразком (див. додаток А).

Першою сторінкою є титульний аркуш, який підлягає загальній нумерації сторінок курсової роботи.

У «ЗМІСТІ» послідовно перелічують усі частини курсової роботи: вступ, основну частину, висновки, список літератури, додатки. Проти кожної назви відповідної частини зазначається номер сторінки, з якої вона починається, що полегшує пошук необхідного розділу.

У «ВСТУПІ» необхідно довести актуальність досліджуваної проблеми з точки зору її теоретичного та прикладного значень. Треба чітко сформулювати предмет дослідження, основну мету роботи, описати основні завдання, вирішення яких дозволить досягти поставленої у роботі мети. Крім того, доцільно зазначити галузі народного господарства або окремі підприємства, для яких досліджувана проблема є особливо актуальною.

«РОЗДІЛ 1» являє собою теоретичну частину згідно з тематикою КР. У цьому розділі необхідно висвітлити суть основних економічних категорій з досліджуваної проблеми, побудову економічних показників та моделей. Обов'язковим елементом цієї частини є наявність дискусійних питань з основних напрямів теоретичних узагальнень. Їх дослідження передбачає викладення різних точок зору, що є в літературі, їх обґрунтування і формування власної точки зору автора. Для якісної підготовки даної частини курсової роботи потрібно глибоко опрацювати основні літературні джерела, особливу увагу звернути на роботи класиків, монографії, статті у наукових журналах останніх років видання.

«РОЗДІЛ 2» – це теоретико-аналітична частина. У даному розділі доцільно обґрунтувати і сформулювати чинники, що впливають на предмет дослідження. За можливості навести статистичні дані, що містяться у статистичних збірниках, періодичних виданнях, провести аналітичні узагальнення, виявити причини існуючого стану досліджуваних процесів, зробити прогнозовані передбачення, підкріпити дослідження графічним матеріалом. Отримані аналітичні результати необхідно пов'язати з особливостями їх вияву на рівні підприємства, вивчити форми бухгалтерської і статистичної звітностей, описати інформаційну базу досліджуваних показників, навести блок-схеми взаємозв'язків при їх аналізі та плануванні. За можливості слід навести основні методики планування досліджуваних показників, описати умови їх застосування на практиці, виявити методичні недоліки. У пропозиційній частині повинні міститися обґрунтування можливих напрямків вирішення досліджуваної проблеми, пропозиції автора щодо удосконалення методичних підходів до аналізу та планування показників діяльності підприємств, реалізації ринку ефективності використання ресурсів та витрат.

«РОЗДІЛ 3» – аналітична частина курсової роботи, в якій запропоновані методичні розроблення мають бути підкріплені імітаційними розрахунками, що підтверджують правильність обґрунтованих пропозицій та організаційно-технічними заходами щодо реалізації основних пропозицій автора роботи на прикладі існуючого або уявного підприємства.

Кожен з розділів повинен містити мінімум 2 підрозділи, весь матеріал повинен супроводжуватися необхідними ілюстраціями (рисуноками, графіками, таблицями), достатніми для якості і повноти викладення матеріалу за темою. Взагалі, розглянуті три розділи повинні: містити по тексту не менше 5 ілюстрацій з обраної теми; становити 30 – 35 сторінок машинописного тексту, або 35 – 40 рукописних.

«ВИСНОВКИ» повинні містити основні підсумки по всьому матеріалу курсової роботи. Тут, у сконцентрованому вигляді мають бути подані результати теоретичних та аналітичних досліджень, пропозиційні узагальнення та висновки.

Висновки рекомендується формулювати ретельно і точно, не перевантажуючи їх поясненнями і частковостями. Обґрунтування висновків має міститися у попередніх розділах роботи.

Пропозиції і рекомендації щодо практичного застосування висновків виправдовують себе лише у разі їх перспективності. Через це необхідно враховувати не лише існуючі умови господарювання підприємства, але й ті зміни, що повинні відбутися в економіці найближчим часом.

Пропозиції можуть мати як позитивний, так і негативний характер, наприклад, відмови від чинної системи управління або методик планування окремих показників.

Висуваючи ті чи інші пропозиції, потрібно визначити їх потенційну ефективність. При цьому позитивний результат треба порівнювати з витратами, які забезпечують отримання даного результату. Не слід забувати і про можливість побічного ефекту. Наприклад, удосконалення технологій виробництва може скоротити рівень витрат на оплату праці, що залежать від чисельності працюючих.

Крім цього, позитивний результат пропозицій може мати неекономічний вияв. Так, збільшення обсягу виробництва на підприємствах супроводжується зростанням робочих місць, зменшенням безробіття у регіоні. У таких випадках розрахунок економічного ефекту повинен супроводжуватися обґрунтуванням політичного, психологічного, соціального, економічного ефектів і т. ін. Прямі зіставлення витрат з ефектами при цьому неможливі, оскільки вони не мають єдиних кількісних показників виміру.

Під час написання тексту курсової роботи треба обов'язково посилатися на використані джерела. Посилання надаються у квадратних дужках. Наприклад, [3], [10, 12] або [5-7].

«СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ» повинен бути поданий загальним списком в алфавітному порядку у кінці роботи після висновку. Спочатку повинні бути подані джерела, що написані українською та російською мовами, далі назви іноземними мовами, якщо такі є. Якщо при написанні курсової роботи був використаний Інтернет, то також треба навести відповідні Інтернет-адреси із зазначенням назв посилань на веб-сторінках. Бібліографічне описання використаних джерел наводиться згідно ПРАВИЛ ОФОРМЛЕННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ (див. зразок).

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

Посилання на книги (один, два або три автори):

Кальченко А.Г. Основи логістики: Навч. посібник. – К.: Товариство «Знання», 1999. – 135 с.

Мокий М.С., Скамай Л.Г., Трубочкина М.И. Экономика предприятия: Учебное пособие / Под ред. проф. М.Г. Лапусты. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 264 с.

Чотири автори:

Економічний аналіз / Л.А. Пономаренко, Л.А. Ардан, П.П. Пирогов, Е.Т. Грибов / За ред. Б.Б. Тимохіна. – К.: Техніка, 1985. – 156 с.

П'ять і більше авторів:

Риски в современном бизнесе / Грабовий П.Г., Петрова С.Н., Полтавцев С.И. и др. – М.: Изд-во «Аланс», 1994. – 200 с.

Посилання на статті, опубліковані в журналі:

Батищев В. Методи нарахування амортизації: вибір повинен бути усвідомленим // Бухгалтерія. – 2001. – № 30 (445). – С. 127-132.

Посилання, узяті з Інтернету:

<http://www.cnews.ru/2001/tend>– Тенденції розвитку.

За текстом курсової роботи повинно бути наведено не менше 80 % посилань від загальної кількості літературних джерел. Взагалі, у «СПИСКУ ЛІТЕРАТУРИ» повинно бути наведено близько 30 літературних джерел, які студент має переглянути для належного розкриття своєї теми курсової роботи.

У «ДОДАТКАХ» наводиться той матеріал, що не доречно наводити за текстом курсової роботи. Це можуть бути допоміжні матеріали, розрахунки, авторські посвідчення та патенти, копії графіків і таблиць, встановлені форми звітності підприємств. Додатки розміщують у порядку згадування їх у тексті.

Кожний додаток слід починати із нової сторінки із зазначенням зверху посередині сторінки слова «Додаток». Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Ѓ, Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ь, наприклад: «Додаток А», «Додаток Б». На всі додатки повинні бути посилання в тексті.

Якщо додатки оформлюють на кількох сторінках, кожен такий додаток повинен починатися з нової сторінки. Додаток повинен мати заголовок, надрукований угорі з першої великої симетрично відносно тексту сторінки. Текст кожного додатка за необхідності може бути поділений на розділи й підрозділи, які нумерують у межах кожного додатка. У цьому разі перед кожним номером ставлять позначення додатка (літеру) і крапку, наприклад: А.2 – другий розділ додатка А; В.3.1 – перший підрозділ третього розділу додатка В. Ілюстрації, таблиці та формули, розміщені в додатках, нумерують у межах кожного додатка, наприклад: рис. Д.1.2 – другий рисунок першого розділу додатка Д; формула (А.1) – перша формула додатка А.

Графічний матеріал, таблиці великого обсягу оформлюються у вигляді додатка до курсової роботи.

Для пояснення і доповнення тексту в роботі може використовуватися різний ілюстративний матеріал.

Ілюстрації (рисунок, схеми, графіки, діаграми) і таблиці необхідно подавати безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше або на наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці, розміщені на окремих сторінках роботи, вносять до загальної нумерації сторінок. Таблицю або рисунок, розміри якого більше формату А4, враховують як одну сторінку і розміщують у відповідних місцях після згадування у тексті або в додатках.

Всі ілюстрації нумеруються в межах розділу арабськими цифрами: Рисунок 1.1, Рисунок 2.3 тощо. Перша цифра означає номер розділу, а друга (після крапки) – номер рисунка. Ілюстрації супроводжуються – підписами і пояснюючими даними, які розміщуються разом з номером під ними (див. зразок).

Не варто оформляти посилання на ілюстрації як самостійні фрази, в яких лише повторюється те, що міститься у підписі. У тому місці, де викладається тема, пов'язана з ілюстрацією, і де читачеві треба вказати на неї, розміщують посилання у вигляді виразу в круглих дужках «(рис. 3.1)» або зворот типу: «...як це бачимо на рис. 3.1», або «... як це показано на рис. 3.1».

Ілюструють курсову роботу, виходячи з певного загального задуму, за ретельно продуманим тематичним планом, що допомагає уникнути випадкових ілюстрацій, пов'язаних із другорядними деталями тексту, запобігти невиправданним пропускам ілюстрацій до найважливіших тем. Кожна ілюстрація має відповідати тексту, а текст – ілюстрації.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ РИСУНКІВ

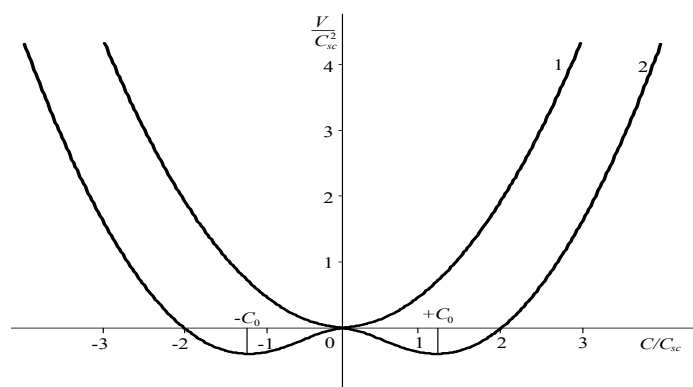

Рисунок 2.1. Назва рисунка

Найбільш наочними і простими ілюстраціями є таблиці. Кожна з них повинна мати назву, виконану малими літерами (окрім першої великої). Таблиця нумерується в межах розділу арабськими цифрами, наприклад, «Таблиця 3.1». Перша цифра означає номер розділу, а друга (після крапки) – номер таблиці.

Заголовки граф таблиці починаються з великих літер, а підзаголовки – з малих, якщо вони є продовженням заголовка, підзаголовки, які мають самостійне значення, пишуться з великої літери. У кінці заголовків і підзаголовків таблиць не ставлять крапку. На всі таблиці повинні бути посилання в тексті.

При перенесенні частини таблиці на інший аркуш (сторінку) слово «Таблиця» та її номер зазначають один раз справа над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть слова «Закінчення таблиці» і зазначають номер таблиці, наприклад, «Закінчення табл. 2.1» (див. зразок). У разі перенесення таблиці на 3 сторінки спочатку пишеться «Продовження табл. 2.1» і на останній «Закінчення табл. 2.1».

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ТАБЛИЦЬ

Таблиця 2.1

Назва таблиці

Заголовок колонки 1	Заголовок колонки 2	Заголовок колонки 3
1	2	3

Закінчення табл. 2.1

1	2	3

При використанні формул потрібно дотримуватися певних правил.

Найбільші, а також довгі та громіздкі формули, котрі мають у складі знаки суми, добутку, диференціювання, інтегрування, розміщують на окремих рядках. Це стосується також і всіх нумерованих формул. Для економії місця кілька коротких однотипних формул, відокремлених від тексту, можна подати в одному рядку, а не одну під одною. Невеликі нескладні формули, що не мають самостійного значення, вписують усередині рядків тексту.

Формули, що є в тексті, повинні бути написані чітко і розміщуватися посередині рядка. Після формули повинна стояти або кома, або крапка залежно від продовження фрази. Номер формули має подвійну нумерацію в межах розділу і проставляється в круглих дужках праворуч від неї, впритул до правого поля. Вище й нижче кожної формули повинно бути залишено по одному вільному рядку. Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів варто наводити безпосередньо під формулою в тій самій послідовності, у якій вони подані у формулі. Значення кожного символу варто давати через крапку з

кою. Перший рядок пояснення починають із слова «де» без двокрапки. При написанні математичних формул необхідно залишати пропуск між рядками формул. Індекси і показники ступенів слід робити однакових розмірів і однаково опускати або піднімати відносно лінії основного рядка.

Посилання в тексті на порядковий номер формули варто наводити в круглих дужках.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ФОРМУЛ

Приклад:

Індекс цін з кожної групи товарів складає

$$I_{ц} = \frac{Ц_p}{Ц_б}, \quad (2.16)$$

де $Ц_p$ – ціна даного товару в розрахунковому році, грн;

$Ц_б$ – ціна даного товару в базовому році, грн.

Всі літерні позначення пояснюються в тій послідовності, в якій вони входять у формулу, із зазначенням одиниці вимірювання.

Всі матеріали повинні бути зброшуровані. Курсова робота переплітається або підшивається в папку.

Тематика курсових робіт подана далі.

ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ

1. Формування ефективної податкової політики на підприємстві.
2. Цінні папери та їх роль у процесі приватизації.
3. Удосконалювання системи оплати праці на підприємстві.
4. Інноваційні процеси та їх вплив на ефективність виробництва.
5. Облік фактора часу в економічних розрахунках.
6. Інвестиційна політика підприємства.
7. Система витрат на підприємстві, аналіз їхньої структури.
8. Податкова система держави як стимулятор господарської діяльності підприємства.
9. Калькулювання собівартості продукції.
10. Планування й облік витрат підприємства.
11. Обґрунтування економічної ефективності підприємства.
12. Економічне обґрунтування виробничої програми підприємства.
13. Напрямок підвищення ефективності підприємств.
14. Оцінка фінансового стану підприємства.
15. Механізм економічної безпеки підприємства.
16. Бізнес-планування на підприємстві.
17. Антикризове управління підприємством.
18. Напрями підвищення конкурентоспроможності продукції підприємства.

19. Продуктивність праці й резерви її підвищення.
20. Тривалість виробничого циклу та її вплив на економіку підприємства.
21. Аналіз трудових ресурсів підприємства.
22. Особливості підвищення прибутковості підприємства в умовах переходу до ринку.
23. Матеріально-технічне забезпечення підприємства.
24. Резерви й фактори зниження витрат на виробництво продукції.
25. Зарубіжний досвід у калькулюванні витрат.
26. Ефективність інвестиційної діяльності.
27. Напрямки науково-технічного прогресу й оцінка їхньої реалізації на підприємстві.
28. Рентабельність підприємства й шляхи її підвищення.
29. Власні фінансові ресурси підприємства й джерела їхнього формування.
30. Банкрутство підприємства й резерви відновлення платоспроможності підприємства.
31. Позикові кошти підприємства й аналіз ефективності їхнього використання.
32. Підприємництво як форма господарювання в умовах ринкових відносин.
33. Нематеріальні ресурси підприємства: формування й оцінка.
34. Лізинг як форма відновлення технічної бази виробництва.
35. Вплив інфляції на діяльність підприємств.
36. Формування й використання виробничої потужності підприємства.
37. Проблеми відтворення в перехідний період (на прикладі України).
38. Проблеми відтворення в перехідний період (на прикладі окремих галузей або підприємств України).
39. Економічна сутність показників використання основних засобів (на прикладі підприємств).
40. Ефективність використання оборотних коштів. Проблеми перехідного періоду.
41. Стійкість розвитку економічного потенціалу України.
42. Сучасні проблеми технічного розвитку промисловості України.
43. Сучасні пріоритети в структурі української економіки.
44. Проблеми реструктуризації економіки України.
45. Досвід зарубіжних країн в управлінні реструктуризацією економіки.
46. Взаємозв'язок між окремими факторами виробництва (на прикладі галузей або підприємств України).
47. Аналіз показників продуктивності праці в галузях і підприємствах України.
48. Проблеми використання трудових факторів у галузях України.
49. Проблеми розвитку інформаційної економіки в Україні.
50. Витрати й прибуток як інструмент аналізу діяльності підприємств.
51. Використання неявних витрат в економічному аналізі підприємств.
52. Граничні витрати – інструмент прийняття економічних рішень (на конкретних прикладах).

53. Витрати й прибуток – основа ціноутворення.
54. Малі підприємства в умовах ринкової економіки.
55. Промислове виробництво й навколишнє середовище: проблеми й перспективи.
56. Зовнішньоекономічна діяльність промислових підприємств.
57. Ефективність використання основних засобів в умовах ринкової економіки.
58. Цінова політика підприємств у сучасних умовах.
59. Підприємство як основа національної економіки України.
60. Акціонерне товариство як форма приватизації.
61. Система оподаткування на підприємстві.
62. Виробнича структура підприємства та її вплив на ефективність функціонування.
63. Фактори зовнішнього оточення підприємства й їхній вплив на діяльність підприємства.
64. Виробнича потужність підприємства і його підрозділів.
65. Доход і прибуток підприємства, особливості їхнього використання.
66. Сучасні напрями науково-технічного прогресу на підприємстві.
67. Адаптація підприємства в умовах ринкових відносин.
68. Нарахування амортизації в сучасних умовах.
69. Політика ресурсозбереження на підприємстві.
70. Організація капітального ремонту й модернізація основних засобів на підприємстві.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

А

Абсолютна ефективність капітальних витрат – ефективність, яка показує загальну величину їхньої віддачі на тому чи іншому підприємстві.

Абсолютна матеріаломісткість – витрати основних видів сировини і матеріалів за абсолютними значеннями на фізичну одиницю виготовленої продукції.

Абсолютний рівень якості – показники якості без їх порівняння з відповідними показниками аналогічних виробів.

Автоматизація виробництва – застосування технічних заходів і систем управління, які вивільнюють людину частково або повністю від безпосередньої участі у виробництві.

Авторське право – складова частина національного цивільного і міжнародною права, яка визначає та регулює права авторів, їх виключне право на відтворення, публікацію та продаж змісту і форми наукового чи художнього твору.

Адаптаційна (прогресивна) реструктуризація – реструктуризація, яка використовується при відсутності кризи, або при появі негативних тенденцій з метою їх подолання та адаптації підприємства до нових ринкових умов.

Акордна оплата – різновидність прямої відрядної оплати праці, яку встановлюють не за відпрацьований час, а за обсяг виконаної роботи.

Активи – все, чим володіє підприємство і що йому належить: оборотний капітал, основний капітал, нематеріальні активи.

Активи нематеріальні – засоби, що не мають фізичної відчутної форми, але дають підприємству доход. Це, як правило, різні права підприємств, наприклад, патенти, товарні знаки, торгові марки, авторські права, ліцензії тощо.

Активні основні засоби – устаткування – машини. Обладнання, тобто ті елементи, що беруть безпосередньо участь у процесі виробництва.

Акцизний збір – непрямий податок, що включається до ціни товарів.

Акції – цінний папір, який засвідчує участь його власника у капіталі акціонерного товариства і дає право на одержання певної частини щорічного прибутку у вигляді дивідендів.

Акціонер – власник акцій акціонерного товариства, компанії, підприємства.

Акціонерне товариство – організаційна форма підприємств, що є загальною власністю деяких осіб, які володіють його акціями. Бувають відкритого (акції купуються і продаються вільно) і закритого типу (акції розповсюджуються серед обмеженого кола осіб).

Альтернативні ціни – ціни, які забезпечують максимально можливий прибуток.

Амортизація основних засобів – відшкодування зношування основних засобів, пов'язане з поступовим перенесенням їхньої вартості на новостворену продукцію або послуги.

Апарат управління – структурний підрозділ галузі, підприємства, об'єднання тощо, який забезпечує оптимальне функціонування виробництва.

Арбітражний суд – спеціальний судовий орган для розв'язання майнових фінансових спорів за участю відповідальних представників підприємств під керівництвом арбітра.

Асортимент продукції – склад і співвідношення окремих видів виробів у випуску продуктів підприємства.

Асоціація – союз, об'єднання самоврядна (недержавна) організація, яка об'єднує на засадах відкритої участі та добровільності суб'єктів підприємницької діяльності.

Аудит – вид підприємницької діяльності, що являє собою систему послуг підприємствам для перевірки фінансової звітності та правильності відображення в ній результатів фінансово-господарської діяльності.

Б

Баланс – система взаємопов'язаних показників, яка характеризує будь-яке явище або процес шляхом співставлення його окремих сторін, різниця між доходами та витратами.

Баланс робочого часу – фактично відпрацьований час працівниками підприємства (за зміну, добу, місяць, рік).

Балансова вартість – оцінка основних засобів та оборотних засобів, яка зазначена в бухгалтерському балансі.

Банки – фінансові підприємства, які здійснюють функції кредитування та розрахунків, залучення ресурсів на свої рахунки.

Банківський кредит – передача банками певним фізичним і юридичним особам на встановлений кредитним договором термін грошей та умовою їх повернення і сплатою певного проценту за користування ними.

Банкрутство – неспроможність боржника (підприємства, компанії, банку) виконати свої боргові зобов'язання, внаслідок чого він втрачає право самостійно управляти та розпоряджатися своїм майном, яке переходить до ліквідаторів – спеціально призначених осіб.

Бартерна торгівля – прямий обмін одного товару на інший, який здійснюється без залучення грошових розрахунків.

Бізнес – економічна діяльність, спрямована на отримання прибутку.

Бізнес-план – короткий виклад цілей, шляхів і засобів забезпечення виробництва (послуги) на даному підприємстві. Використовується також для обґрунтування інвестицій та залучення інвесторів.

Біржа – організаційно оформлений, регулярно функціонуючий ринок, на якому здійснюється торгівля цінними паперами (фондова біржа) або оптова торгівля товарами за стандартними зразками (товарна біржа).

Біржова ціна – ціна на товари, що реалізуються у порядку біржової торгівлі.

Брак виробничий – вироби, напівфабрикати, заготовки тощо, які не відповідають через свої низькі якості встановленим стандартам, технічним вимогам та ін.

В

Валовий оборот – загальний обсяг продукції, робіт, що виготовлені на підприємстві всіма його підрозділами, незалежно від призначення за певний період.

Валова продукція – це вартість усієї продукції підприємства незалежно від ступеня її готовності.

Валовий прибуток – частина валового доходу підприємства, що залишається в нього за вирахуванням всіх витрат.

Валовий дохід – новостворена працею вартість, яка включає заробітну плату та чистий дохід, визначається як різниця між виручкою від реалізації продуктів і матеріальними затратами на їх виробництво.

Відносний рівень якості – визначається шляхом співставлення абсолютних показників якості продукції з відповідними показниками аналогічних кращих зразків.

Відновна вартість основних засобів – вартість повного відтворення основних засобів у сучасних умовах виробництва і діючих цінах.

Відрядна оплата праці – оплата праці робітників за кількість і якість виготовленої ними продукції, виконаної роботи або наданих послуг. Проводиться за нормами й розцінками, установленними на підставі розряду працівників.

Відпрацьований час – тривалість фактичної зайнятості працівників на роботі. Основними одиницями виміру відпрацьованого часу є людино-день і людино-година.

Відрядна заробітна плата – форма заробітної плати, встановлюється згідно з кількістю виробленого продукту, кількістю трудових операцій.

Відходи виробництва – залишки сировини, матеріалів, напівфабрикатів, палива, що утворились у процесі виробництва і які частково або повністю втратили споживні якості вихідних матеріалів.

Вибуття основних засобів – списання основних засобів внаслідок їх повного значення, стихійного лиха або аварії, недостачі під час проведеної інвентаризації тощо, відбувається також в результаті безоплатної передачі їх іншим підприємствам, організаціям, установам або реалізації на сторону.

Випереджаюча реструктуризація – реструктуризація, яка має місце в успішних компаніях, які передбачають можливість зміни умов функціонування та прагнуть підсилити свої ключові компетенції та конкурентні переваги.

Виробнича потужність – максимально можливий випуск продукції підприємством за певний час (зміну, добу, місяць, рік) у встановленій номенклатурі та асортименті при повному завантаженні обладнання і виробничих площ.

Виробіток – кількість продукції, що вироблена за одиницю часу.

Виробництво – процес, в якому взаємодіють робоча сила, засоби і предмети праці з метою створення продукції, виконання певних робіт або надання послуг.

Виробнича програма – система адресних завдань з виробництва і доставки продукції споживачам у розгорнутій номенклатурі, асортименті, відповідної якості та у встановлені терміни згідно з договорами поставок.

Виробничий процес – сукупність окремих процесів праці, спрямованих на перетворення сировини та матеріалів у готову продукцію.

Виробничі запаси – сукупність усіх матеріальних ресурсів, якими володіє підприємство, і які ще не задіяні у процесі виробництва.

Виробничі інвестиції – вкладання капіталу у різні сфери діяльності та галузі економіки з метою створення нових та оновлення існуючих основних засобів.

Виробничі ресурси – економічні ресурси, які використовуються у процесі виробництва.

Виробничі засоби – частина засобів підприємства, що включає продуктивні засоби і засоби обігу.

Виробничі кооперативи – добровільне об'єднання людей, яким належать засоби виробництва і кошти (паї), що здійснює спільне виробництво певної продукції, надає послуги або виконує роботи.

Виручка – сума грошей, одержаних від продажу товару або наданих послуг, за певний період часу.

Витрати виробництва – витрати живої та уречевленої праці в процесі виробництва. Поділяються на витрати суспільства і витрати підприємства, виокремлюють також витрати постійні, змінні, середні, граничні тощо.

Витрати майбутніх періодів – витрати на підготовку та освоєння нової продукції, що мають місце в даний період, але будуть погашені в майбутньому.

Витрати обігу – затрати на обслуговування процесу обігу товарів у постачальницьких, збутових, торгових, інших посередницьких і т. п. підприємствах.

Витрати підприємства – сукупність матеріальних витрат і живої праці, що показує, скільки коштує виробництво підприємству. Виступають у формі собівартості продукції.

Власний капітал – капітал, який створюється переважно за рахунок нерозподіленого прибутку, тобто валового прибутку за вирахуванням сплачених податків, відсотків за кредит і дивідендів.

Внутрішні витрати – витрати на власні ресурси, тобто ресурси, що належать підприємству.

Внутрігосподарські розрахунки – всі види розрахунків з філіями, представництвами, відділеннями та іншими відособленими підрозділами, які виділені на окремі баланси.

Внутрізаводський оборот – кількість продуктів підприємства, яка використовується всередині нього для подальшої переробки.

Внутрішня конкурентна перевага – це перевага підприємства у витратах виробництва, яка створює «цінність виробника» внаслідок вищої його продуктивності.

Втрати виробництва – нераціональне використання виробничих ресурсів, що зменшує результати господарської діяльності підприємства.

Г

Галузева структура промисловості – сукупність окремих галузей промисловості.

Галузь промисловості – це якісно однорідна сукупність підприємств, об'єднань та інших господарських одиниць різних форм власності, що виконують однакові функції в системі суспільного поділу праці.

Господарська галузь – сукупність підприємств, установ з єдиним органом управління.

Господарський договір – цивільно-правова угода, що її укладають між собою підприємства.

Господарське право – сукупність правових форм, що визначають порядок керівництва господарською діяльністю та її здійснення, регулюють відносини між суб'єктами господарської діяльності.

Готова продукція – сукупність повністю виготовлених на підприємстві виробів і продуктів, які фактично відпущені або призначені для реалізації на сторону.

Гроші – активи, суспільні засоби платежу, які слугують засобом обігу, одиницею рахунку та засобом накопичення.

Грошовий обіг – рух грошей в процесі обороту товарів, надання послуг погашення боргових зобов'язань та інших грошових платежів.

Гудвіл – грошова оцінка різниці між ціною підприємства та реальною вартістю його основного капіталу, комплекс заходів, спрямованих на збільшення прибутку підприємства без відповідного збільшення активних операцій.

Д

Демоніполізація – усунення державної або іншої монополії, що диктує свої умови ринку.

Державна власність – форма власності, власником якої виступає держава в особі правових органів

Державне підприємництво – діяльність державних підприємств на комерційній і некомерційній основі з виробництва товарів і надання послуг.

Державне регулювання економіки – координація з боку держави усієї господарської структури країни з метою підтримання стійкості й макроекономічної рівноваги та забезпечення роботи механізму конкуренції, сукупність різноманітних методів, інструментів, за допомогою яких держава веде економічну діяльність.

Державне регулювання цін – встановлення державою цін на продукцію (товари, послуги), виробництво якої зосереджено переважно на підприємствах, що посідають монополієне становище на ринку, на ресурси, що певним чином впливають на загальний рівень і динаміку цін на соціально вагомі товари та послуги.

Диверсифікація – одночасний розвиток багатьох безпосередньо не пов'язаних між собою виробництв. В межах підприємства – це розвиток в його складі або включених до нього декількох, безпосередньо не пов'язаних між собою виробництв.

Джерела фінансування – виділяють два види фінансування: за рахунок власних коштів підприємства та за рахунок коштів, не пов'язаних з діяльністю підприємства (кредити, акції тощо).

Добровільна сертифікація – сертифікація, яка проводиться на відповідність вимогам, які не є обов'язковими за ініціативою суб'єктів господарювання на договірних засадах.

Довгострокові пасиви – всі види залучених коштів зі строком погашення основної суми боргу більше одного року.

Довгостроковий період – період часу, протягом якого підприємство може змінити обсяги всіх факторів виробництва, у т. ч. збільшити виробничі потужності.

Довгострокове кредитування – кредитування терміном понад один рік.

Довгострокові активи – матеріальні і нематеріальні активи підприємства зі строком служби більш одного року (основні засоби, незавершені капітальні вкладення, довгострокові фінансові вкладення у всіх формах).

Додаткова оплата праці – суми, не пов'язані з виплатами за фактично відпрацьований час (оплата за перерви у роботі годуючих немовлят матерів, оплата чергових відпусток, вихідної допомоги тощо).

Допоміжне виробництво – підрозділи підприємства, які призначені для обслуговування основного виробництва.

Допоміжні робітники – робітники, які виконують функції обслуговування основного виробництва.

Доходи – а) грошові надходження юридичним і фізичним особам за господарську та інші види діяльності, що становлять залишок між грошовою виручкою і матеріальними витратами, які пов'язані з відповідною діяльністю; б) доходи певних верств населення в грошовій та натуральній формі, що мають характер соціальних виплат (пенсії, різні допомоги і пільги, стипендії тощо); в) доходи від власності.

Доходи від власності – доходи, які породжуються правом власності на землю, капіталом, майном.

Е

Економіка – народне господарство країни або його галузь. Терміном «економіка» визначають науки, які вивчають специфіку виробничих процесів у певній галузі або сфері суспільного виробництва. Наприклад, «економіка промисловості», «економіка підприємництва», «економіка праці» тощо.

Економіка підприємства – наука про ефективність виробництва, шляхи і методи досягнення підприємством найкращих результатів при найменших затратах.

Економічна ефективність – показник, що характеризує результативність виробництва.

Економічна ефективність капітальних вкладень – економічна категорія, що визначає доцільність капітальних вкладень при плануванні й аналізі результатів їх освоєння.

Економічний аналіз – комплексне вивчення практичної діяльності підприємства за певний період.

Економічний прибуток – різниця між бухгалтерським і нормальним прибутком, виникає тоді, коли загальна виручка перевищує всі витрати.

Економічні витрати виробництва – вартість усіх чинників виробництва незалежно від того, купуються вони на ринку чи є власністю підприємства.

Економічні показники – конкретизовані вирази категорій та понять економіки.

Економія ресурсів – скорочення витрат сировини, матеріалів, палива, інших матеріальних ресурсів, основних виробничих засобів, фінансових коштів, заробітної плати на виробництво одиниці продукту певної якості або на обсяг виконаних робіт порівняно з базовим періодом.

Економічні ресурси – природні, людські та вироблені людиною ресурси, що використовуються для виробництва товарів і послуг, існують в обмеженій кількості, входять у процесі виробництва до вартості продукту, виключають можливість одночасного використання в кількох сферах.

Економіст – фахівець в галузі економіки.

Експорт капіталу – вивезення капіталу в грошовій або товарній формах за кордон з метою отримання прибутків.

Електроозброєність праці – відношення кількості спожитої електроенергії до чисельності промислово-виробничого персоналу.

Електронізація економіки – забезпечення усіх сфер виробництва і суспільного життя високоефективними засобами обчислювальної техніки, використання принципів штучного інтелекту, нового покоління супутникових систем зв'язку тощо.

Елементи затрат на виробництво – це первинні однорідні витрати затрат на виробництво продукції, які на одному підприємстві неможливо розкласти на складові частини. Наприклад, сировина й основні матеріали, покупні вироби і напівфабрикати, допоміжні матеріали, паливо, енергія тощо.

Ефективність – співвідношення показників результатів і затрат.

Ефективність виробництва – економічний показник, що характеризує ступінь віддачі і раціональність організації господарської діяльності.

Ефективність науково-технічного прогресу – економічна категорія для визначення величини економічного ефекту, отриманого від впровадження нової техніки, в розрахунку на одиницю витрат на нову техніку.

Ж

Життєвий цикл галузі – загальний період часу від початку народження галузі до завершення її існування.

Життєвий цикл підприємства – загальний період часу від початку діяльності підприємства до природного припинення його існування або відродження на новій основі (з новим складом власників і керівного персоналу, з принципово новою продукцією, технологією тощо).

З

Загальна матеріаломісткість – вартість всіх матеріальних затрат на одиницю виробу або на одну гривню виготовленої продукції.

Загальний поділ праці – виділення таких галузей економіки, як промисловість, сільське господарство, зв'язок, транспорт, будівництво.

Закон зменшення віддачі – визначає, що залучення у виробництво зростаючої кількості одного фактора виробництва за умов фінансової кількості інших факторів буде давати приріст готової продукції, який має тенденцію до зменшення.

Заробітна плата – ціна, що виплачується найманим працівникам за використання їхньої праці. Вона враховує вартість робочої сили, кількісні та якісні результати трудової діяльності, конкуренцію, яка склалась на ринку праці.

Засоби основні – термін бухгалтерського обліку, синонім економічного поняття «основні засоби».

Збитки – кошти, витрачені підприємством в процесі господарської діяльності.

Звичайна діяльність – будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують або виникають внаслідок її проведення.

Зовнішня конкурентна перевага – це перевага у властивостях товару, яка створює «цінність для покупців» внаслідок повнішого задоволення його потреби.

Зовнішнє фінансування – фінансування за рахунок коштів, не пов'язаних з діяльністю підприємства (кредити, державні субсидії, акції тощо).

І

Імідж компанії – образ компанії в уяві клієнтів (покупців), а також комерційних контрагентів.

Інвентаризація – періодичний опис майна підприємства, що перебуває на його балансі, перевірка стану зберігання майна, правильності ведення складського господарства і реальності даних обліку.

Інвестиція – витрати на виробництво і нагромадження засобів виробництва та збільшення матеріальних запасів, збільшення запасів капіталу в економіці.

Інвестор – фізична або юридична особи, які здійснюють вкладання капіталу в певний сектор економіки (промисловість, транспорт тощо) з метою одержання прибутку.

Інвестиційна діяльність – діяльність, яка зумовлена придбанням і реалізацією необоротних активів, короткострокових фінансових інвестицій.

Інвестиційна привабливість галузей – інтегральна характеристика окремих галузей економіки з позиції перспективності росту доходності інвестицій та рівня і інвестиційних ризиків.

Інвестування – збільшення обсягів функціонуючого капіталу за рахунок нагромаджених засобів від прибутку та інших доходів.

Інвестиційна привабливість підприємства – інтегральна характеристика окремих підприємств – об'єктів майбутнього інвестування з позицій перспективності розвитку, обсягу і перспектив збуту продукції, ефективності використання активів та їх ліквідності, стану платоспроможності і фінансової сталості.

Індивідуальна праця – відображає затрати лише живої праці працівників.

К

Кадри підприємства – сукупність постійних працівників, які отримали необхідну професійну підготовку та (або) мають практичний досвід і навички роботи.

Капітал – чинник виробництва, який використовує в обороті з метою отримання прибутку.

Капітал акціонерний – основний капітал акціонерного товариства, величина якою визначається статутом товариства і формується шляхом емісії акцій.

Капітал венчурний – капітал, який використовується для фінансування науково-технічних розробок і винаходів.

Капітал залучений – кошти залучені підприємством шляхом випуску боргових зобов'язань або у вигляді довготермінової кредиторської заборгованості.

Капітал обіговий – частина продуктивного капіталу, яка переносить свою вартість на новостворену продукцію і повертається до виробника у грошовій формі в кінці кожного обороту капіталу (витрати на матеріали, сировину, робочу силу).

Капітал основний – частина продуктивного капіталу, який бере участь у виробничому процесі, багаторазово переносить свою вартість на новий продукт частинами протягом кількох періодів (кошти авансовані на придбання засобів праці, вартість земельної власності, довготермінові фінансові вкладення, нематеріальні активи).

Капітал резервний – частина капіталу підприємства, яка формується внаслідок відрахувань від його прибутку і є джерелом поповнення основного капіталу, покриття можливих збитків тощо.

Капітал статутний – початкова сума капіталу підприємства, яка визначена його статутом і формується за рахунок внесків засновників та емісії акцій.

Капіталізація – перетворення коштів у капітал.

Капітальні вкладення – це періодично здійснювані довгострокові витрати капіталу на відтворення основних засобів і об'єктів соціальної інфраструктури підприємства.

Капітальні вкладення валові – це загальна сума одноразових витрат капіталу на просте й розширене відтворення виробничих основних засобів та об'єктів соціальної інфраструктури.

Капітальні вкладення чисті – це загальна сума одноразових витрат капіталу на розширене відтворення виробничих основних засобів та об'єктів соціальної інфраструктури.

Капітальне будівництво – процес створення нових, технічного переоснащення, реконструкції, розширення діючих об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури.

Кваліфікація – характеризує якість, складність праці і є сукупністю спеціальних знань та навиків.

Керівник – працівник, що обіймає посади керівника підприємства або його структурних підрозділів.

Класифікація виробничих витрат – групування витрат, що складають собівартість продукції, в економічно однорідні групи з метою планування обліку й аналізу собівартості.

Класифікація матеріалів – групування матеріалів за їх видами: сировина і основні матеріали, покупні напівфабрикати, допоміжні матеріали, паливо, запчастини, тара, відходи виробництва тощо; групування матеріалів за фізико-технічними властивостями: сорт, марка, профіль, вміст корисної речовини тощо.

Коефіцієнт автономії – один з основних показників, що характеризують фінансову сталість підприємства.

Коефіцієнт еластичності – відношення зміни обсягу продажу до зміни ціни (у відсотках). За допомогою коефіцієнта еластичності можна визначити тип еластичного попиту.

Коефіцієнт змінності – відношення числа верстато-змін, фактично відпрацьованих устаткуванням за певний період часу, до числа встановленого устаткування, помноженого на кількість днів розрахункового періоду.

Коефіцієнт оборотності оборотних засобів – відношення реалізованої продукції за певний проміжок часу до суми середнього залишку оборотних засобів за цей період.

Комерційні витрати – витрати підприємства, пов'язані з реалізацією (збутом) виробленої ним продукції.

Комерція – діяльність, спрямована на одержання прибутку.

Компанія – підприємство, капітал якого являє собою об'єднану власність декількох самостійних підприємств.

Комплексна галузь – ряд галузей, що об'єднані однорідними ознаками.

Комплексні виробничі витрати – складаються з сукупності різнорідних витрат і включаються в собівартість продукції однією (комплексною) статтею.

Конкурентоспроможність підприємства – динамічна характеристика спроможності підприємства адаптуватися до змін зовнішнього середовища і забезпечувати при цьому певний рівень конкурентних переваг.

Конкурентна перевага підприємства – конкретний компонент зовнішнього або внутрішнього його середовища, за яким воно випереджає підприємства, висока компетентність підприємства в будь-якій галузі діяльності або у виготовленні продукції у порівнянні з конкуруючими організаціями.

Конкурентоспроможність продукції – спроможність продукції бути проданою на даному ринку в даний часовий період.

Конкурентний статус підприємства – визначає рівень освоєння потенційних можливостей підприємства.

Конкуренція – економічне суперництво між відокремленими виробниками продукції, робіт, послуг щодо задоволення інтересів, пов'язаних з продажем продукції, виконанням робіт, наданням послуг одним і тим самим споживачам.

Конкуренція – боротьба між підприємствами за більш вигідні умови виробництва і збуту товарів.

Консорціум – вид об'єднання підприємств, тимчасове статутне об'єднання промислового та банківського капіталу для досягнення спільної мети.

Контрактна система оплати праці – система, яка ґрунтується на укладанні договору між роботодавцем і виконавцем, в якому обумовлюється режим та умови праці, права і обов'язки сторін, рівень оплати праці тощо.

Концентрація – зосередження виробництва на великих підприємствах у межах кожної галузі.

Концесія – договір про передачу в експлуатацію на певний термін іноземним підприємствам чи приватним підприємцям землі, надр, підприємств, інших господарських об'єктів, які належать державі, на певних умовах.

Концерн – статутне об'єднання підприємств промисловості, наукових установ, транспорту, банків, торгівлі тощо, що ґрунтується на повній фінансовій залежності від одного або групи підприємств.

Кон'юнктура ринку – визначене у часі та просторі певне співвідношення попиту і пропозиції, що формується як сукупність товарно-грошових пропозицій під впливом конкретної комбінації діючих факторів.

Кооператив – добровільне об'єднання людей, які на пайових засадах спільно займаються певним видом господарської діяльності.

Кооперація виробництва – особлива форма тривалих, раціональних виробничих зв'язків між спеціалізованими самостійними підприємствами.

Корпорація – договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників.

Кредит – позика на певний термін грошей або товарів з умовою повернення.

Критерій ефективності – відмінна ознака та визначальна міра імовірності пізнання суті ефективності діяльності.

Кругооборот засобів – безперервний рух капіталу, коли послідовно здійснюються три стадії перетворення грошового капіталу на продуктивний, продуктивного на товарний і товарного на грошовий.

Курс акцій – ринкова ціна акції.

Курс облігацій – ціна, за якою продаються і купуються облігації державних позик.

Л

Ліверидж – показник, який характеризує співвідношення різних видів пасивів або затрат.

Лізинг – довгострокова оренда машин, обладнання, транспортних засобів, споруд виробничого призначення.

Ліквідаційна вартість основних засобів – вартість матеріальних цінностей, за вирахуванням витрат, пов'язаних з їх ліквідацією.

Ліквідація основних засобів – розбирання (демонтаж) об'єктів основних засобів, непридатних для наступного використання в результаті їх зношування або експлуатації і ремонт яких економічно недоцільний.

Ліквідація – спосіб припинення діяльності юридичної особи.

Ліквідність – спроможність підприємств своєчасно виконувати свої грошові боргові зобов'язання.

Ліцензія – дозвіл держави або місцевих органів влади на ведення певної економічної діяльності.

Людино-година – одиниця обліку робочого часу.

Людино-день – одиниця обліку відпрацьованою часу.

М

Мале підприємство – підприємство (організація, фірма) будь-якої галузі економіки з невеликою чисельністю штатних працівників.

Маркетинг – система організації діяльності сучасного підприємства, фірми, в процесі товарного відтворення, у якій в основі прийняття господарських рішень покладені вимоги ринку, реальні запити, потреби покупців у товарах і послугах та виробничо-збутові можливості даного підприємства, фірми.

Матеріаломісткість – показник використання оборотних виробничих засобів.

Матеріаломісткість продукції – кількість матеріалів у тих або інших видах продукції (виробах).

Матеріали – різні речові елементи, що їх використовують як предмети праці в основних і допоміжних виробничих процесах.

Майно кооператива – майно, яке належить до колективної власності, формується за рахунок внесків його членів, виробленої ними продукції, доходів від її реалізації та іншої діяльності.

Майно – матеріальні блага, які є об'єктом речових прав, сукупність майнових прав та обов'язки певної особи.

Межа виробничих можливостей – показує максимально можливий обсяг випуску певних товарів та послуг, які можуть бути вироблені в умовах абсолютно повного використання наявних ресурсів і знань при заданих обсягах виробництва інших товарів та послуг.

Метод Дельфі – анкетне опитування спеціалістів в певній галузі знань.

Методи калькулювання собівартості продукції – способи, прийоми збирання, групування та обліку інформації про виробничі затрати і обчислення фактичної собівартості продукції для контролю за витратами підприємств.

Метод планування – це спосіб обґрунтування показника на майбутній період.

Мікроекономіка – галузь економічної науки, що вивчає певні економічні пропорції в межах окремої ланки виробництва чи окремого підприємства, господарства.

Міжгалузевий баланс – економічний документ який містить систему економічних показників, що відображають конкретні пропорції виробництва і споживання кожного виду продукції.

Мозкова атака – колективна генерація ідей шляхом проведення дискусії.

Монопольна ціна – ціна, яку встановлюють монополісти. Розрізняють монополюно низькі та монополюно високі ціни.

Моральний знос – знецінення вартості основних засобів до настання повного фізичного спрацювання під впливом науково-технічного процесу.

Мотивація – пошук спонукальних мотивів до здійснення певної роботи працівником чи групою працівників.

Н

Надлишок виробника – ефект перевищення ціни над величиною граничних витрат виробництва.

Накладні витрати – пов'язані з обслуговуванням виробництва, утриманням апарату управління підприємства або організації та створенням необхідних умов праці.

Наукова організація праці – праця, яка ґрунтується на досягненнях науки і техніки, передовому досвіді і дозволяє найкращим чином об'єднати в єдиному процесі виробництва техніку і людей, забезпечити ефективне використання ресурсів та збереження здоров'я працівників.

Науково-технічний прогрес – неперервний процес одержання і нагромадження наукових знань, їх матеріалізація в елементи техніки, впровадження останньої у виробництво і всі сфери життя.

Науково-технічна революція (НТР) –стрибок у розвитку продуктивних сил суспільства, їх перехід у якісно новий стан на підставі докорінних змін в системі наукових знань.

Національна економіка – багатогалузева система господарства країни, що забезпечує задоволення суспільних потреб.

Національна ціна – ціна, що діє в межах певної країни і відображує національну вартість товару. За своїм рівнем вона може бути меншою від світової ціни, а може перевищувати її.

Невиробничі засоби – засоби невиробничої сфери підприємства.

Незавершене виробництво – продукція, яка не пройшла всіх стадій обробки і встановлених випробувань на даному підприємстві, не укомплектована, а також не прийнята замовником.

Нематеріальні активи – цінності, що не є фізичними об'єктами, але мають вартість, оцінку (патенти, ліцензії, «ноу-хау», товарні знаки), права користування землею, будівлями тощо, авторські права та інші майнові права, права торгівлі на біржі, програмне забезпечення та ін.

Нематеріальні ресурси – це складова частина потенціалу підприємства, здатна забезпечувати економічну користь протягом відносно тривалого періоду.

Неплатоспроможність – неспроможність підприємства своєчасно платити за своїми фінансовими зобов'язаннями.

Непродуктивні витрати – непередбачені наперед втрати, які виникають внаслідок хиб у технології та організації виробництва (втрати від браку, простоїв і т.ін.).

Непромисловий персонал – працівники, які зайняті у невиробничій сфері підприємства.

Нечесна конкуренція – конкуренція, яка спрямована на одержання комерційної вигоди та забезпечення домінуючого становища на ринку обманом споживачів, партнерів, інших господарських суб'єктів і державних органів.

Новаторське пошукове прогнозування – прогнозування, за яким існує декілька варіантів розвитку підприємства з врахуванням змін зовнішнього і внутрішнього середовища.

Номенклатура – перелік назв окремих видів продукції.

Номінальна заробітна плата – сума грошей, яку отримує працівник за виконану роботу.

Норма амортизації – встановлений у законодавчому порядку річний відсоток заміщення вартості зношеної частини основних засобів.

Норматив часу – це розрахункова величина часу, необхідного на виконання окремих елементів роботи (операцій).

Норма обслуговування – це регламентована кількість одиниць обладнання, установок, апаратів, площ, що протягом робочої зміни чи місяця повинні обслуговувати один робітник чи група робітників.

Норматив чисельності – показник, що регламентує кількість працівників. Необхідних для виконання одиниці обсягу роботи чи окремої функції.

Норми амортизаційних відрахувань – величина амортизаційних відрахувань у процентах до балансової (первісної) вартості основних засобів.

Норма витрат матеріальних ресурсів – це гранично допустима кількість сировини, матеріалів, палива, енергії, яка може бути використана для виробництва одиниці продукції визначеної якості.

Норма виробітку – визначає кількість продукції в натуральному виразі або інших показників роботи, яку повинен виробити (виконати) працівник за певний відрізок часу при певних організаційно-технічних умовах.

Норма прибутку – відношення прибутку, одержаного за певний період часу (рік), до вкладеного капіталу.

Норматив оборотних коштів – це їх мінімальний плановий розмір, необхідний для нормального функціонування підприємства.

Нормативне (або нормативно-цільове) прогнозування – прогнозування, за яким спочатку визначаються загальні цілі, орієнтири на майбутнє, а вже потім оцінюється розвиток підприємства, виходячи із встановлених цілей.

Нормативний термін служби основних засобів – встановлений період, протягом якого засоби праці повинні перенести свою вартість на готовий продукт.

«Ноу-хау» – сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навичок і виробничого досвіду, які необхідні для організації того чи іншого виробництва, але не запатентованих.

О

Об'єкт інвентарний – елемент основних засобів, за яким здійснюється облік у натуральній формі згідно з типовою класифікацією.

Об'єкти приватизації – сумісні майнові комплекси державних підприємств, а також частки (паї, акції) в майні підприємства, що підлягають приватизації.

Облігація – цінний папір, який випускається державою або підприємством, як боргове зобов'язання, яке має термін погашення та фіксовані виплати за відсотками.

Обмежені ресурси – ресурси, кількість яких фіксована і має певні межі.

Оборотні засоби – частина виробничих засобів, речовинні елементи яких в процесі праці витрачаються в кожному виробничому циклі, змінюють свою натурально-речовинну форму та переносять усю вартість на вартість виготовленої продукції.

Оборот засобів – кругооборот, взятий не як окремий акт, а як процес постійного відновлення руху засобів (або руху всього авансованого капіталу).

Оборотні активи – сукупність коштів підприємства, вкладених в оборотні засоби і засоби обігу, які забезпечують неперервний процес виробничої та комерційної діяльності та повністю споживаються протягом одного виробничого циклу.

Оборотність активів – показник, який характеризує кількість оборотів активів підприємства за певний період.

Оборотність оборотних засобів – рух оборотних засобів, в якому грошові кошти авансуються на утворення виробничих запасів на затрати незавершеного виробництва, створення запасів готової продукції для розрахунків і знову повертаються в початкову грошову форму.

Оклад посадовий – сума щомісячної погодинної заробітної плати, встановленої для певної посади на підприємстві, в організації чи установі.

Оперативна реструктуризація – реструктуризація, яка здійснюється в короткому періоді, коли підприємство не може розраховувати на зовнішні джерела фінансової допомоги і вирішує питання підвищення своєї ліквідності за рахунок внутрішніх ресурсів в рамках санаційної реструктуризації.

Операційна діяльність – основна діяльність підприємства та інші види діяльності, що не віднесені до фінансової чи інвестиційної діяльності.

Операційна реструктуризація – реструктуризація, яка стосується певної господарської діяльності, результатом якої є прибуток або збитки.

Операційний цикл – це проміжок часу між придбанням ресурсів для здійснення діяльності та отриманням коштів від реалізації виробленої з них продукції.

Оплата праці – це будь-який заробіток, обчислений у грошовому виразі, що його за трудовим договором (контрактом) власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану роботу або надані послуги.

Оренда – передача майна в термінове володіння і користування з його відшкодуванням і поверненням.

Орендар – особа (юридична або фізична), яка бере в оренду майно і користування ним.

Орендне підприємство – вид підприємства, яке створюється після укладання договору оренди між державним органом і організацією орендарів.

Основне виробництво – виробництво, де виробляють продукцію, для випуску і реалізації якої створено підприємство.

Основні виробничі витрати – витрати, безпосередньо пов'язані з технологією виготовлення продукції.

Основні виробничі засоби – частина матеріально-речових елементів виробництва, яка у вигляді засобів праці бере участь в багатьох виробничих циклах, частинами переносить свою вартість на готовий продукт, зберігаючи при цьому в процесі використання свою натуральну форму.

Основна діяльність – діяльність підприємства, пов'язана з виробництвом і реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства.

Основна заробітна плата – оплата, яка визначається тарифними ставками, відрядними розцінками, посадовими окладами, а також надбавками й доплатами в розмірах, не вищих за встановлені чинним законодавством.

Основні засоби (засоби) – засоби праці виробничого і невиробничого призначення (будівлі, споруди, машини передавальні пристрої, інвентар тощо), які беруть участь у процесі виробництва протягом багатьох циклів, зберігаючи при цьому свою натуральну форму, а їхня вартість переноситься на виготовлений продукт поступово по мірі використання.

Основні матеріали – предмет праці, що складають матеріальну основу виготовлюваної продукції (тканина – в швейній, шкіра – у взуттєвій промисловості, метал – у машинобудуванні і тощо).

Оцінювання основних засобів – система вартості основних засобів. Існують такі види оцінювання основних засобів: за повною початковою вартістю, за початковою вартістю, за вирахуванням зносу, за повною відновною вартістю, за відносною вартістю, за вирахуванням зносу, за ліквідаційною вартістю.

II

Пасивні основні засоби – будівлі, споруди, передавальні пристрої, що не беруть безпосередньої участі у виробництві, але створюють для нього необхідні умови.

Пасиви стійкі – залучені підприємством кошти, що формально йому не належать, але за прийнятою системою розрахунків постійно перебувають у його розпорядженні (перехідна заборгованість із заробітної плати та

відрахувань у засоби, заборгованість перед бюджетом за податки, аванси замовників, резерв майбутніх платежів тощо).

Переливання капіталу – переміщення капіталу з однієї галузі, сфери в іншу.

Переоцінювання основних засобів – зміна вартості основних засобів з метою приведення її до відповідності з новими умовами відтворення.

Підготовчий (технологічний) запас – запас сировини, матеріалів, який здійснюється на час підготовки матеріалів до виробництва, включаючи аналіз і лабораторні випробування.

Підприємець – особа, яка здійснює підприємницьку діяльність.

Підприємництво – самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик діяльність з виробництва продукції, надання послуг і зайняття торговельною діяльністю з метою отримання прибутку.

Підприємницький дохід як форма винагороди – нормальний прибуток, який є винагородою підприємця за його підприємницьку діяльність.

Підряд – договір, за яким одна сторона (підрядник) зобов'язується виконати певну роботу за завданням іншої сторони (замовника), а остання зобов'язується сплатити винагороду за виконання завдання.

Питомі затрати – розрахункові середні витрати окремих видів сировини, матеріалів, палива, енергії на одиницю виготовленої продукції.

Планування – процес визначення цілей і вибору оптимального шляху їх досягнення.

Платоспроможність – можливість підприємства погасити короткострокові боргові зобов'язання своїми ліквідними засобами.

Повна собівартість – всі затрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції, виражені в грошовій формі.

Погодинна оплата праці – форма заробітної плати, суму якої визначають відповідною тарифною ставкою або окладом і тривалістю відпрацьованого робочого часу.

Податки – обов'язкові нормовані платежі до державних або місцевих бюджетів, що їх вносять фізичні та юридичні особи.

Податки непрямі – податки на товари і послуги, що встановлюються у вигляді надбавки до ціни або тарифу.

Податок на додану вартість – є частиною новоствореної вартості, яка сплачується у держбюджет на кожному етапі виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг.

Поділ праці – процес, за яким різні види обробки продуктів відокремлюються один від одного і тим самим створюються все нові виробництва і галузі, спеціалізація, диференціація трудової діяльності.

Позавиробничі (комерційні) витрати – витрати, які пов'язані з відвантаженням, реалізацією (збутом) продукції.

Показник «критичної оцінки» – один з показників оцінки ліквідності активів підприємства, який характеризує можливість швидкої оплати заборгованості.

Показник поточної ліквідності – основний показник ліквідності активів підприємства, який характеризує відношення всіх поточних активів до всіх поточних зобов'язань.

Політика цін – загальні принципи, яких підприємство збирається дотримуватися в сфері встановлення цін на свої товари або послуги.

Попит – представлена на ринку потреба в життєвих засобах, що визначається кількістю тих чи інших товарів і послуг, які споживачі можуть придбати за цінами, що склалися на ринку.

Порівняльна ефективність капітальних вкладень – ефективність, яка характеризує кілька інвестиційних проектів.

Постачальник – підприємство, організація, установа або індивідуальний виробник, що відпускає свою продукцію покупцям.

Постійні витрати – витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції, видатки на управління, страхування, охорону підприємства тощо, які не залежить від обсягу виробництва.

Поточний запас – основний вид запасу сировини, матеріалів, купованих та напівфабрикатів, призначений для забезпечення безперебійного виробничого процесу між двома черговими поставками.

Почасова заробітна плата – форма заробітної плати, в якій враховується час роботи (година, робочий день, тиждень, місяць).

Пошукове прогнозування – спосіб наукового прогнозування від даного моменту до майбутнього.

Праця – сукупність усіх фізичних і розумових здібностей людей, які вони застосовують у виробництві, процес доцільної діяльності людини.

Прибуток – різниця між продажною ціною товару або послуги і витратами виробництва.

Прибуток (збиток) від операційної діяльності – визначається як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), іншого операційного доходу, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат.

Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування – визначається як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від операційної діяльності, фінансових та інших доходів (прибутків), фінансових та інших витрат (збитків).

Прибуток (збиток) від звичайної діяльності – визначається як різниця між прибутком від звичайної діяльності до оподаткування і сумою податків з прибутку.

Прибутковість – коефіцієнт співвідношення суми прибутку і сумарного значення будь-якого показника (активи, капітал, товарооборот, обсяг продаж).

Приватизація – передавання державної та колективної власності у приватну власність за плату чи на безоплатних засадах.

Придбання основних засобів (засобів) – процес постачання підприємства засобами праці.

Прогнозування – передбачення майбутнього стану зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства, яке базується на наукових методах та інтуїції.

Предмети праці – об'єкти (речі), на які спрямована праця людей з метою одержання в процесі виробництва готової продукції.

Продуктивний капітал – капітал, який використовується в процесі реалізації реальних інвестиційних проектів, пов'язаних з виробництвом продукції (робіт, послуг).

Продукція – це продукт, який появляється внаслідок взаємодії людини з засобами праці.

Продуктивність праці – показник, що характеризує її ефективність і показує здатність працівників випускати певну кількість продукції за одиницю часу.

Промислово-виробничий персонал – працівники, які зайняті в основних і допоміжних підрозділах підприємства, в заводських лабораторіях, дослідних установах, працівники апарату заводууправління, охорони.

Пропозиція – показує кількість товарів і послуг, яка є у продажу за певною ціною.

Професія – характеризує вид трудової діяльності.

Прямі виробничі витрати – витрати, які відносяться безпосередньо на виробництво окремих (конкретних) видів продукції, тобто прямим способом включаються в собівартість виробів.

Р

Реалізована продукція – продукція, доставлена споживачам, гроші за яку надійшли на розрахунковий рахунок постачальника.

Реальна заробітна плата – сума життєвих засобів, які можна придбати за номінальну заробітну плату.

Реальні інвестиції – вкладення капіталу у різні сфери діяльності і галузі економіки з метою створення нових та оновлення існуючих основних засобів.

Реальний дохід – кількість благ і послуг, які можна купити на номінальний дохід за існуючими цінами.

Ревізія – документальна перевірка стану або результатів фінансово-господарської діяльності підприємства, організації, установи.

Резервний фонд – джерело зарезервованих коштів для покриття можливих збитків підприємства в процесі фінансово-господарської діяльності.

Реконструкція – вдосконалення або докорінна перебудова окремих об'єктів основних засобів або підрозділів в цілому.

Реконструкція діючих підприємств – перебудова цехів та об'єктів основного, підсобного й обслуговуючого призначення; передбачає удосконалення виробництва і підвищення його техніко-економічного рівня на підставі науково-технічного прогресу.

Ремонт основних засобів – часткове оновлення основних засобів для підтримання їх в робочому стані. Розрізняють поточний, середній та капітальний ремонти.

Реновація – процес заміщення фізично і морально зношених основних виробничих засобів новими їх видами.

Рентабельність – узагальнюючий показник економічної ефективності виробництва, що характеризує співвідношення між результатами виробничо-господарської діяльності і затратами на виробництво продукції, тобто показує доходність, прибутковість.

Рентабельність виробництва – показник, що характеризує ефективність використання виробничих засобів і визначається як відношення прибутку до середньорічної вартості основних виробничих засобів і нормованих оборотних коштів.

Рентабельність гранична – рівень рентабельності продукції (відношення прибутку від реалізації продукції до її повної собівартості), який обмежується державою при регулюванні цін на деякі види продукції.

Рентабельність капіталу (майна) – показник, що характеризує ефективність використання капіталу (майна) і обчислюється як відношення прибутку до вартості капіталу (майна) підприємства.

Рентабельність продукції – показник ефективності виробництва. Його визначають зіставленням прибутку з витратами і ресурсами на виробництво продукції.

Реструктуризація – комплекс реорганізаційних заходів, які мають на меті вихід підприємства із кризи та забезпечення подальшого розвитку.

Реструктуризація власності – реструктуризація, яка стосується зміни розподілу влади па підставі і участі у власному капіталі.

Реформація балансу – зміни показників (статей) балансу після затвердження річного звіту підприємства, ці зміни пов'язані з остаточним розподілом прибутку.

Ринкова рівновага – ситуація на ринку, коли за певної ціни попит дорівнює пропозиції.

Ринок – цілісна система економічних відносин і зв'язків між покупцями і продавцями, що будуються на підставі ринкових цін.

Рівень продуктивності праці – показник виробітку, який вказує на кількість продукції, що вироблена за одиницю,

Рівноважна ціна – ціна на конкурентному ринку, за якої величина попиту і пропозиції однакова, ціна за якої немає ні дефіциту, ні надлишку товарів і послуг.

Робітники – персонал, безпосередньо зайнятий у процесі створення матеріальних цінностей, ремонті, переміщення вантажів, перевезення пасажирів, надання матеріальних послуг тощо.

Роздрібні ціни – ціни, за якими реалізується продукція споживчого призначення.

Розширення діючих підприємств – будівництво додаткових виробництв на діючому підприємстві.

Роялті – компенсація (винагорода), що виплачується протягом обумовленого періоду за використання патентів, авторських прав тощо.

С

Санація – система організаційно правових, фінансово-економічних заходів, що спрямовані на запобігання банкрутства підприємства при його неплатоспроможності.

Санаційна (відновна) реструктуризація – реструктуризація, яка застосовується, коли підприємство знаходиться у передкризовому або кризовому стані і має за мету вийти з нього.

Світова ціна – експортна ціна світових постачальників товару та імпортна ціна у країнах ввозу цього товару.

Середні змінні витрати – змінні витрати, поділені на обсяг випуску продукції.

Середні постійні витрати – постійні витрати, поділені на обсяг випуску продукції.

Система економічних показників – сукупність взаємопов'язаних показників, які всебічно відображають процеси й закономірності розвитку економіки в цілому і окремих підприємств зокрема.

Система якості – сукупність організаційної структури, відповідальності, процедур, процесів і ресурсів, що забезпечує здійснення загального керування якістю.

Службовець – працівник, який здійснює підготовку та оформлення документації, облік та контроль, господарське обслуговування.

Собівартість продукції – сукупність витрат, виражена в грошовій формі, що йде на виробництво і збут продукції.

Спеціалізація – відокремлення і створення підприємств і галузей для випуску однорідної продукції.

Спеціаліст – працівник, який виконує спеціальні інженерно-технічні, економічні та інші роботи.

Спеціальність – виділяється в межах певної професії і характеризує відносно вузький вид робіт.

Спільне підприємство – підприємство, статутний капітал якого формується шляхом об'єднання майна його засновників.

Спонтанні активи – статті активів балансу підприємства, величина якого змінюється залежно від обсягу податків.

Стаття калькуляції – певний вид витрат, що утворюють собівартість.

Стратегічна реструктуризація – реструктуризація, яка здійснюється в довгостроковому періоді, базується на результатах оперативної реструктуризації та передбачає залучення як внутрішніх, так і зовнішніх джерел фінансування в межах адаптаційної та випереджуючої реструктуризації.

Стратегічний план – сукупність взаємоузгоджених заходів і дій, що відображають довгострокові цілі та основні напрямки діяльності з обґрунтуванням ресурсного забезпечення.

Стратегія – це планування найважливіших дій, які треба реалізувати, достроковий курс розвитку підприємства.

Стратегія ціноутворення – набір методів, за допомогою яких можна реалізувати на практиці політику цін.

Страховий запас – запас сировини, матеріалів, призначений для забезпечення безперебійного виробничого процесу при відхиленні від прийнятих інтервалів поставок.

Субвенція – форма фінансової допомоги окремим галузям, підприємствам, регіонам, яка підлягає цільовому призначенню.

Суборенда – передача частини орендованою майна в оренду третій особі.

Т

Тарифна система – система регулювання оплати праці залежно від складності виконуваних робіт, інтенсивності та умов праці.

Тарифна сітка – шкала кваліфікаційних розрядів і відповідних тарифних коефіцієнтів.

Тарифна ставка – розмір оплати праці працівників за одиницю робочого часу при певному тарифному розряді.

Тарифний коефіцієнт – співвідношення тарифної ставки вищого розряду і тарифної ставки першого розряду.

Тарифно-кваліфікаційний довідник – збірник нормативних документів, який містить характеристики робіт кожного розряду та вимоги, які передбачає, робота даного розряду працівника певної галузі виробництва.

Тарифна угода – це договір між представниками сторін переговорів з питань оплати праці та соціальних гарантій.

Товар – продукт праці (виріб, послуга), призначений для продажу і задоволення певної потреби підприємства або населення.

Товарна продукція – продукція підприємства, яка виготовлена за певний період і призначена для реалізації або вже фактично реалізована за цей період.

Товарне виробництво – організація суспільного господарства на основі розподілу праці за економічною відокремленістю виробників, коли продукт праці надходить у споживання через ринок.

Товаровиробник – фізична або юридична особа, яка за допомогою відповідних засобів виробництва створює матеріальні блага (товари) для обміну їх на ринку.

Точка безбитковості (критичний обсяг) – обсяг виробництва (реалізації) продукції, при якому сума одержаного валового доходу дорівнює сумі поточних витрат.

Технічне переобладнання діючих підприємств – комплекс заходів, спрямованих на підвищення техніко-економічного рівня окремих виробництв цехів на основі впровадження нової техніки та технологій, механізації та автоматизації виробництва, модернізації та заміни устаткування тощо.

Транспортний запас – запас сировини, матеріалів, який створюється у разі перевищення термінів вантажообігу порівняно з термінами документообігу.

Трудові ресурси – частина населення країни у працездатному віці, яка здатна до трудової діяльності.

Ф

Фізичний знос – втрата основними фондами технічних властивостей та характеристик в результаті експлуатації, атмосферних впливів, умов збереження.

Фінансова діяльність – це діяльність, яка призводить до змін величини і складу власного та позикового капіталу підприємства.

Фінансові інвестиції – використання капіталу для придбання облігацій, акцій, інших цінних паперів, що випускаються державою або підприємствами.

Фінансовий план – план формування та розподілу фінансових ресурсів підприємства.

Фінансова реструктуризація – реструктуризація, яка стосується управління пасивами підприємства, а саме її заборгованістю.

Фінансові ресурси підприємства – грошові кошти, які є в його розпорядженні та призначені для здійснення поточних затрат і затрат з розширеного відтворення, платежів по всіх зобов'язаннях та стимулювання працівників.

Фінансування капітальних вкладень – забезпечення коштами підприємств для здійснення ними капітальних вкладень.

Фірма – юридично самостійна організація, що використовує ресурси для виробництва товарів і послуг з метою отримання прибутку.

Фонд – кошти чи матеріальні засоби, що нагромаджуються з певною метою, організація чи установа, що розпоряджається грошовим або матеріальним фондом.

Засоби невиробничого призначення – частина засобів підприємства, втілена в житлові будинки, спортивні споруди, будинки культури, бази відпочинку, дитячі садки і ясла та інші компоненти невиробничого призначення.

Засоби обігу – готова продукція, що знаходиться на складі підприємства, відвантажена, але ще не оплачена покупцем продукція, грошові кошти на рахунку підприємства, необхідні для придбання предметів праці та виплати плати.

Засоби підприємства – матеріальні та грошові ресурси, потрібні для розвитку виробництва, створення продукції (послуг).

Фондовіддача – виробництво продукції на 1 грн основних виробничих засобів.

Фондомісткість – вартість основних виробничих засобів, що припадає на 1 грн продукції.

Ц

Ціна – кількість грошей, яку покупець сплачує продавцю за товар чи послугу.

Ціна виробництва – ціна, що дорівнює сумі всіх виробничих і маркетингових витрат підприємства плюс середній прибуток на весь авансований капітал.

Ціноутворення – процес обґрунтування, затвердження та перегляду цін і тарифів, визначення їх рівня, співвідношення та структури.

Цінова політика – сукупність економічних і організаційних заходів, спрямованих на досягнення за допомогою цін кращих результатів господарської діяльності, стійкості збуту, одержання достатнього прибутку.

Х

Холдинг – компанія, до складу якої входять контрольні пакети акцій інших підприємств, що стають щодо холдингу дочірніми підприємствами.

Ч

Час виробництва – період, протягом якого засоби (капітал) перебувають у сфері виробництва.

Чисельність явочна – чисельність усіх працівників, які вийшли на роботу.

Чисельність облікова – чисельність усіх постійних, тимчасових і сезонних працівників, яких прийнято на роботу терміном на один і більше днів незалежно від того, чи перебувають вони на роботі, знаходяться у відпустках, відрядженнях, на лікарняному листку тощо.

Чисельність середньооблікова – чисельність працівників за певний період, яка визначається як сума середньомісячної чисельності, поділеної на кількість місяців у розрахунковому періоді.

Час обігу – час придбання засобів виробництва, переміщення товарів, їх продажу, зберігання товарних запасів, які підлягають реалізації.

Час обороту засобів капіталу – час з моменту перетворення грошей на засоби виробництва та робочу силу до моменту створення нової продукції та реалізації її на ринку. Час обороту засобів (капіталу) дорівнює часу виробництва та часу обігу.

Чиста галузь – сукупність підприємств, що випускають однакову продукцію, але знаходяться в підпорядкуванні різних відомств.

Чиста конкуренція – вид конкуренції на ринку з великою кількістю конкурентів (виробників, продавців).

Чиста продукція – різниця між сумою валової продукції та матеріальними затратами на її виробництво.

Чистий дохід – грошовий вираз частини вартості виробленого продукту, створеного додатковою працею працівників матеріального виробництва.

Чистий прибуток – прибуток, який залишається в розпорядженні підприємства після сплати всіх обов'язкових платежів із суми прибутку від звичайної діяльності.

Я

Явне банкрутство – неспроможність підприємства сплачувати свої борги.

Якість – це багатоаспектне та динамічне поняття, яке можна співвіднести до різних об'єктів.

Якість продукції – сукупність властивостей продукції, які визначають ступінь придатності її для використання за призначенням.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. *Бойчик І. М.* Економіка підприємства. – К.: Атіка, 2002.
2. *Бондарь Н. Н.* Экономика предприятия: Учеб. пособие. – К.: МАУП, 2007. – 432 с.
3. *Бусыгин А. В.* Предпринимательство. Основной курс: Учебник для вузов. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 608 с.
4. *Господарське право України.* / М. К. Галянтич, С. М. Грудницька, О. М. Міхатуліна та ін. – К.: МАУП, 2005. – 424 с.
5. *Господарський кодекс України.* Офіційний текст. – К.: Кондор, 2004.
6. *Економіка підприємства: Зб. практичних задач і конкретних ситуацій* / За ред. С. Ф. Покропивного. – К.: Вид-во КНЕУ, 2000.
7. *Економіка підприємства: Навч. посіб.* / За ред. А. В. Шегди. – К.: Знання, 2006.
8. *Економіка підприємства: Навч. посіб.* / Бондар Н. М., Воротін В. Є., Гаєвський О. А. та ін.; Ред. Калина А. В. – К.: МАУП, 2006. – 352 с.
9. *Економіка підприємства: Навч. посіб.* / Круш П. В., Подвігіна В. І., Сердюк Б. М. та ін. – К.: Ельга-Н: КНТ, 2007. – 780 с.
10. *Економіка підприємства: Підруч.* / Ред. С. Ф. Покропивний. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2005. – 528 с.
11. *Економіка підприємства: Підручник* / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
12. *Кондратюк О. І., Пилипенко О. О.* Економіка підприємства: Навч.-метод. посіб. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2006. – 288 с.
13. *Макаровська Т. П., Бондар Н. М.* Економіка підприємства: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2003. – 304 с.
14. *Мочерний С. В., Устенко О. А., Чеботар С. І.* Основи підприємницької діяльності: Навч. посіб. – К.: Вид. центр «Академія», 2005. – 279 с.
15. *Покропивний С. Ф., Колот В. М.* Підприємництво: стратегія, організація, ефективність: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 1998.
16. *Примак Т. О.* Економіка підприємства: Навч. посіб. – 4-е вид., перероб. і доп. – К.: Вікар, 2006. – 219 с.
17. *Про банкрутство:* Закон України від 14.05.92 // ВВР України. – 1992. – № 31, 35.
18. *Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні:* Закон України від 16.07.99 № 996-ХІУ // Голос України. – 1999. – 7 верес.
19. *Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом:* Закон України від 14.05.92 // ВВР України. – 1992. – № 31.
20. *Про власність:* Закон України від 07.02.91 № 697-ХІІ // ВВР України. – 1991. – № 20.
21. *Про господарські товариства:* Закон України від 19.09.91 № 1576-ХІІ // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 1992. – № 2.
22. *Про державне регулювання ринку цінних паперів:* Закон України від 30.10.96 № 448/96-ВР.

23. *Про інвестиційну діяльність*: Закон України // ВВР України. – 1991. – № 47.
24. *Про іноземні інвестиції* Закон України // ВВР України. – 1992. – № 26.
25. *Про колективні договори і угоди*: Закон України // Закони України. – К.: Ін-т законодавства, 1997. – Т. 6.
26. *Про оплату праці*: Закон України від 24.03.95 № 108/95 // ВВР України. – 1995. – № 17.
27. *Про оподаткування прибутку підприємств*: Закон України від 28.12.94 № 335/94 // ВВР України. – 1995. – № 4.
28. *Про підприємництво*: Закон України // ВВР України. – 1991. – № 14.
29. *Про систему оподаткування*: Закон України від 25.06.91 (з подальшими змінами і доповненнями).
30. *Про ціни і ціноутворення*: Закон України від 03.12.90 № 507-ХІІ // ВВР України. – 1990. – № 52.
31. *Савицька Г. В.* Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2007– 668 с.
32. *Сизоненко В. О.* Сучасне підприємництво: Довідник. – К.: Знання-Прес, 2003. – 379 с.
33. *Харів П. С.* Економіка підприємства: Зб. задач і тестів: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2001.
34. *Економіка підприємства*: Тести, задачі, ситуації: Учеб. пособие для вузов / Под ред. В. А. Швандара. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 36 с.

Додаткова

35. *Азаров М. Я., Кольга В. Д., Онищенко В. А.* Все про податки: Довідник. – К.: Експерт-Про, 2000. – 492 с.
36. *Антикризисное управление*: Учебник / Под ред. Э. М. Короткова. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 432 с.
37. *Афанасьев М. В., Селезньова Г. О.* Стратегія підприємства: Навч.-метод. посіб. / Харківський національний економічний ун-т. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2007. – 272 с.
38. *Должанський І. З., Загорна Т. О.* Конкурентоспроможність підприємства: Навч. посіб. – К.: ЦНЛ, 2006. – 384 с.
39. *Дратвер Б. Л., Закатнов Д. О., Мачуський В. В., Пасічник Н. О.* Основи підприємницької діяльності: Навч. посіб. / Інститут проблем виховання АПН України. – Кіровоград: Поліграфічно-видавничий центр «ІМЕКС-ЛТД», 2004. – 223 с.
40. *Жданов С. А.* Основы теории экономического управления предприятием: Учебник. – М.: Изд-во «Финпресс», 2000.
41. *Круш П. В., Подвігіна В. І., Клименко О. В.* Капітал та основні засоби підприємства: Навч. посіб. – К.: ЦНЛ, 2005. – 168 с.
42. *Панасюк В. М., Ковальчук Є. К., Бобрівець С. В.* Податковий облік: Навч. посіб. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002.

43. *Положення про типовий бізнес-план*: Затв. наказом Фонду держ. майна України від 26 травня 1994 р. № 301 // Держ. інформ. бюл. про приватизацію. – 1994. – № 11. – С. 54 – 63.

44. *Портер Майкл Е.* Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / И. Минервин (пер. с англ.). – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 452 с.

45. *Примак Т. О.* Маркетинг: Навч. посіб. – 2-ге вид., виправ. та доп. – К.: МАУП, 2007. – 228 с.

46. *Терещенко О. О.* Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2003.

47. *Тоцький В. І., Лаврененко В. В.* Організаційний розвиток підприємства: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2005. – 247 с.

48. *Турило А. М., Кравчук Ю. Б., Турило А. А.* Управління витратами підприємства: Навч. посіб. – К.: ЦНЛ, 2006. – 120 с.

49. *Управління інвестиційною діяльністю промислового підприємства в конкурентному середовищі.* – Л.: Новий Світ, 2006. – 176 с.

50. *Управління ресурсами підприємства*: Навч. посіб. / За ред. Ю. М. Воробйова і Б. І. Холода. – К.: ЦНЛ, 2004. – 288 с.

51. *Управління фінансовою санацією підприємства*: Навч. посіб. / За ред. М. О. Данилюк, В. І. Савича. – К.: ЦНЛ, 2006. – 320 с.

52. *Філімоненков О. С.* Фінанси підприємств: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2004.

53. *Фінанси підприємств*: Підручник / За ред. А. М. Поддєрьогіна. – К.: КНЕУ, 2002.

54. *Чернявский А. А.* Антикризисное управление: Учеб. пособие. – К.: МАУП, 2000.

55. *Шило В. П., Верхоглядова Н. І.* та ін. Аналіз фінансового стану виробничої та комерційної діяльності підприємства: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2005. – 240 с.

56. *Экономика предприятия*: Учебник / Под ред. проф. О. И. Волкова. – М.: ИНФРА-М, 1999.

Навчально-методичне видання

Приймук Ольга Романівна
Гудкова Вікторія Петрівна
Пацьора Ольга Володимирівна
Устинович Наталя Володимирівна

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

**для студентів галузі знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальності 073 «Менеджмент»
спеціалізації «Бізнес-адміністрування»
денної та заочної форм навчання**

Відповідальна за випуск – *Приймук О.Р.*

*Редактор Щербак Н.В.
Макет і верстка Андрієнка В.О.*

Підписано до друку 11.05.2016 р.
Замовлення № 53/16.

Надруковано в друкарні Видавництва
Державного економіко-технологічного університету транспорту,
Свідоцтво про реєстрацію ві 27.12.07 р. Серія ДК № 3079,
03049, м. Київ–49, вул. Івана Огієнка, 19